

● r † ▲ k l ▲ ş ▲

● r t ▲ k l ▲ ş ▲

Kenti Müşterekleştirmek

Editörler
Duygu Toprak
Hülya Ertaş

Katkıda Bulunanlar
Selçuk Balamir

Tasarım
Gölrü Höyük

İllüstrasyon
Yeşim Paktin

Deşifre
Gamze Karaca

Web Tasarım
Egemen Kızılcan

Fotoğraflar
s18 Barcelona En Comú
s19 Barbara Dewil / Stad Gent
s22 Potlaç
s26, 29 Şimdilik
s40 Nieuwland
s50 Gizem Aksüner
s55-56, 69, 91 Duygu Toprak
s60 Kapılar
s61 Kadın Kadına Mülteci Mutfağı
s81 Başka Bir Okul Mümkün
s85 Genç İşi Kooperatif
s98 Kültürhane
s100 Ofissizler
s112-114 Çare Olgun Çalışkan
s120,122 Melike Selin Durmaz Ekenler
s121 Çitta

Baskı
Uzerler Matbaacılık

Ankara, 2020

www.ortaklasa.org

**European
Cultural
Foundation**

Ortaklaşa 2018-2020 döneminde European Cultural Foundation tarafından desteklenmiştir.

Ortaklaşa Kent

Kenti bir müşterek olarak ele almak mümkün mü? Müşterekler, doğal kaynakların yönetişimine dair bir kavramken son dönemde toplumsal olanı okumak için de revaçta ve umut veren bir kavram. Mekan, emek, gıda ve bilgi gibi farklı kaynakların üretim ve tüketimine dair alternatifler sunması açısından da önemli. Müşterekleri bir ilişki biçimi ve mevcut durumu değiştirme isteği olarak gören bu okumada, kenti müşterekleştirmek, gündelik hayatı yeni yöntemler ve araçlarla örgütlemek, eşitsizliğe dayanışmayla cevap vermek, birlikteliğin gücüne, topluluğun becerisine güvenerek alternatif hizmetler yaratmak anlamına geliyor. Neoliberal kentin rant, rekabet ve piyasayı kutsayan anlatısı içerisinde bu ilişkilerin yarattığı değerler ezber bozar nitelikte.

Müşterekler kavramının şehircilik, mimarlık ve tasarım alanlarındaki açılımlarına ilgi duyan üç araştırmacı olarak Türkiye'deki girişimlerin envanterini çıkardığımız çalışmamızın ilk çıktısı, bu verilerin sunulduğu bir platform, ikincisi ise elinizdeki yayınıdır. Ortaklaşa, bir yandan müşterekleşme pratiklerinin yerel yönetimler, kent hakkı, göç, alternatif ekonomi ve emek çalışmaları gibi alanlarda nelere tekabül ettiğine dair tartışmaları derlerken, diğer yandan da piyasa-devlet ikiliği dışında düşünmeye başlayarak örgütlenen ve kendi yapma etme biçimlerini yaratan girişimlerin izini sürüyor. Bu yayında müşterekler tartışmasının hem majör hem minör siyasette nerelere dokunduğuna, ortak üretim-tüketim ile yaşamın farklı alanlarını örgütleme konularında hangi noktada durduğumuza dair genel bir bakış da sağlamayı hedefledik. Bu sayede umut verici pratiklerin görünürlüğünün artmasına katkıda bulunmayı ve yeni girişimlere ilham vermeyi umuyoruz.

Duygu Toprak

İçindekiler

1 | Kentte Müşterekler Siyaseti

Kentte Müşterekler Siyaseti: Çitli Müştereklerden Paylaşım Ağlarına >> 11
Ulaş Bayraktar

İlham: Yeni Belediyecilik >> 18
Barselona / Bolonya / Gent

Potlaç Kadın Kooperatifi - Çiçek Erduran ile söyleşi >> 20

“Yapabileceğimizi Yapmak” - Onur Eylül Kara ile söyleşi >> 24

2 | Kenti Müşterekleştirmek

Kentsel Müşterekler >> 33
Begüm Özden Fırat

İlham: Konut Müşterekleri >> 40
Nieuwland / La Borda / Düzce Umut Evleri

Kurumsal Direniş ya da Bireysel Gidiş:
Sarıyer Mahallelerinde Dayanışmanın Kurumsallaşması Sürecine Karşılık Toplu Konuta
Gidenlerin Temelden Dönüşen Yaşamı >> 42
Gizem Aksümer, Kumru Çılgın

100. Yıl İniyatifi - Tolga Uzun, Günce Hafızoğlu ve Yağmur Koçak ile söyleşi >> 54

İlham: Dayanışmanın Mutfakları >> 60
Kapılar / Kadın Kadına Mülteci Mutfağı / City Plaza Oteli

Mülteciler, Müşterekler ve Dayanışma - Cemile Gizem Dinçer ve Özhan Önder ile söyleşi >> 62

Komşu Kapısı - Tolga Bektaş ile söyleşi >> 67

3 | Dayanışmanın Ekonomik Örgütlenmesi

Dayanışma Ekonomisi >> 73

Aylin Çiğdem Köne

İlham: Alternatif Örgütlenme Modelleri >> 80

Katalan İntegral Kooperatifi / Tournevie / Başka Bir Okul Mümkün

Uzun İnce Bir Yol: Ekonomik Demokrasi ve Sosyal Kooperatifler >> 82

Berkin Şafak Şener

Tomurcuk Kültür Dayanışma ve İşletme Kooperatifi - *Gülser Özkan ile söyleşi* >> 90

Emek Müşterekleri >> 92

Bengi Akbulut

İlham: Dayanışma Ekonomisi Mekanları >> 98

Kültürhane / Kuçe Yemek Kolektifi

Dünyada Mekan ve Ofissizler Freelance Dayanışma Ağı - *Özlem İlyas ile söyleşi* >> 100

4 | Kaynakları Müşterekleştirmek

Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yol: Kır-Kent Dayanışma Ağları >> 105

Çare Olgun Çalışkan

Müşterek Mekanlar Olarak Topluluk Bahçeleri - *Melike Selin Durmaz Ekenler ile söyleşi* >> 118

Üniversitenin Bitmeyen Krizi Karşısında Eleştirel Bilgi Üretimini Müşterekleştirmeye

Dair Türkiye'den Bazı Güncel Deneyimler >> 124

T. Gül Köksal

İlham: Yayıncılık >> 132

Solfasol / MüşterekYerimiz / Ekofil

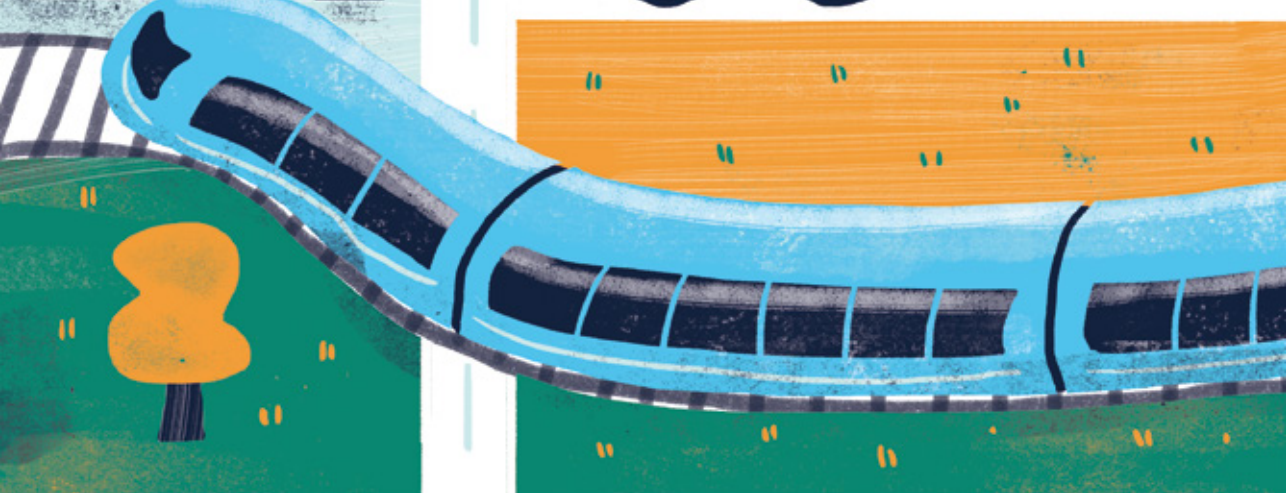
Dünya Varmış! - *Alper Can Kılıç ile söyleşi* >> 134

İlham: Bilgiyi Çoğaltmak >> 135

Shareable / P2P Foundation / Umut Arşivi

Kentte Müşterekler Siyaseti

Kentte Müşterekler Siyaseti: Çitli Müştereklerden Paylaşım Ağlarına

Müştereklerin barınma, ulaşım ve tüketim gibi kentsel hizmet alanlarında doğurduğu olasılıkları ele alan **Ulaş Bayraktar**, paylaşım değerini öne çıkaran politikaları önceleyen bir yerel yönetim anlayışının izini sürüyor.

Müşterekler kavramı son yıllarda hem akademik hem de siyasal alanda çok sık referans verilen bir olguya dönüştü. Başlangıçta denizler, akarsular, ormanlar, hava gibi mülkiyete tabi olmayan tabiat varlıkları için kullanılan kavram artık gıdadan tarıma, yapıyı çevreden, gündelik yaşam alanlarına çok geniş bir yelpazede kullanılan bir tabir oldu. Bu artan kullanım, ortaya çıkan sosyo-politik ve akademik popülerlik, kavramın tanımını netleştirmekten öte muğlaklaştırmaya, onu bir boş gösterene dönüştürmeye başladı.

Bu muğlaklaşmaya karşı, yazı bağlamında müşterekler kavramını kent üzerinden daha somut olarak tartışmaya, onun doğasını ve işlevini keşfetmeye çalışacağım. Bunun için de müşterekleri farklı amaçlara hizmet edebilecek bir ilişki biçimi olarak tarif etmeyi öneriyorum. Belli bir grubun özel çıkarlarına hizmet edebilecek bir birliktelik olabileceği gibi daha geniş ve heterojen topluluklar oluşturabilecek bir vesile olduğunu iddia edeceğim. Bu iddiamı geliştirmek adına önce bazı etimolojik benzerlikler ve akrabalıklardan hareketle kavramın doğasına ve işlevine dair bazı ipuçlarının peşine düşüyorum. Sonraki kısımda da odağımı yerel yönetimlere ve kentsel olgulara yönlendirerek müşterekliğin nasıl farklı amaçlara hizmet edebileceğini göstermeye çalışacağım.

Şirket ve Müşterek: Zıt Kardeşler

Müşterekler kavramını şirketle tartışmaya başlamamı yadırgayabilirsiniz. Zira yukarıda dikkat çektiğim popülerleşme sürecinde müşterekler tam da şirketlerin tahakkümüne karşı bir mecra olarak kıymet görüyor. Kar hırsıyla doğal zenginlikleri mahveden, insanların emeklerini sömüren, birikimlerini tüketen şirketlere karşı mütevazı, dayanışmacı, sakin bir hayatı vazeden müşterekleri yan yana düşünmek elbette ilk bakışta çok saçma.

Oysa her iki kelime de Arapçadaki “şrk” kökünden türüyor; tıpkı şirk, iştirak, şerik, teşrik, müşrik, şüreka gibi.¹ Paylaşmayı, ortaklığı işaret eden tüm bu kelimelerde söz konusu olan bir varlık değil, bir ilişki. Şirketi düşünelim. Şirket bir tüzel kişiliktir; göremezsiniz, dokunamazsınız. Yatırımları vardır, girişimleri, üretimleri, hizmetleri ama şirketin kendisi sadece kağıt üzerindedir. Bir ortaklığın sonucudur. Farklı amaçlar için, farklı faaliyet alanlarında şirket kurabilirsiniz. Kar amaçlı olacağı verili kabul edilen bu birlikteliğin bu kazancı elde etmek için nasıl bir üretim, pazarlama ve yönetim anlayışı benimseyeceğini, karın yanında başka hangi değerleri savunacağını kestiremeyiz.

Siyasal alanda başvurduğumuz müşterekler kavramı ise şirketin tam aksine hep olumlu

amaç ve vesilelerle anılır halde. Oysa etimolojik kökenin işaret ettiği gibi o da aslında en başta bir ortaklık. Eylem Akçay ve Umut Kocagöz'ün sıklıkla başvurdukları çarşaf metaforunu hatırlayalım.² Çarşafı mümkün kılan onu dört köşesinden tutan ortaklardır. Yoksa çarşaf yere serilir. Çarşaf onu tutanları bir araya getiren vesile ve o bir aradalığın ürünlerinin gözleendiği yerdir. Müşterek olan çarşafın kendisi değil; o çarşaf o müşterekliği mümkün kılan vesile, aracı, mecra. Yalçın Göymen'in ikiliğini kullanacak olursak bu birlikteliğin minvali de menzili de farklı olabilir, farklı değerler taşıyabilir ve değişebilir.

Bu etimolojik köken akrabalığından hareketle bir sosyo-politik kavram olarak müşterekliğin de farklı amaçlara, farklı sonuçlara aracı olabileceğini iddia edeceğim. Belli grupların kendi özel çıkarlarına hizmet edebileceği gibi, genel bir paylaşıma da vesile olabilirler. Buradan bakınca bir karşıtlık olarak ele alınan çitleme ve müşterekleşme edimlerinin de aslında bir arada, çitli müştereklik şeklinde var olabileceğini savunacağım. Bir oksimoron gibi gözükse de bu önermeyi tartışabilmek için Türkiye kentlerine yönelmeyi öneriyorum.

Kent ve Müştereklik

Yerleşik hayata geçişle birlikte ortaya çıkan toplumsal iş bölümüyle avcı toplayıcı yaşamda herkesin her şeyi ortaklaşa yaptığı bir yaşam biçiminden farklı işlerin farklı kişi ve gruplar eliyle yapıldığı bir düzene geçildi. Artık tarımla uğraşan, askeri görevler alan, alet yapımında uzmanlaşmış zanaatkarların, ticareti yürüten tüccarların, inançlara cevap veren ruhban sınıfın ve tüm bu iş bölümünü gözetken yöneticilerin var olduğu bir düzen söz konusuydu. Bu işlevleri kadın ve erkeklerin eşitsiz bir şekilde üstlenmesi toplumsal cinsiyet ayrımını da ortaya çıkarmış oldu.

Sonuçta farklı kesimler farklı karakter ve sorumluluklarla aynı ortamda yaşar hale geldiler. Bu farklılıklar iş bölümünün gerektirdiği uzmanlaşmayı sunduğu için

elzemdi. Ama bu farklılıklar topluluğun kendi içindeki çelişkilerini kaçınılmaz kıldı. Böylece farklı çıkarlar, tercihler ve talepler arasından seçim yapma gereği ile siyasi kurum ve mekanizmalarla bunlarda rol alan aktörler ortaya çıktı. Yönetilmeye, müzakereye, çekişmeye ihtiyaç duyan bir muâşeretten bahseder hale geldik: Müşterek olanın keşfe hatta genellikle icada ihtiyacı olan bir farklılaşmış toplumsal düzenin geçerli olduğu bir düzen. Başka bir deyişle muâşeretin siyaseti için müşterekler olgusuna ihtiyaç duyuyoruz çünkü karmaşık bir iş bölümüne dayanan toplumsal düzen farklılıkların belli ortaklıklar zemininde buluşmasını gerekli kılıyor. Fakat bu zeminlerin her zaman demokratik, eşitlikçi, adil toplumsal düzenlerin güvencesi olmadığı bu yazının temel iddialarından biri.

Belli bir kesim için müşterek olanın daha büyük ölçekli bir toplumsallık içinde özel çıkarların temsil edildiği ve işlevsel kılındığı bir çitlenmiş alana dönüşebildiğini iddia ediyorum. Türkiye kentleşme dinamiklerinin bu iddiamı destekleyen örnekleri ile tartışmamı sürdürüyorum.

Kentin Mahalli Müşterekleri İçin Yerel Yönetimler

Türkiye örneğinde müştereklik olgusu kent yönetiminin ontolojik temelini oluşturur. Zira 1982 anayasası yerel yönetimleri “il, belediye, köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan” (md. 127) kamu kurumları olarak tarif eder. Bu anlamda kent, müşterekler minvalinde yönetilen bir yaşam alanı. Belediyenin görevi halkın ortak önceliklerine ve tercihlerine göre hizmet sunmak. Bunun gerçekte böyle olmadığı kabul ediyorum. Çünkü yerel yönetimlerin bizim coğrafyamızda ortaya çıkmasında böylesi ortak ihtiyaçlardan ziyade merkezi hükümetin siyasi gündeminin etkili olduğunu biliyoruz.

Yerel yönetimlerin ilk nüveleri Tanzimat Dönemi'nde İstanbul'un mali ve siyasi gücünü tesis etmek için kuruldu. Modern anlamda

ilk gerçek yerel yönetim organı olan 6. Daire-i Amire de İstanbul'daki gayrimüslim sakinlerin taleplerine ve ihtiyaçlarına cevap vermek için tesis edildi. Belediyelerin Cumhuriyet dönemindeki kuruluş ve işleyişlerinde de merkezin yürüttüğü modernleşme projesi temel amaçtı. Yerel yönetimler bu projenin gerçekleşmesinde rol alan yerel araçlardan ibaret kaldılar. Mahalli müşterek olandan ziyade ulusal öncelikler mevzubahisti.

Merkez ve yerel yönetimler arasındaki bu organik bütünlük 1973 seçimlerinde önemli kentlerin yönetimine muhalefetteki CHP'li adayların seçilmesi ile çözüldü. Bu ayrışma ile belediyeler siyasi bir kimlik kazanıp, kendi mahalli gündemlerini yaratan yani mahalli müştereklerini keşfetmeye soyunan bir karakter kazandılar. Fakat bu kendine özgü siyasi yönelimlerin de demokratik bir temelden çok belediye başkanlarının şahsiyetleri ve onların çevresindeki uzmanların görüşleri ile şekillendiğinin, çok da demokratik bir şekilde ortaya çıkmadığının altını çizmekte fayda var.

1980 sonrasında ülke ekonomisinin hızla küresel piyasalara açılması, ulusal yönetimin ekonomi içindeki hakim konumundan vazgeçmesi ile ortaya çıkan vahşi rekabet ve hızlı zenginleşme sevdası kentleri çok kıymetli rant alanlarına, kent yöneticilerini de bu alanları yaratan ve taksim eden aktörlere dönüştürdü. Böylece mahalli müşterek değil, özel çıkarlara hizmet eden bir yönetim anlayışı ortaya çıktı.

Müşterekler siyaseti işte yerel yönetimlerin anayasal tanımına sadık kalacak bir işleyişe, mahalli müşterekliği temel referansa dönüştürme potansiyelini taşıyor. Bunu mümkün kılacak yaklaşımın da değer perspektifinden mümkün olabileceği yazımın ikinci savı olacak.

Kullanım, Değişim ve Paylaşım Değeri

Marksist yazın içinde kapitalizmin işleyiş mantığını açıklayan kritik önermelerden biri değişim teorisidir. Bir ürünün metalaşmadan var olmasını sağlayan yani sadece kullanımının temsil ettiği değer ile başkasına devretme amaçlı olarak ona biçilen değer arasındaki farka dayanan bu teori kentsel ihtiyaçların giderilmesine de uyarlanabilir. Kendi ihtiyacını gidermek için kentin kullanımı ile bu ihtiyaçların metalar üzerinden giderilmesi arasındaki farkı değer teorisi üzerinden okuyabiliriz.

Kentin müşterek olarak tahayyülü bu kullanım ve değişim kategorilerine ek bir kategori eklemeyi amaçlar: paylaşım değeri. Bir ihtiyacın bireysel, tekil olarak ya da ticari araçlarla değil, kişilerin bir araya gelerek ortaklaşa, dayanışma içinde beraberce geliştirdikleri çözümlerle giderilmesinin de bir değer yaratabileceğini iddia ediyorum. Bireysel kullanımın geçerli olduğu ama bir değişim değeri söz konusu olmadan başkalarının da kullanımına izin veren araçlar ve pratiklerin bu değeri yaratabileceğini savunuyorum. Müşterekler siyasetinin temeli işte bu paylaşım değerini yaratma iddiası ve gücü olabilir.

Yukarıdaki etimolojik tartışmaya dönecek olursak bir ihtiyacın karşılanması için toplu bir ilişkiyi tesis eden yani muaşeretini iştirake, ortaklığa dönüştürme süreci bu müşterekler siyasetinin kentte gelişebileceğini bazı kentsel hizmet alanlarından somut örnekler vererek göstermeye çalışacağım.

Barınma

Türkiye'de kentleşmenin 1950'lerden itibaren yoğunlaşan köyden kente göçle ivmelendiğini biliyoruz. Tarımda mekanizasyon sonrasında kırsal alanda ortaya çıkan işsizlikle baş edemeyen köylüler çareyi büyük kentlere göçte aradılar. Fakat kentlerde onların hayati ihtiyaçlarını karşılayacak kamu politikaları tesis edilmemişti. Göçmenler bu yeni yaşam

alanlarında hayatta kalabilmek için kendi stratejilerini geliştirmek zorundaydılar. Bunun için de en işlevsel kanal informal dayanışma ağları oldu.

Kendilerinden önce göç eden akrabalarının, hemşehrilerinin desteği ile kentlerde tutunabildi yeni göçmenler. Bu tutunmanın ilk ayaklarından biri de barınma ihtiyacının giderilmesi oldu elbette. Önce yakınlarına misafir olan göçmenler daha sonra o akraba ya da hemşehrilerinin yakınlarında ya da onlarla birlikte başlarını sokacak kulübeler inşa etmeye giriştiler. Hazine arazilerine derme çatma bir şekilde inşa edilen gecekondu sadece bir hayatta kalma stratejisinin ötesinde hakim konut tipine dönüşerek Türkiye kentlerinin asli unsuru oldu.

Akraba, hemşehri hatta siyasi örgütlerin desteği ile inşa edilen bu konutlar yukarıda altını çizdiğimiz kullanım değerine çok iyi bir örnek teşkil eder. Hayati bir ihtiyacın giderilmesi için bireylerin kendilerinin geliştirdikleri bir yöntem, çözüm sayılır. Bir metadan değil, bir yaşamsal kullanımdan bahsediyoruz. Bireysel (ailesel) bu ihtiyacın karşılanmasında ortaya büyük bir dayanışmanın da sergilendiği aşikar. Fakat zamanla bu hayatta kalma stratejisi boyut değiştirmeye başladı. Her ne kadar kamu otoriteleri bu tür konut tipine yönelik sık sık itiraz ve müdahalelerde bulunsa da seçim politikaları bu konutların resmiyet kazanmasını ya da buraları meşrulaştıracak kentsel hizmetlerin sunulmasını kaçınılmaz kılarak gecekonduyu yadsınamayacak, engel olunamayacak bir vakaya dönüştürdü.

Bu fiili meşrulaştırma hayatta kalma stratejisi olarak ortaya çıkan gecekonduyu yavaş yavaş metalaştırır. Özellikle seçim dönemlerinin ‘hoşgörülü’ ortamlarından istifade eden gecekondu sahipleri kendi ihtiyaçlarının ötesinde inşaat faaliyetlerine girişirler. Ek alanlar, yeni katlar ve yeni konutlarla artık kendi yaşamsal ihtiyaçlarından ziyade gelir getiren girişimler söz konusudur. Kullanım

“Müşterekler siyaseti işte yerel yönetimlerin anayasal tanımına sadık kalacak bir işleyişe, mahalli müşterekliği temel referansa dönüştürme potansiyelini taşıyor.”

değerinin öne çıktığı bir hayatta kalma stratejisi böylece bir değişim değeri kazanarak çok karlı bir metaya dönüşür. Zamanla bu değişim değerinin üzerinden servet edinen yap-satçılar ve emlak komisyoncuları türer. Hızla yerel siyasette etkili olacak ilişki ağlarını da geliştiren bu kesimler böylece Türkiye kentlerini şekillendirecek aktörler olacaktır.

1980 sonrasında imar yetkilerinin yerele devredilmesi ve yeni kalkınma paradigması eşliğinde öne çıkan kentsel yatırımlarla konutun değişim değeri üzerinde gelişen ilişkiler ve girişimler çok daha büyük ölçeklere taşınır. Toplu Konut İdaresi üzerinden devletin kendisi bu alanın asli belirleyicisine dönüşür.

Bu politikaların en başat aktörlerinin bile artık şikayetçi olduğu hakim kentleşme motifine müşterekler siyaseti çerçevesinde bir alternatif geliştirmek mümkün. Kişilerin tekil kullanım değeri ya da müteşebbislerin girişimlerine cevaz veren kullanım değerinin ötesinde farklı kesimlerin bu ihtiyacı birlikte karşılayabilecekleri paylaşım imkanları yaratılabilir. Yılın belli zamanlarında kullanılmayan konutların başkalarının kullanımına açılması buna örnek olarak verilebilir. Yazlıkçılarla öğrenciler çok uygun bir eşleşme olur örneğin. Airbnb’nin tüm dünyada elde ettiği başarı ticari bunun en güzel kanıtı. Ticari boyutun bunu mümkün kıldığı iddiası

elbette yadsınamaz ama Airbnb'den çok öncesine giden Coachsurfing ve Warmshowers gibi ücretsiz barınma platformları da mevcut. Yeni insanlar tanımak, insanlara yardımcı olmak güdüsüyle evini açan kesimlerin varlığı bu paylaşım değerinin aslında ne kadar gerçek olduğunu gösterir nitelikte.

Daha ziyade turistik bir motifle, çok kısa süreli barınma imkanının yerel ve daha uzun vadeli ihtiyaçların giderilmesi için kullanılması paylaşım değerini öne çıkaran bir müşterekler siyasetine örnek teşkil edebilir. Turistik alanda başarılı olmuş bu pratik yerel yönetimlerin desteği ve teşviği ile gündelik hayatta da işlev kazanıp barınma sorununa paylaşım değerini öne çıkaran bir çözüm olabilir.

Ulaşım

Hızlı kentleşme sonucunda kamu yönetiminin ihtiyaçlara yönelik etkin politikalar üretilmediği bir diğer alan da kent içi ulaşım. Çeperlerde ortaya çıkan gecekondu mahallelerinden kentin merkezine ve istihdam alanlarına erişim yine yeni kentlilerin kendi kendilerine geliştirdikleri dolmuşlarla oldu. Belli bir güzergahta yeteri kadar müşteriyi toplayınca seferler düzenleyen bu toplu taşıma biçimi, ticari bir bedelle yapılırsa da bir ihtiyacın kişilerin kendi başlarına geliştirdikleri bir çözüm yoluyla giderildiği bir pratikti. Araç sahibi ile yolcuların tanıştığı, belli bir samimiyetin ve beşeri ilişkinin olduğu bu vasıta zamanla tamamen ticari, profesyonel bir mecraya dönüştü.

Belli hatlar üzerinde kurulan kooperatifler üzerinden ve şoför odaları bünyesinde örgütlenen bu ulaşım araçları belli hemşehri gruplarının etkisinde kaldı. Belli hatlar belli yöre kimlikleri ile kendini ifade eden kesimlerin kontrolündedir. Fakat bu sırada bu hatlarda araç sahibi olmanın maliyeti de çok arttı. Böylece hemşehri dayanışması aslında çok karlı bir yatırım alanı yaratmış oldu. Tıpkı konut sorunun çözümünde olduğu gibi bu kentsel ulaşım pratiği de bir topluluk dayanışma

vesilesiyle mümkün olabildi. Oysa tüm kent ölçeğinde bir çitleme oldukları muhakkak. Belli bir hizmet sunum alanı, belli bir kimliğe sahip ve ekonomik gücü olan kesimlerin erişimine açık tutuluyor.

Belli grupların iç dayanışmalarının mecrası olan ulaşım son zamanlarda başka bir seyir izliyor. 1980'lerden itibaren büyük altyapı yatırımları bir sermaye aktarımı mekanizmasına dönüştü. Astronomik bedellerle gerçekleşen yol, köprü, tünel, metro, metrobüs ihaleleri sayesinde hızla varsillaşan belli gruplar ve bu grupların desteğiyle gücünü koruyan siyasi iktidar, ulaşım alanını büyük ölçekli yatırımların ve zenginleşmenin sahasına dönüştürdü. Artık belli hemşehri gruplarının dayanışma ilişkilerinin değil, iktidarla olan ilişkisi ile öne çıkan büyük sermaye gruplarının hakim olduğu bir politika alanından bahseder olduk.

İktidarın desteğine dolayısıyla maddi imkanlarına sahip olamayan muhalif kent yönetimleri bile kendi çaplarında böylesi sadık sermaye aktörleri ve grupları oluşturmayı bildi. Böylece ulaşım ve toplu taşıma, belli grupların kendi içlerindeki dayanışmayla tesis edilen ve kullanım değerini tamamen yok saymayan bir politika alanı, bir anda büyük ticari çıkarların hakim olduğu, değişim değeri ile özdeşleşen bir alan oldu.

Belli kesimlerin müşterek alanı ya da büyük sermaye aktörlerinin ticari faaliyeti olan bu hizmet alanının paylaşım değeri ile görülmesinin imkanı olduğunu vurgulamalıyız. Araç paylaşım ağları bunun en güzel örneği. Belli günlerde kullanılan araçların atıl olduğu günlerde başkalarının kullanımına açılması ya da belli güzergahlarda seyahat edenlerin aynı yöne gidecek olanlarla bir araya gelmesi gitgide yaygınlaşan bir uygulama. Bu büyük yatırımlara girişmeden ulaşım sorunun çözülmesini mümkün kılan bir uygulama olmanın ötesinde kent sakinlerinin birbiri ile ilişki kurmasına vesile olan bir sosyalleşme aracı olarak da bir müşterekleşme imkanını temsil ediyor. Dahası

karbon salımını azaltan, tüketimi frenleyen bu çözüm temel müşteremiz doğanın korunmasına da hizmet edebiliyor.

Tüketim

Tıpkı konut ve ulaşım sorunlarının çözümünde olduğu gibi büyük kentlerin yeni sakinleri temel yaşam ihtiyaçlarını başlarda kendi geliştirdikleri çözüm yolları ile karşıladılar. Geldikleri yöre ile devam eden yakın ilişkiler sayesinde oradan mevsimine göre gıda desteği almaya devam ettiler. Bu yolla giderilemeyen tüketim maddeleri için de kendi satış kanallarını oluşturdular. Derme çatma ve kaçak gelişen yaşam alanlarında haliyle ticari alanlar yoktu. Bunun çözümü seyyar satıcılık oldu. İşporta dolayısıyla gecekondular ve dolmuşun ardından informal kentleşmenin üçüncü bir sembol kavramı olarak gelişti.

Tüm informelliğine rağmen seyyar satıcılığın da belli kuralları vardı. Herkes dilediğini, dilediği mahallede satamazdı. Muhit ve satış ürünü ile ilgili belli gruplar söz sahibi hale geldi. Bu grupların oluşmasında da yine informal dayanışma ağlarını oluşturan memleket ilişkileri temel belirleyici oldu. Böylece grup içi dayanışma yani çitli müştereklik ticari faaliyetlerin de nerede kim tarafından yürütüleceğini belirleyen kriter oldu. Bu kapalı dayanışma ağları seyyar satıcılığın, işportanın ötesinde formal alanlarda da fiili ağırlığını korudu. Fırıncılık, pastanecilik, kapıcılık, taksicilik gibi belli alanlarda belli hemşehri gruplarının etkisi hala teşhis edilebilir ölçektedir.

Diğer alanlarda olduğu gibi kentsel tüketim de 1980 sonrasında hızlı bir dönüşüm geçirip, ölçek büyüdü. Seyyar satıcıların yerine bakkalların açıldığı gecekondular semtlerinde hızla marketler ve sonra süper marketler görülmeye başlandı. Zincir marketlerin artan ağırlığı bireysel müteşebbislere pek ticari faaliyet bırakmaz hale geldi. Büyüyen ölçeğin son halkası alışveriş merkezleri oldu. Küçük esnafa ve hatta belli büyüklüklerdeki perakende satıcılarına bile

yaşam şansı bırakmayan alışveriş merkezleri tüm kentlerde hızla yayıldı. Hem inşaatının yarattığı rantın kirli ilişkileri hem de sonrasında sosyal ve ticari faaliyetlerinin kentlere olan etkisi ile alışveriş merkezleri kentsel yaşamı derinden etkilemiş oldu.

Fakat son zamanlarda çitli müştereklikten azman ölçeklere evrilen bu alanda paylaşım değerini öne çıkaran oluşumlar hızla artmakta. Tüm kentlerde kooperatiflere ve/veya gıda topluluklarına ya da girişimlerine rastlıyoruz. Özellikle sağlıklı beslenme konusunun gitgide kritik bir konu olması ile daha güvenilir, organik gıda ürünlerine erişme arzusunda olan bireyler örgütlenerek daha sağlıklı ürünlere ulaşmak için zeminler ve pratikler geliştiriyorlar. Kendi sağlıklarının ötesinde üreticinin menfaatlerini de gözetken, adil ticareti hedefleyen bir perspektiften gelişen bu oluşumlar kentlerdeki gündelik tüketimi insanların bir araya gelip, müşterek dayanışma zeminlerini üreticilere ulaştıracak şekilde geliyor. Tekil insiyatifler ya da kapalı gruplar üzerinden gelişen tüketim alanının da ticari evresinin devamında paylaşım değerini öne çıkaran dayanışmacı oluşumların ortaya çıktığını gözlemliyoruz.

“Türkiye kentlerindeki belli temel ihtiyaçların giderilmesindeki çitli müşterek ya da ticari çözümlerin artık bir vaadinin olmadığı aşık. Kullanım ya da değişim değeri değil paylaşım değeri üzerinden politikalar üretmek zorundayız.”

Ya Hep Beraber ya Hiçbirimiz: Zor Zamanlarda Paylaşım Değerinin Kritik Önemi

Ekonomik, ekolojik ve dolayısıyla toplumsal olarak zor zamanlardan geçiyoruz. Serbest piyasa ekonomisinin krizleri kronikleşirken bu krizleri aşmaya yönelik palyatif önlemlerin etkisizliği artık herkesin malumu oldu. Küresel iklim krizinin inkar edilemez semptomları bu hakim ekonomik paradigmalardan sadece kaçınılmaz krizlere gebe doğasını değil yıkıcılığını da gözler önüne seriyor. Ekonomik ve ekolojik bu krizler toplumsal gerilimlerin de ortaya çıkmasına, insanların memleketlerini terk edip yeni diyarlarda yaşam şansı, huzur ve refah aramasına yol açıyor. Ezcümle yeni hayatta kalma stratejileri geliştirilmeye çalışılıyor.

Ekonomik ve ekolojik krizin küreselliği, belli coğrafya ve topluluklarda ortaya çıkan toplumsal krizlerin zincirleme sonuçları bu dönemi kendi başlarımızın çaresine bakarak atlatamayacağımızı düşündürüyor. O yüzden bu dönemde hayatta kalacaksa çözüm o meşhur sloganda olduğu gibi “ya hep beraber” olacak ya da “hiçbirimiz” için olmayacak. Türkiye kentlerindeki belli temel ihtiyaçların giderilmesindeki çitli müşterek ya da ticari çözümlerin artık bir vaadinin olmadığı aşikar. Kullanım ya da değişim değeri değil paylaşım değeri üzerinden politikalar üretmek zorundayız.

Müşterekler siyaseti de bu bağlamda büyük önem kazanıyor. Sorunları hemen çözecek, krizleri sona erdirecek sihirli bir politika değneğinden bahsetmiyoruz elbette. Uzun erimli yavaş yavaş geliştirilebilecek bir birlikteliği amaçlayan bir perspektif. Bir çözüm olarak değil, bir araç olarak müşterekler yani. Kendisi başlı başına bir çözüm değil, çözümü mümkün kılacak bir aradalığa izin veren, bunu teşvik eden vesileler yaratmayı amaçlayan bir yaklaşımı temsil ediyor müşterekler siyaseti. Bu birliktelik zamanında olduğu gibi belli informal dayanışma ağları, yasadışı çıkar

“Kapalı bir grubun çıkarları, kurtuluşu için değil, isteyen herkesin, ödevlerini bilip sorumluluklarını yerine getirerek parçası olma hakkını taşıdığı birlikteliklerin mecrası olarak müşterekler siyaseti kıymet taşıyor.”

örgütleri ya da dini cemaatler oluşturdu. Çitli müştereklerin bir hayatta kalma stratejisi ve sonrasında da varsıllaşma aracı olarak nasıl kullanıldığını biliyoruz. Dolayısıyla müşterekler siyasetinin her zaman adil ve demokratik mucizeler yaratacak bir politika perspektifi olduğu sanılsın.

Son dönemde tüm dünyada ve Türkiye’de filizlenen yeni birliktelik zeminleri paylaşımı öne çıkaran çözüm ihtimalleri barındırdığı için umut taşıyor. Kapalı bir grubun çıkarları, kurtuluşu için değil, isteyen herkesin, ödevlerini bilip sorumluluklarını yerine getirerek parçası olma hakkını taşıdığı birlikteliklerin mecrası olarak müşterekler siyaseti kıymet taşıyor. Çılgın projelere ayıracak kaynakları olmayacak yerel yönetimlerin de bu yönde politikalar geliştirmeleri artık bir tercih değil bir zaruret.

Kaynakça

Nişanyan, Sevan (2009), Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, 4. Basım, İstanbul: Everest yay., s. 592-593.

Eylem Akçay’ın Müşterekler Okulu’nda yaptığı sunuş, 15 Nisan 2019, https://youtu.be/ZWY0CwN_Edc

Yeni Belediyecilik

Barselona

Barselona'yı tekrar kazanmak.

2015'ten bu yana belediye yönetimindeki koalisyon Barcelona En Comú (BComú) yeni belediyecilik anlayışının öncülerinden. Yerel seçimlerde İspanya'nın yedi büyük kentinde zafer kazanan sivil topluluklar çoğu 2008 finansal krizinden sonra ortaya çıkan toplumsal hareketlerden politik bir kültür oluşturan bu girişimlerden Barcelona En Comú, konut hakkı aktivisti Ada Colau'nun liderliğindeki bir vatandaş platformu olarak farklı toplumsal hareketleri ve politik grupları bünyesinde barındırıyor. Kentin krizden en çok etkilenen bölgelerinde etkili olmasının arkasında yatan faktörlerden biri bu. BComú, 5000 kişinin katılımıyla açık ve çevrimiçi forumlardan yapılan katkılarla hazırlanan seçim programı süreci vatandaşların güncel sorunlarına eğilen sosyal adalet odaklı bir yerel politikaya dönüştü: kemer sıkma politikalarının sona erdirilmesi, tahliyelerin durdurulması, kitlesel turizmin olumsuz etkilerini azaltma, kent içi ulaşımın planlanmasında sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimin ön planda tutulması ve yerel yönetimin doğrudan katılım ile yeniden şekillenmesi. Sürece dair "İki Yıl Sonra" adlı bir ek belgesel var.

<http://dosanysdespres.cat/en>

Bolonya

2011 yılında mahalle parkına bank bağışlamak isteyen bir grup Bolonyalının belediyeden gerekli izni alamamasıyla başlayan süreç, vatandaşların yaşadıkları kente katkıda bulunmalarına izin veren yasal bir zeminin olmadığının fark edilmesiyle 2011'de Bolonya Belediyesinin kentsel müştereklerin yönetilmesi için işbirliğini mümkün kılan bir noktaya geldi. Odak alanlar olarak seçilen üç mahallede yapılan iki yıllık saha çalışmasının sonucunda belediye, Kentsel müşterekler için sivil işbirliğine dair Bolonya Yönetmeliğini kabul etti. Bu kapsamda belediye ve sivil toplum örgütleri, kolektifler ve özel şirketler arasında yalnızca kamusal ya da yeşil alanlar değil atıl binaların da bakımı ve kullanımına dair bir işbirliği anlaşması ana metin olarak kabul ediliyor. Vatandaşlar, topluluklar, müşterekler ve özel sektörün beraber hareket edebilmesi için paylaşma, işbirliği ve çok merkezlilik üzerine kurulu üç boyutlu bir kentsel yönetim örgütsel modeline dayanıyor. 2014-2016 yılları arasında kent bütününde 300'den fazla işbirliği anlaşması imzalandı.

Bolonya İşbirlikçi Kent programı (CO-Bologna) kapsamında kentsel müştereklerin yönetim ilkelerinin diğer konulardaki kararlar için de uygulanmasına dair Bolonya Belediyesi, Del Monte Vakfı ve LabGov (Müştereklerin Yönetişimi için Laboratuvar) arasında başlayan ikinci etap, elde edilen deneyimlerin yerele aktarma çalışmalarına devam ediyor. Bu süreçte geliştirilen 'Co-City' protokolü ile kentsel müştereklere odaklanan politikaların, yerel toplulukların diğer aktörlerle birlikte sürdürülebilirlik ve adil kaynak yönetimi konularında aktif rol almasını hedefleniyor.

<https://labgov.city/explore-by-lab/bolognalab/>

Gent

Gent son on yılda müşterekler odaklı proje sayısında on katı bir artışla ağırlıklı olarak sosyo-ekolojik dönüşüm, sosyal adalet ve yoksulluk konularıyla ilgili 500 projeye ev sahibi oldu. Gent Belediyesi 2017 yılında kentteki müştereklerin sayısının hızlı artışından hareketle müşterekler temelli girişimlerin desteklenmesi için gerekli politikaları katılımcı bir şekilde belirlemek üzere bir rapor hazırlattı. Araştırmanın sonucunda hazırlanan Müşterekler Geçiş Planı, Gent Belediyesinin kentlilerin girişimlerini nasıl güçlendireceğini ortaya koyuyor. Çoğu mahalle ölçeğinde, belediye destekli olan bu projeler, modelde sosyal inovasyon vizyonuna dayanan birer ortak üretim deneyi. Yatay ilişkilere dayanan bu süreçlerle belediye müşterekler temelli işbirlikçi bir ekonomiyi nasıl destekleyeceğine odaklanıyor. Araçsız sokaklar, sosyal içerme için alternatif bir para deneyi, kolektif konutların desteklenmesi, kentsel tarım programı, okul öğle yemeklerinin yerel üretim gıdalla karşılanması, topluluk mülkiyetli arazi modeliyle düşük gelirli kişilere konut, yenilenebilir enerji kooperatifi, belediyenin hibe ettiği kilise binasının mahalleliler tarafından yönetilmesi ve bir gıda konseyi sayılıyor. Planın uygulanması değişen yerel yönetim nedeniyle kesintiye uğramış olsa da başka kentlere örnek olması açısından değerli bir belge.

Potlaç Kadın Kooperatifi

Moda'da akşam saatlerine dek açık olan stantlarında sohbet ettiğimiz kooperatif ortağı **Çiçek Erduran**, gönüllülük esasına dayalı bir kadın örgütlenmesinin Kadıköy Belediyesi ile işbirliği içerisinde kooperatifleşme hikayesini paylaşıyor.

Duygu Toprak: Kadın emeğinin değerlendirilmesi üzerine bir girişim olan Potlaç nasıl ortaya çıktı?

Çiçek Erduran: Potlaç Projesi yaklaşık dört yıllık bir proje. Kadıköy Belediyesi'nin el sanatıyla uğraşan kadınların ekonomik anlamda güçlenmesi için uygulamaya başladığı; önce buradaki Moda stantlarıyla başlayan, ondan sonra Caddebostan Kültür Merkezi'nde bir dükkanla devam eden bir oluşum. İşleyiş, özellikle Caddebostan Kültür Merkezi'nde, tamamen gönüllülük esasına dayalı. Orada birtakım gruplar var: vitrin ve reyonları düzenleyen gruplar, ürün ve ücret teslimi gibi teknik işlerle uğraşan bir bilgisayar ekibi, bir de oradan alışveriş yapmak isteyen müşterilerle muhatap olan bir satış ekibi. Moda'da da yaklaşık 12 saat boyunca açık stantlarda kadınlar Cuma-Cumartesi-Pazar günleri satış yapıyorlar. El emeği ürün olmak kaydıyla, tek şart bu. Kazançları direkt olarak onlara gidiyor, herhangi bir şekilde vergiye tabi değiller. Ama bu oluşum bir süre sonra bin iki yüz küsur kadına ulaştı ve biraz obez bir proje haline geldi diyebilirim; başka yerlere varmalıydı artık.

DT: Kadıköy Belediyesi'nin projedeki rolü nedir? Aranızdaki işbirliğini, destek verdiği alanları biraz açabilir misiniz?

ÇE: Orijinalinde tamamen münferit şekilde bir araya gelen birkaç kadın Kadıköy Belediyesi'nden böyle bir talepte bulunuyor. Ve sonra bu geliştiriliyor. Sadece birkaç kadına değil, pek çok kadına hitap eden bir proje olsun, bir kadın dayanışma ağı kurulsun; kadınlar bir arada aynı stantta birbirleriyle komşuluk yapsınlar ve değişik haftalarda bir araya gelerek o stantta beraber satış yaparak bir dayanışma içine girsinler ve bir süre sonra hepsi değişik zamanlarda birbirleriyle eşleşerek daha fazla ilişki kursunlar. Daha sonra belediye, belediyenin sosyal destek biriminin de içinde olduğu Kuş Dili'nde Potlaç Atölye adında bir atölye açtı. Kadınların ortak üretimi oldu ama daha münferit kaldı kadınların satışları ve ürünleri, Potlaç markalı ürünler çıkamadı.

“Bu tip oluşumlarda kırılma dönemleri olur; bazen soğur, bazen tam tersine alevlenir ve çok kişi emek vermeye başlar; sonra araya sadece bir yaz dönemi girmesiyle iş gene soğur, çatışmalar olur bazen kişiler arasında...”

DT: Katılımcı sayınızın yüksek olması, bu tür bir girişime duyulan ihtiyacı gözler önüne seriyor ancak örgütlenme açısından zorlukları da beraberinde getiriyor olmalı.

ÇE: Evet. Sadece Kadıköylü kadınlar olmasına rağmen. Ve bu kadar çok kadının bir dükkana sığabilmesi mümkün olmadı. Ürün adeti gittikçe düştü, dükkân artık bir yığın haline geldi, buradaki kadınlara sıra gelmemeye başladı. Bunun gibi bir sürü veri oldu Kadıköy Belediyesi’nin elinde. Aslında en başından beri “Bu iş kadın dayanışmasına dayalı olsun, dayanışma bir süre sonra başka bir yapıya dönüşsün, kooperatifleşsin” gibi düşünceler vardı. Üç sene önce Kadıköy Belediyesi kooperatifleşmeye istek gösteren 45 civarında kadına bir kooperatifleşme eğitimi verdi. Kooperatifleşmek ne demektir, neden

kooperatif, avantajları nedir, neden bir sosyal ekonomidir... Biliyorsunuz, bu tip oluşumlarda kırılma dönemleri olur; bazen soğur, bazen tam tersine alevlenir ve çok kişi emek vermeye başlar; sonra araya sadece bir yaz dönemi girmesiyle iş gene soğur, çatışmalar olur bazen kişiler arasında... Üç senenin sonunda on kişi olarak kooperatifi kurduk. Bu arada şiddetsiz iletişim, kadın hakları gibi eğitimler de aldık. Şubat ayının sonunda Kadıköy Belediyesi’yle bir protokol yapıldı. Daha önce sabit pazar olarak kullanılan Kadıköy Belediyesi’ne ait bir alanda iki adet dükkân protokolle kooperatife tahsis edildi. Aynı zamanda Moda saha sürecinin koordinasyonu ve tüm organizasyonu yürütme işi de kooperatife tahsis edildi. Geçen sene bizim gönüllü olarak yürüttüğümüz organizasyonu bu sene bir protokolle, bağlayıcılığı olacak şekilde belediyeyle yürütmeye başladık. Feneryolu’ndaki dükkânlarda büyük ihtimalle hayata geçecek olan bir de kafe işletmesi olacak. Bizim şu anki planımız belli bir standarda ulaşmış Potlaç etiketli ürünlerle, kurumsal siparişler almak; belki kadınların birbirlerine uğraştıkları el sanatıyla ilgili eğitim verebilecekleri ortak üretim atölyeleri gibi çok daha aktif bir kolektif çalışmanın olduğu bir yapı olması. Öyle de olmak zorunda. Yani eğer Potlaç etiketli ürünler çıkacaksa, bu ağın içindeki Potlaç’lı kadınların ürettikleri şeyler olacak, sadece on tane kurucu üyenin yapabileceği bir şey değil bu. Ortak olan veya olmayan Potlaç’lı kadınlarla – az önce bahsettiğim 1240, belki aktif olan 600 civarı kadınla.

DT: Kooperatifleşmeyle Potlaç markası altında üretilmesini hedeflediğiniz ürünler arasında neler var?

ÇE: Çok çeşitli. Takı ağırlıklı diyebilirim. Amigurumi ve örgü, bebek oyuncakları, kıyafetleri, seramik, keçe, cam, mine, ahşap... Onların bizde verileri de var, kaç kadının takı yaptığı, kaçının keçe işi yaptığı. Ortak üretim atölyesinin olabilmesi için biraz daha detaylandırılmalı tabii: Hangi kadın ne kalitede ürün yapıyor, ne kadar sürede ne üretebiliyor? İki tane cam işi yapan kadının elinden aynı standartta ürün çıkabilmesi mümkün değil, aslında bu kurumsal siparişler ve ortak ürünler için bir handikap. Belki o standardı yakalama, ürünü numune alıp onun üzerinden geliştirme, birkaç kadının elinden çıkmasına rağmen aynı standartta ürün haline getirebilme... Popülaritesini yitirmiş pek çok ürün gamı var mesela. “Nasıl geliştirilebilir, nasıl değiştirilebilir?”

diye sorarak güncellenebilir o ürünler. Veya ürün belki beş aşamadan oluşuyor – bir yeri dikiliyor, sonra gözü, iğnesi mesela – bunu belki beş ayrı kadın yapacak toplu üretimde ve her biri kazanç sağlayacak bu işten.

DT: Kooperatif yeni ortaklara açık mı?

ÇE: Tabii ki. Genel kurul yapıldı, ondan sonra artık ortak alınabiliyor, biliyorsunuz. Yoğun bir şekilde kadınlara kooperatifi tanıtmaya toplantıları yapıyoruz. Biz mali müşavir ve avukatlara danışıp iki buçuk sene içinde onlarca toplantı yaptıktan sonra kooperatifleşmeyle, riskleriyle, proje geliştirmeyle ilgili çok fazla detaylı bilgi öğrendik ve sadece bir-bir buçuk saatlik bir sunumla bunları kadınlara anlatmaya çalıştık. Ve tabii ki pek çok soru işareti doğdu kafalarda: “Neden kooperatif, neden ortak olayım ki? Bu işin karı var, zararı var. Kar payı dağıtılmıyor; ama zararına ortağım, nasıl olacak bu iş?” Ve insanlar tabii ki resmî bir şeye imza atmadan önce çok düşünüyorlar. Dolayısıyla kooperatife ortak olma kararı çok da kolay bir karar olmayabilir.

DT: Bir de biraz kötü bir ünü var Türkiye’de kooperatifçiliğin...

ÇE: Evet, değil mi? Örgüt kelimesinden korkmak gibi biraz. Biz şöyle düşündük: Kolektif çalışmanın mantığını anlatalım, kadın hakları, şiddetsiz iletişim gibi eğitimlerden sonra belki ortaklığı düşünürler. Veya gönüllü çalışma sürelerinden sonra nasıl işliyor kooperatif, onu görürler. Yapıp yapamayacaklarını anlarlar, biz de çalışıp çalışamayacağımızı hep beraber anlarız.

DT: Peki Potlaç’lı kadınların profili nedir? Mesela aralarında daha önceden kolektif üretim deneyimi olan var mı?

ÇE: Çok güzel bir soru sordunuz. Yok. Ben kendi adıma şunu söyleyebilirim, benim gibi olanlar vardır: Belli oluşumların içinde gönüllü, kısa süreli ama sürekliliği olmayan çalışmalar yapan... “Stant açayım, başka yerlerde de stant açma imkanlarım olsun,” diyen, ki bu şekilde kermesçilik yaparak kazanç sağlayan ve daha önce herhangi bir sosyal proje içinde yer almamış pek çok kadın var Potlaç Ağı içinde. Ama şaşırtıcı bir şekilde ağa yeni giren üyeler arasında tasarım mantığı taşıyanlar, kolektif çalışmaya çok yatkın, gönüllü iş yapmak için çok hevesli insanlar da var. O yüzden hiç homojen değil. Genel profile ilgili net bir ortak payda söyleyemem bu nedenle Kadıköylü olmak ve el sanatıyla uğraşmak dışında.

DT: Üretimleriniz şu anda kadınlara ek gelir mi sağlıyor?

ÇE: Henüz ek gelir tabii. Umarım kooperatifleşmeyle birlikte kadınların el emeklerinin karşılığı sürekliliği olan ve daha kayda değer bir gelir haline gelebilir. Bir de sadece el emeği olmayabilir; kooperatifle ilgili başka konularda verilen emeğin karşılığını kazanabilmeleri de olabilir. Çünkü

kooperatif aynı zamanda bir şirket gibi işliyor. Pek çok iş kolu var; muhasebecisi var, kafesi olduğu zaman orada yemek yapacak kadın var, temizlik yapacak olan kadın var. Sürekli gelir sahibi olunabilecek, istihdam yaratılabilecek alanlar olabilir; onu umuyoruz.

DT: Hedeflediğiniz gibi standardize üretim yaptığınız aşamada öngördüğünüz finansal model nedir? Oradan elde edilecek gelirin dağıtımını nasıl gerçekleştirecek?

ÇE: Potlaç Kadın Kooperatifi sadece kurucu üyelerinin yaptıkları kuruluş masraflarıyla kuruldu. Şu an için Kadıköy Belediyesi ile yapılan protokolde Feneryolu'ndaki dükkanların tahsisi sonrasında bir gelir elde edilmesi planlanıyor; Moda saha sürecinin organizasyonundan da elde edilen bir gelir var. Biz genel kurulda beş yıl kadar kar payı dağıtılmayacak diye belirledik. Ama emek karşılığı ödeme mutlaka olmak zorunda. Tabii ki gönüllülük de olsun ama gönüllülüğün dışında sürekli olarak emek veren insanların emeğinin karşılığında bir kazançları olsun.

“Yerel yönetimin desteği çok ciddi bir güvence kooperatif için ama bir kooperatifin kendi kendine işlemesi ve sürdürülebilir hale gelmesi ve kooperatiflerin kendi aralarındaki işbirlikleri de çok önemli.”

DT: Belediyeyle imzaladığınız protokolün süresi nedir?

ÇE: Üç yıl. Yerel yönetimlerle kooperatifler aslında ciddi bir işbirliği içinde. Ancak yerel yönetimlerin desteği bittiği anda kooperatiflerin pek çoğu kapanmak zorunda kalıyor. Bir kooperatifin kendi ayakları üzerinde durması çok önemli. O yüzden o kooperatifin ortaklarına kar dağıtmadan önce sermayeye ihtiyacı var. Yerel yönetimin desteği çok ciddi bir güvence kooperatif için ama bir kooperatifin kendi kendine işlemesi ve sürdürülebilir hale gelmesi ve kooperatiflerin kendi aralarındaki işbirlikleri de çok önemli.

DT: Sizin işbirliği içinde olduğunuz başka oluşumlar var mı?

ÇE: İşbirliği içinde henüz değiliz ama görüştüğümüz çok var. En net örneği, doğal gıda satışı yapabileceğimiz bir alan olacak Feneryolu dükkanlarda. Ve bu işi çok iyi yapan, tedarikçileriyle çok uzun süredir çalışan bazı kooperatifler var. Onlarla kesinlikle işbirliği yapmamız lazım. Bu arada çok da güzel öncelikler vermişler: küçük üreticiler, atalık tohumlarla yapılan tarımın sonucu çıkan ürünlerin satışı, özellikle kadın üreticiye, kadın kooperatifine öncelik verme... Tedarikçileriyle ilgili böyle bir elemenden geçmişler; bu veri çok önemli bir veri bizim için. O yüzden mesela Kadıköy Tüketim Kooperatifi'yle defalarca toplantı yaptık. Bir de tabii dayanışma tek taraflı bir şey değil. Lojistiği de beraber yapmak durumundayız. O yüzden mutlaka birçok işbirliği olacaktır zaten pek çok STK'yla, kolektif yapıyla veya kooperatifle. Feneryolu dükkanları fiziksel anlamda kooperatifin kurumsal iletişim noktası olacak. Yani belediyeden daha ayrı, kooperatife ait bir mekanın olması lazım. Asıl Feneryolu dükkanlar açıldıktan ve biraz işlemeye başladıktan sonra çok farklı sohbetler yapabiliriz.

“Yapabileceğimizi Yapmak”

Yapabileceğimizi Yapmak: Minör Siyaset ve Türkiye Örneği adlı kitabın yazarı **Onur Eylül Kara** ile minör siyasetin açılım sağladığı alanları ve çocuklarla çalışmalar yapan Şimdilik Derneği’ni konuştuk.

DT: Çalışman siyaset bilimi için alışlageldik olmayan bir perspektife sahip: Yeni bir toplumsal anlatının izinde duygulardan bahsediyor.

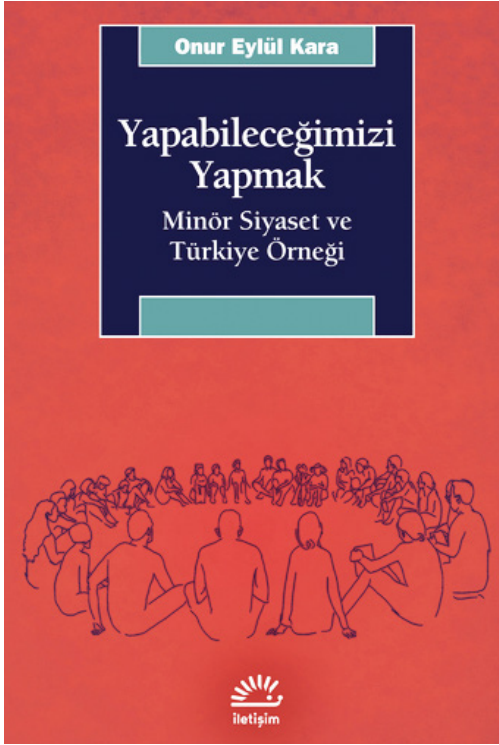
Onur Eylül Kara: Duygular siyasetiyle başladım ben tezime, dönüşe dönüşe bambaşka bir şey çıktı. İlk olarak denediğim, Deleuze’ün minör edebiyat kavramsallaştırmasının benim için bir siyaset perspektifi olup olamayacağıydı. Deleuze ve Guattari Bin Yayla’da ‘minor politics’ten bahsediyorlar ama derinleştirmiyorlar, kavramsallaştırmıyorlar, ciddi bir siyaset önerisi gibi gözükmüyor. Sonra tabii Ulus Baker, Deleuze, Spinoza, Tarde, Foucault, Nietzsche ve Marx ekseninde yoğun okumalar oldu. Bu teorik arka plan. Bir de somut hikaye var. 2003’ten beri projeler içinde çocuklarla çalışma halindeydim fakat orada hep bir şeyin eksikliğini yaşadım. Çocuk esirgeme kurumlarında ancak tek dönemlik çalışmalar yapılabilirdi ve dolayısıyla çocuklarla düzenli bir ilişkimiz olmuyordu. Diğer yandan, orada hep kullandığımız sözcüklerden biri “toplumsal sorumluluk” idi. Üzerine düşününce, sorumluluğun aşkın bir şey olduğunu fark ettim. Doğada bir sorumluluk yok; kültür yaşamında oluşan bir şey. Ve kültür yaşamında içkinliğin olanağını aramak gerekiyor ki bu toplumsal sorumluluğun bize yüklediği o yük artık taşınmaz hallere gelinceye kadar kendimizi yıpratmayalım.

DT: İlişkiyi sorumluluk yerine eşitlikçi bir düzlem üzerinden kurmak, rolleri bu düzlemde tekrar tanımlamak sivil toplumun bu çıkmazının üstesinden gelmeye yardımcı oluyor mu?

OEK: Kesinlikle. “Minör siyaset neden sivil toplum değildir?” diye ayrı bir kitapçık daha yazmam gerekiyor. Ayrışan çok nokta var. Avrupa’da “Gençler neden apolitikleşiyor?” diye bir akademik araştırma yığını var şu an. Bazen şey diyorum: “Apolitikleştikleri falan yok, sadece siyasetin zemini ve anlamı; pratikleri, temsiliyeti değişti. Ama “majör” gözler bunu göremiyor; majör siyaset çoğu zaman dramatik olanı istiyor. Eğer sen dramatik olanın içinde değilsen seni siyasal olarak kabul etmiyor. Öte yandan majör siyasetin çok ciddi bir baskısı var minör siyaset üzerinde. Özellikle benim araştırmamı yaptığım dönem, her tarafta bombaların patladığı, derneklerin kapatıldığı, insanların sokağa çıkmaktan korktuğu bir dönemdi. Buna karşın gördüğüm insanlar, kendi eylemliliklerinin olumlu, güler yüzlü, kendilerine iyi gelen taraflarını görmekte hiç zorluk çekmediler. Örneğin Özgür Lig’den, Sportif Lezbon’dan bir arkadaş şöyle demişti: “Polis üç kişiyi toplu görse müdahale edecekken biz her hafta iki yüz kişi bir araya gelip maç yaptık.” Bu ortamda iki yüz kişi bir araya gelmek fena bir iş değil.

DT: Minörlüğün baskıcı ortamlarda bir avantaja dönüştüğünü söyleyebilir miyiz?

OEK: Hiç şüphesiz. Sadece o dramatik olanın peşinde koştuğumuzda ihmal ettiğimiz küçüklüklerin yasını tutuyorum aslında. İtalya’daki centro sociale denilen toplum merkezlerinde minör siyaseti andıran pratikler var mesela: göçmenlerle dayanışma, otonom mutfaklar, bir parkın nasıl etkileşimi artırabileceğine dair kafa yormalar...

DT: Çocuklarla çalışmalar yaptığınız Şimdilik Derneği'nin temelleri atılırken benzer kaygılarınız mı vardı?

OEK: Ben insanlığa temas halinde, insanla birlikte yaşamı örgütlemeyi seviyorum, böyle var oluyorum; güzelliğin, iyiliğin, neşenin böyle gelebileceğini inanıyorum. Şöyle şeyler düşünmeye başladım: Küçücük bir yer olsun, yüzlerce çocuğa ulaşma hedefi olmasın. Yakınımda olsun ve yapabileceğimizi yapalım. “Benim bunu yapmam gerekiyor” değil. Oraya gelen keyif alsın, iyi hissetsin kendini – tam Spinozacı ifade bu aslında. Orada üretilen karşılaşmalar herkesin gücünü artırsın. Deleuze’ün “Kaçış her zaman kolektiftir.” diye bir ifadesi vardır: “Rüyalarımızda bile kaçarken birilerini götürürüz yanımızda.” der. Toplumun bizi başka başka şeyler olmaya zorladığı, sistemin bizi kendimize uymayan şeyler olmaya zorladığı bir dönemde birinin kendine uygun bir şey yapma arzusu, mesela keman çalmayı istemesi onun kaçışıdır aslında. Ve kaçarken yanında bir çocuk da götürüyor.

DT: Peki bu karşılaşmaların minör siyasetten beslendiği noktalar neler?

OEK: Bu süreç içerisinde aileler bize “Niçin bunu yapıyorsunuz?” diye sormaya başladılar. Biz de onlara diyorduk ki “Bizim siyasetimiz yok.” Sonra bir gün “Yaptığımız işin hiç mi siyasal tarafı yok?” diye düşünmeye başladım. Ve Şimdilik’in aslında ne kadar siyasal bir özünün olduğunu hissetmeye başladım. Bir çocuğun kendini tanıyabilmesinin, kendini hissedebilmesinin ne kadar değerli olduğunu; onun bireyleşmesi; kendini tanıması ve hayatını kendiyile olan o uygun karşılaşmayla inşa edebilmesi için bunların çok temel olduğunu fark ettik. Çocukların kendileriyle uygun karşılaşmayı yaratabilmek için, onlara ifade alanı açmanın gerekliliği gibi bir toplumsal karşılığı vardı. Çünkü toplumda kendimizle karşılaşmıyoruz biz öncelikle. Okula giren çocuklar tek bir şekilde biçimlendiriliyor, zaten meselenin derinlerinde böyle bir tek tipleştirme ve hepimizin birbirine benzer bir hale sokulması gibi bir durum var. Yine Deleuze’ün çerçevesindeyiz: Farkın siyaseti minör siyaset. Sen Duygu olarak tekilliğinle kalabileceğin bir yaşamı yaşayabil; ben Eylül olarak kendi tekilliğimi yaşayabileceğim bir hayatı yaşayabileyim

DT: Şimdilik’in çocuklarla yaptığı çalışmalardan örnekler vermek ister misin?

OEK: Mahalleden arkadaşlar, ODTÜ’den arkadaşlar, mahalleden aileler ve çocuklar derken bir kolektivite, bir ortaklık zemini yarattık. Ve şimdi, Şimdilik’e gittiğimiz her akşam dönerken herkes, emin ol, nefes almış bir şekilde, yüzünde ya da içinde bir tebessümle oradan ayrılıyor. Çok güzel hayaller kuruyoruz, iyi hissediyoruz kendimizi, birbirimizi. Ve buna vesile oluyoruz belki başkalarının hayatında da. Tüm bunlar, bir yardımlaşma değil çünkü yardımlaşmanın aşkın ve tek taraflı bir boyutu var, daha ziyade bir dayanışma. Dolayısıyla bir parti, bir sosyal hareket ya da STK’lık bir şey

değil. Herkes eşit, aynı masanın etrafında toplanıyoruz. Büyüme gibi bir kaygımız yok; büyüyeceksek şöyle büyüelim istiyoruz: Biz burada bunu yapabiliyoruz. Keçiören’de de bunu yapmak isteyen insanlar mı var? Onlar da bir araya gelsinler, biz paylaşabiliriz, belki bizimki onlara bir ilham olur. Bu, rizomatik bir büyüme mesela; çünkü ağaç-gövde; merkez olsun, şubeler olsun, dallar gövdeler gibi bir şey yok. Fikrin büyümesi, eylemin başka yerlere saçaklanması, orada da aynı şekilde pıtırıcık halinde çıkması bunun... Bilim-sanat-felsefe bağlamında bir şeyler yapmak isteyen herkese kapıları açık bir yer. Oraya “sadece yoksul çocuklar gelsin” de demedik. Çünkü üst ve orta sınıf ailelerin çocuklarının da bizim orada yaratmaya çalıştığımız hale pekala ilgileri ve ihtiyaçları var. “Yapabilir miyiz, yapsak mı?” dedik, “Yapabiliriz!” dedik. Dolayısıyla prefigüratif bir hali yaşıyoruz.

DT: Şimdi ve burada.

OEK: Şimdi ve burada. Yapalım diyoruz, hayalini kuruyoruz. Bu dönemin içerisinde bir ihtiyaç olarak bunu yarattık. Hayal ettiğimiz ortam yoktu, siyaset yapmanın yolları yoktu, toplumsal dönüşüme etki üretmenin yolları bize göre uygun değildi. Sartre’ın Sözcükler’de kendi hikayesini anlatırken kullandığı bir ifade var: “Herkesin eylemi farklıdır.” Yapabileceklerimize göre birbirimizi yönlendirmek ve desteklemek, dayanışmanın ifadesi bence bu.

DT: 2019 yazında İletişim Yayınları’ndan çıkan kitabında dayanışma temelli, minör eylemlilikle çalışmalar yapan pek çok girişim var.

OEK: Şunu aramaya başladım: “Acaba bunların ortaklaştığı bir alan, bir eylemlilik hali; bunun duygusunun biçimi, yolları, yöntemi, kavramları, dili ortaklaşabiliyor olabilir mi?” Ve bunu ararken teorik arka planımda hep temsil-dışılık ve temsil dışında düşünmeye davet vardı. Çünkü genelde siyaseti de temsillerle anlıyoruz. Minör siyasetin esin aldığı minör edebiyat da zaten temsil karşıtı bir edebiyattır. Sözcüklerin de bir şeyi temsil etmediği, daha ziyade oluşların deneyimlendiği bir edebiyat biçimidir. Sözcüklerin de bir şeyi temsil etmediği, daha ziyade oluşların deneyimlendiği bir edebiyat biçimidir. Bu minör siyasal oluşumların içerisinde de hiç kimse hiçbir şeyin temsiline

soyunmamış. Ne birinin adına biri konuşuyor, ne de “biz bu davanın savunucusuyuz” gibi bir yerdeler. Kendince anlamlı yolculuklar içinde minör oluşum içindeki insanlar. Sahaya baktığımda, farklı farklı alanlarda majör değil minör eylemlilikler içerisinde olan insanlar ve oluşumlar vardı. Bunları kartopu dedikleri yöntemle bulmaya başladım. Sonra gördüm ki gerçekten farklı farklı alanlarda benzer duyguları, benzer dili, benzer hassasiyetleri gözetken oluşumlar vardı. Alan çalışması öyle gerçekleşti. Bu arada sanırım görebildiğim, hissedebildiğim en önemli fark, cemaat ve cemiyet farkıydı. Minör siyasal oluşumlar cemaatleşmemeye dikkat ediyorlar. Zaten çokluğu inşa edebildiklerinde, temsile girişmediklerinde, kafalarında bir öteki olmadığına ve çatışma gütmediklerinde o cemaatleşme oluşmuyor. Cemaatleşme dediğimiz de ülkemizde çok yaygın bir eğilim; tek bir ideolojiye ya da hayat görüşüne has değil. Cemaatleşme, kapalı bir “biz” yaratmak bence; o biz için bir kimliğe girmeyi, bir inancı benimsemeyi, bir ülküyü savunmayı ya da basitçe bir diplomaya sahip olmayı şart koşmak; ortaklaşmayı “bir”liğin üzerine kurmaya çalışmak, “bir” olmayı istemek ve benzerler, aynılar, özdeşlikler temelinde bunu yapmak. Orada tekilliğin ve farkın yaşaması çok zor; bu da bence bir tür kapanma demek. O yüzden cemaatleşme, aslında majör siyasetin temel bir özelliği. Demek ki ortamda bir cemaatleşme varsa, minör olmaktan da uzaklaşıyoruz demektir, aman dikkat [gülüyor.]

DT: Sanırım çalışmana dahil olan oluşumlarda bir ortak nokta da şu: Oluşumun çözülmesinin bir tehdit olarak görmeme hali. Yani büyüme derdinin olmamasının ötesinde bu: Biz olduğumuz sürece var ve biz olduğumuz sürece ne yaptığımızla ilgili.

OEK: Evet, her eylemlilik bir noktada bitebilir, bir oluşum sönmülenebilir, bu sorun değil. Fakat minör siyaset içinde bazı bitişler ya da bölünmeler farklı şeyleri görmemizi de sağlıyor. Mesela çok ilginç bir şey var: Öteki Bisiklet, Perşembe Akşamı Bisikletçileri’nden ayrılan bir grup. Ayrılma sebepleri de orada majör siyasal anlamda siyasi bir tartışmanın dönmesi. Tartışma da şu: Perşembe Akşamı Bisikletçileri olarak 1 Mayıs’a çıkacak mıyız? Bu şu aslında: Siyasallaşmanın belli temsilleri var. Sen 1 Mayıs’a pankartınla çıktığında siyasal manifesto yapıyorsun. Öteki Bisiklet turlarını belli günlerde yapmak istiyor. Hrant Dink’in ölüm yıl dönümü, 8 Mart, 1 Mayıs gibi. Ama Perşembe Akşamı Bisikletçileri her Perşembe bisiklete biniyor. Çünkü bisiklete binme aracılığıyla oluşan bütün kolektif pratiklerin bir siyasal mahiyeti var onlara göre. Kimsenin majör siyasi kimliği fark etmeksizin bir araya geliyorlar, kolektif bir şekilde bisiklete biniyorlar ve esasen en büyük dertleri bisikletle de ulaşımın mümkün olduğunu prefigüre etmek. Ama Öteki Bisiklet şöyle diyor: “Bisiklet politiktir, sosyalist bir ulaşım aracıdır; çünkü emek verdiği kadar gider”. Doğrudan majör bir şekilde kuruyor. Oysa diğerleri için bu, doğayı daha az kirleten, beni daha iyi hissettiren, dostça ve alternatif bir ulaşım aracı. O siyasallığı hiçbir dolayım olmadan kuruyor. Aslında majör siyaset yalnızca söylemle ya da ideolojiyle sınırlı bir şey değil. Nasıl örgütlendiğimizle, nasıl bir arada olduğumuzla ve hayatı nasıl hissedip yaşadığımızla çok bağlantılı bir şey gibi geliyor bana.

DT: Ele aldığın minör siyasal oluşumların bir kısmı Gezi’yle birlikte örgütleniyor veya görünürlük kazanıyor.

OEK: Zaten etkileşim var. Gezi olup bittikten sonra da oradaki canlılıktan beslenen, cesaretlenen, o majör siyasetin kasvetinden kopuk, “başka bir şeyler yapabiliriz” diyen oluşumlar oluştu. Hafıza Kaydı’nın fikri Seğmenler Parkı’nda oluştu; Çerçöp Çorbacılar keza orada bir araya geldiler. Teyit. org Gezi’den sonra oluştu, Anadolu Jam Gezi’den sonra güçlendi. Dolayısıyla bir etkileşim var minör siyaset ve makro sosyal hareketler arasında. İkisi birbirini besliyor. Tam da senin dediğin gibi, görünür oldular. Ama minör siyasal oluşumlar o yatay, prefigüratif, çokluğu içinde barındıran

eylemlilik biçimlerini –ki çokluk Gezi’nin en önemli fenomenlerinden biri; yani majör kimliklerin hepsinin orada bir arada olması– biriktirmemiş olsalardı Gezi niteliğini, özünü, ruhunu alan şey bence oluşmayacaktı. Çünkü minör siyaset yıllardır devam eden pratikleriyle belli bir birikime erişmiş, o birikimle Gezi’ye gelen oluşumlar ve insanlardı.

DT: Açık mutfaklar, bostanlar majör siyasi aktörlerin bir anlamda küçük de gördüğü eylemler. Örneğin adil ve sağlıklı gıda üzerinden örgütlenmek majör siyaset gözünden politik bir eylem değil.

OEK: EEvet, tam orası. Şimdi dolayısıyla devletin, majör hegemonyanın radarına girmemiş yerler bunlar. Minör siyaset güçlense, yani rizomatik bir şekilde büyüse, bir fikir olarak kendini güçlendirse bu dünya değişir. Ben ne yapıyorum? Ben herkesi ifşa ediyorum [gülüyor]. Aslında devletin, majör şiddetin, majör baskının hiç ilgilenmediği; “Onlar da kendi kendilerine bir şeyler yapıyorlar. Sokakta kimse karşıma çıkmasın, karar alma süreçlerinde kimse karşıma çıkmasın da ne yapıyorlarsa yapsınlar” dedikleri; orada birçok şeyi dönüştüren bir hareketliliği sanki ifşa ediyorum gibi hissettiğim dönemler oldu. Tabii gerçek böyle değildi ama bundan yola çıkarak şöyle ilginç bir kriter de geliştirdim: ‘Eğer ki bir oluşum devletin, majör hegemonyanın, majör siyasetin şiddetini üzerine çekiyorsa ve majör siyaset onu bir tehdit olarak görüp bastırmak, yok etmek istiyorsa; o oluşum minör olmaktan uzaklaşmıştır’. Majör siyasete, dramatik olana da ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Fakat “o dramatik olanı yaparken küçük olanı da ihmal etmeyelim” demek istiyorum bu çalışmada ben. Şöyle diyenler var: “Biz çevre alanında, çevre siyaseti yapıyoruz ve apolitik burası. Kimse sana dokunmuyor.” Ben çocuklarla çalışmalar yapıyorum dediğinde onun bir rahatlığı oluyor. Ya da hapishane çalışmaları yürüten arkadaşlar çok mücadele vermişler bu şekilde bir eylemliliği inşa edebilmek için. Çünkü hakim başka hapishane çalışmaları var, doğrudan “F tipleri kaldırılсын” diye majör siyaset yapıyorlar. Bu arkadaşlar ise hapishane koşullarını iyileştirmeye yönelik, orada da hayatın devam ettiğine,

dolayısıyla orada da yapabileceğimiz şeyler olduğuna inanan, çok uğraşan insanlar. Demek istediğim; majör siyasetin hegemonyasına maruz kalmaya başladığımızda, majör siyaset için tehdit olmaya başladığımızda “acaba biz de mi majörleşiyoruz?” diye sormak iyi olabilir. O yüzden bu önemli bir ölçüt gibi geliyor bana.

“Minör siyasal oluşumlar o yatay, prefigüratif, çokluğu içinde barındıran eylemlilik biçimlerini –ki çokluk Gezi’nin en önemli fenomenlerinden biri majör kimliklerin hepsinin orada bir arada olması– biriktirmemiş olsalardı Gezi niteliğini, özünü, ruhunu alan şey bence oluşmayacaktı.”

DT: Ancak hak temelli çalışmalar özelinde konuşmak gerekirse majörleştiği için mi yoksa zaten o eylemin yapılması, bilginin sunulması başlı başına tehlikeli sular olduğu için mi?

OEK: Anlıyorum, benim de zorlandığım yerler oralar. Bazı alanlar var, minör siyasetin gücünü sorguladığım. Yani mesela, hapishane çalışmaları: Sen hapishaneye nasıl gireceksin? Bir kere zaten devletle bir ilişki içinde olman gerekiyor. Ama bu seni doğrudan minör olmaktan uzaklaştırmak zorunda değil.

Ya da LGBT mücadelesi, siyasal kazanımı anayasal düzlemde bir maddenin yer almasına indirgemiş haldeler.

DT: Kitapta bu isteği yasama ısrarı olarak adlandırıyorsun.

OEK: Evet, yasama ısrarı. Bu bana biraz sorunlu geliyor. Spinozist etikten bizi uzaklaştıran bir şey olduğunu da düşünüyorum. Şöyle mesela: Bir insan öldüğünde verilen ilk tepki şu oluyor: “Yaşama hakkını elinden aldılar!” Bu bana çok soğuk, formel, hukuk dili geliyor.

Hak temelli yaklaşımla onun yaşama hakkı var ve yaşamalıdır. Oysa minör siyasetin yaklaşımı bu değil. “Ulaşım haktır ve hak olmalıdır” gibi bir yerden tutturuyor insanlar. Şunu yapıyorlar: “Bisikletle ulaşım güzeldir, keyifli bir şeydir, sana da iyi gelir, bize de iyi gelir.” Norm da değil yani, normdan da öte bir duygu oluşturmaya çalışıyorlar. Yani bu toplumda sözgelimi kadın erkek eşitliği bir duygu haline gelmeden bir norm haline gelse bile o norm başka bir hegemonyayla, başka bir toplumsal konjonktürde yeniden dönüşebilir. Ama bir duygu haline geldiğinde ya da içkin bir yere yerleştiğinde öyle değil. O yüzden hak temelli yaklaşım bana aşkın geliyor; aşkın bir siyasetin devamı gibi geliyor. O yüzden yasama ısrarında problem görüyorum.

DT: Farklı bir kent tahayyülüne dayanan, içkin bir kentsel siyaset nasıl olmalı?

OEK: Ben bu konuda çok umutluyum ama minör siyasetin siyasal olarak etkili ve güçlü olduğunun kanıtı ya da kriteri “Yerel yönetimleri değiştirebildi mi?” ya da “Majör siyaseti değiştirebildi mi?” noktasından geçmiyor. Çünkü süreçlerin kendisi zaten dönüştürücü ve çok kıymetli. Bizim minör siyaset dediğimiz, kimilerinin sivil toplum dediği yerden beslenmeye niyetli olduktan sonra bu etkileşim birden daha hızlanacak gibi geliyor. Fakat bence minör siyasal oluşumlarda insanlar ne istediklerini, kentte nasıl yaşamak istediklerini çok güzel prefigüre ediyorlar. Belki bir zaman sonra, Çerçöp Çorbacılar’ın yaptığı faaliyetin benzeri yaygın bir dinamiğe dönüşebilir; yani belki pazarlarda, marketlerde atılan şeylerin atılmadığı, bunların yerel yönetimler tarafından toplandığı ve belediyenin bir binasında yemeğe dönüştürüldüğü, ihtiyacı olan ya da olmayan insanlarla paylaşıldığı bir dinamiğe dönüşebilir. Ama işte dikkat etmek gerekiyor; bu majörleşip yardımlaşmaya da dönebilir; orayı iyi kurmak gerekiyor. Mahallelerde, kent merkezlerinde, her yerde insanların belli alanlarda kendilerinin yapmaktan keyif aldıkları işleri inisiyatif alıp bir araya gelerek yapabildikleri; capcanlı bir kent... Birileri bir yerlerde çocuklarla çalışmalar yapıyor; birisi doğa, ekoloji mücadelesi için bir şeyler yapıyor; birisi bir tarafta toplumsal cinsiyet için atölyeler yapıyor. Otonomlar, yataylar, tahakküm ilişkileri üretmiyorlar, sorumluluk dünyasında değiller, keyif alarak oradalar. Bir kentin aşırı siyasallaşması benim için böyle bir şey olurdu.

Kenti Müşterekleştirmek

Kentsel Müşterekler

Çitlemeden ve onunla birlikte gelen mülksüzleştirme süreçlerinden bahsetmeksizin bugün içinde olduğumuz ekonomik düzenin kodlarını anlamamız mümkün değil. **Begüm Özden Fırat**, bu bağlamda müşterekleri antikapitalist bir toplumsallığın öncüllerini içinde barındıran pratikler olarak yorumluyor.

Müşterekler ve çitleme kavramları kırdaki ve kentteki son yıllarda yaşanmakta olan dönüşümü ve bu dönüşüme karşı ortaya çıkan kolektif eylemleri anlamak için akademinin ve toplumsal hareketlerin söz dağarcığına giren yeni kavramlar. Türkiye’de on yıl öncesine kadar belki de sadece Marksist iktisatçıların “ilksel birikim” tartışmasına atfen değinip geçtikleri müşterekler mefhumu, 2000’lerin ortasından itibaren özellikle eleştirel sosyal bilimlerin yazınında yer almaya başladı. Bu dönemde, bilhassa inşaat ve enerji sektörleri lehine yapılan bir dizi idari ve hukuki düzenleme yoluyla, kırdaki mera, orman, su ve dağ gibi “orta mallar”la; kentte hazine arazileri, kamu mülkiyetindeki binalar ve park, kent içi orman ve kıyılar gibi “kamu taşınmaz kaynakları” statüsündeki alanların sermayenin temellüküne açıldığına şahit olduk. Bu saldırıya karşı, kırdaki özellikle HES ve termik santral inşaatlarına ve maden yatırımlarına karşı verilen mücadeleler; kentte ise mahallelere yönelen kentsel dönüşüm tehdidinde ve kamu arazilerinin ve mülklerinin satışına karşı yükselen muhalefet görünür hale geldi ve müşterekler sözcüğü bu tür yeni savunmacı hareketleri tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Dolayısıyla, son 20 yılda toplumsal koşullardaki değişimle ortaya çıkan yeni kolektif yaşantılar (mücadeleler, pratikler, örgütlenmeler, eylem biçimleri) müşterekler sözcüğünü muhalif söz dağarcığının bir parçası

haline getirirken kapitalist toplumsallığı önceleyen yaşam biçimlerini tanımlamak için kullanılan müşterekler teriminin uygun bir fikir olarak benimsenmesine yol açmakta.

Silvia Federici (2011) her türlü yaşam biçimini ve bilgisini piyasa mantığına tabi kılmaya çalışan neoliberal birikim süreçlerinin, modası geçmiş gibi görünen müşterek kavramının geri çağırılmasına neden olduğunu belirtiyor. Deniz, orman ya da kentsel mekan gibi her türlü müşterek alanın piyasalaştırılması, bizlere yok olduğunu sandığımız ya da biz fark etmesek de var olan kolektif kullanım alanlarını ve müştereklik esasına dayanan toplumsal ilişkileri hatırlatıyor. Dolayısıyla bugün, sermayenin temellükü ile müşterekler görünürlük kazanıyor, yeni direniş alanları ve daha da önemlisi yeni müşterekleştirme pratikleri ortaya çıkıyor. Müşterekler, tarihsel müştereklerden esinlenerek yeni anlamlar kazanıyor; yanına dayanışma, otonomi, yataylık, kolektivizm gibi “yoldaş” sözcükleri de alarak bugüne dair ve bugün için muhalif bir söz dağarcığı sunuyor.

Müşterek, bugün, “hepimize ait olan, ama hiç kimsenin olmayan; ortak olarak üretilen, paylaşılan her şey” olarak tanımlanıyor. Böylece doğanın kendisine ve doğal zenginliğin tümüne, insan emeğiyle üretilen yapıyı çevreyi de kapsayacak şekilde

“Müşterekler, tarihsel müştereklerden esinlenerek yan anlamlar kazanıyor; yanına dayanışma, otonomi, yataylık, kolektivizm gibi “yoldaş” sözcükleri de alarak bugüne dair ve bugün için muhalif bir söz dağarcığı sunuyor.”

gezegensel bir ortak zenginliğe ve bu zenginliği üreten ortak insan emeğine işaret etmiş oluyoruz. Bunun yanı sıra, özellikle Antonio Negri ve Michael Hardt’ın (2009) çalışmalarında ifade edildiği biçimde, sonucunda maddi bir ürün üretilmeyen (duygulanımsal ve iletişimsel emek, bakım emeği gibi) gayri maddi emek biçimlerini, dolayısıyla toplumsal ve kültürel ilişkileri üreten “yapay” müşterekleri de kapsayacak şekilde geniş bir ortaklık zeminini tarif ediyoruz. Bu geniş tanımlama, fiziki ve yapay müştereklerin “kime ait” olduğu ve nasıl “değerleneceği” sorularıyla politik önem kazanıyor. Devlet gözetimi ve denetiminde ya da piyasa dolayımıyla değişim değeri esasında değerlendirilmesi ve mülkiyetlendirilmesine karşıt olarak, müştereklerin dayanışma, karşılıklılık, paylaşım ve ortak sorumluluk çerçevesinde toplumsal olarak değerlendirilmesi ve yönetilmesi, tartışmanın kilit noktasını oluşturuyor. Dolayısıyla, soru, müştereklerin ne olduğundan ziyade bu alan ve değerlerin toplumsal olarak nasıl sahiplenildiği, üretildiği ve yönetildiği ile ilgili.

Çitleme, müşterekler ve müşterekleştirme pratiklerinden oluşan kavram seti, neoliberalizm tartışmasını salt iktisadi terimlerin ötesine çekerek toplumsal ve

politik bir okuma sunuyor. Neoliberal birikim rejiminin temelde müşterek varlık ve değerlere el koyulması yoluyla gerçekleştiğini öne süren Midnight Notes Collective “yeni çitlemeleri”, proleterlerin ayaklarını bastıkları toplumsal ve politik zeminlerin parçalanma süreci olarak tanımlıyor (1990: 3). Jamie Gough’a (2002) göre de kapitalizmin neoliberal evresi, toplumsal aktörleri siyasi ve toplumsal kısıtlardan özgürleştirerek şirket karlarını ve bireylerin “faydaları”nı maksimize ettiği, özel mülkiyeti onu çevreleyen kolektif hak ve sorumluluklardan kurtardığı, sermaye-emek ilişkisini, işçi sınıfının varolan kolektif örgütlülüğünü dağıtarak yeniden tesis ettiği için aslında toplumsalın sonunu ifade eder. Bu “asosyalleştirici” süreçler, üretim ve yeniden üretim alanlarında toplumsal aktörler arasındaki piyasa dışı dayanışma ve elbirliğine dayalı sosyalizasyon biçimleri ile sınıf disiplini ve özel mülkiyet düzenlemeleri arasında çatışmalı bir ilişki yaratır (Gough, 2002: 406). Çitlemeler, tam da mekana gömülü örgütsel zeminler olan sosyalizasyon ağlarının ya da “kurumsallaşmış müşterekleştirme pratiklerinin” sermaye lehine aşındırılması, parçalanması ve yukarıdan yeniden tanzim edilmesini anlamına gelir. Bu şekilde piyasa dışı toplumsal ilişkilerin (gelenek, görenek ya da kentsel gündelik pratikler gibi) parçalanarak insanların piyasa mantığına ve disiplinine tabi kılınması gerçekleştirilir.

Bu toplumsal parçalanmanın şüphesiz politik bir etkisi de var. Fırat Genç’le birlikte yazdığımız bir yazıda belirttiğimiz gibi neoliberalizm, “kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin sermaye lehinde dönüştürülmesi için toplumun ezilen kesimlerinin geçmiş mücadelelerin dolaylı ya da dolaysız sonuçları olarak sahip oldukları sosyalizasyon ağlarının, dolayısıyla politik kapasitelerinin sistematik olarak törpülediği bir stratejiler amalgamı” olarak görülmelidir (Fırat ve Genç, 2014). Başka bir deyişle, neoliberalizmin esbab-ı mucibesi sermaye birikim dinamikleriyle ezilen ve tahakküm altında olan toplumsal kesimlerin ayaklarını bastıkları toplumsal, mekansal

zeminlerini parçalayarak ve bu kesimleri sosyalizasyon ağlarından mülksüzleştirerek politik kapasiteleri törpülemesi arasında dolaysız bir koşutluk oluşturmuş olmasıdır. Bu kurumsallaşmış müşterekleştirme pratiklerinin parçalanması, yeni proleterleşme süreçleri kadar piyasa tabiiyeti, yalnızlaşma, yabancılaşma ve depolitizasyon olarak deneyimlenen kolektif kapasite yitimine yol açabildiği gibi, faşizan bir toplumsal mobilizasyonun zemini haline de gelebilir.

Dolayısıyla müşterekler kavram seti, neoliberalleşme süreçlerinin iktisadi, toplumsal ve politik düzeylerde analiz edilmesini sağlayan bir perspektif sunar. Kavram setinin ayrıca normatif ve etik bir düzeyi de vardır. Yukarıda sosyalizasyon ağları olarak nitelendirdiğimiz kurumsallaşmış müşterekleştirme pratikleri (bir mahalledeki dayanışmacı ilişkiler, bir meranın görenekssel kullanım biçimleri, kentsel kamusal mekanlarda gündelik hayat pratikleri vb.) kullanıcılar topluluğu içerisinde kültürel, iktisadi ve toplumsal tabakalaşmaya dayalı farklı eşitsizlik ve tahakküm ilişkilerini barındırır. Normatif düzeyde müşterekler

perspektifi, topluluk odaklıdır fakat topluluğu verili olarak almaz. Eşitsizliğe, hiyerarşiye ve ayrımcılığa dayalı topluluk ilişkilerini dayanışmacı, paylaşımcı, eşitlikçi bir şekilde dönüştürmeyi, topluluğun ötekiliğe ve farka açıklığını sorunsallaşmayı merkezine alır. Özel mülkiyet ve metalaşma süreçlerine karşı kolektif sahiplik ve metasızlaştırma gibi ilkeleri gündeme getirir. Dolayısıyla, mevcut toplumsal sömür ve tahakküm ilişkilerini yeniden üretmeyen, daha özgür ve eşit bir toplumsallaşmanın nüvelerini ortaya çıkaran, anti-kapitalist bir toplumsallığın öncüllerini içinde barındıran pratiklerin dönüştürücü potansiyellerini açığa çıkartmaya dayanan alternatif toplumsal ve kültürel normlar üretir. Diğer yandan, etik ve politik düzeyde “ortak bir iyi yaşamın” (*buen vivir*) ilkesel ve pratik değerlerini üretme gayretindedir. Bu nedenle, müşterekler kavramsal seti, Arturo Escobar’ın (2015) ifadesiyle küresel bir ortak “geçiş söylemi” (*transition discourse*) oluşturacak potansiyele sahiptir.

Müştereklerin Çitlenmesi

Türkiye’de 2001 iktisadi krizini takiben yaygınlaşan ve derinleşen neoliberal çitleme sürecine karşı, kırdı ve kentte ortak alanlara yönelen bu saldırılara karşı irili ufaklı direnişler ortaya çıkmaya başladı. Karadeniz vadilerinde HES karşıtı mücadelelerde adlandırıldığı şekliyle, suyun kadim kullanım hakkından börtü böceğin yaşam hakkına dek uzanan haklara sahip çıkan “yaşam alanı” direnişleri, devletin piyasa ve özel mülkiyet odaklı kalkınma söylemine karşı bütünlüklü bir ekolojik ve toplumsal yaşam savunusunu ortaya koyuyor. Vadilerden kentlere göç eden “yaşam alanı” mücadelesi söylemi de benzer şekilde, kentsel mekanı sermayenin değişim değeri karşısında toplumsal kullanım değeri çerçevesinde anlamlandırıyor, mekanı onu var eden toplumsal ilişkiler ve kolektif tecrübeyle sahipleniyor, dolayısıyla iktisadi birikime karşı kentsel “göreneğe” dayalı müşterek kullanım hakkını savunuyor. Kırdı ve kentte sermayenin mekanı temellük girişiminin

“Etik ve politik düzeyde
“ortak bir iyi yaşamın”
(*buen vivir*) ilkesel
ve pratik değerlerini
üretme gayretindedir.
Bu nedenle, müşterekler
kavramsal seti, Arturo
Escobar’ın (2015)
ifadesiyle küresel bir ortak
“geçiş söylemi” (*transition
discourse*) oluşturacak
potansiyele sahiptir.”

yaratıldığı ayırma/kopartma, insanların meta-dışı geçim ve toplumsal varoluş koşullarından ve kolektif yetenek, bilgi, bellek ve toplumsal ağlardan mülksüzleştirilmesi anlamına geliyor. Dolayısıyla bu mücadeleler, insanları piyasaya ve ücretli emeğe daha da bağımlı kılacak toplumsal yeniden üretim araçlarından kopartılmaya; toplulukları üreten mekansallaşmış tarihsel, kültürel, kolektif varoluş ağlarından mülksüzleştirilmeye direniyorlar. Bu anlamda, vadilerdeki dereyi bizzat kolektif kullanımla oluşturulmuş kadim bir hak, kültürel bir ortaklık ve etrafında kamusal örnek bir müşterek; mahalleyi ise, soyut bir parseller bütünü değil, sakinlerinin ayaklarını güvenle bastığı, çoğu zaman piyasa dışı dayanışma ilişkilerini barındıran ortak bir zemin olarak anlamaya başlıyoruz.

Bu yaklaşım, elbette müşterek alanları toplumsal olarak farklılaşmamış mekansal bir birim olarak ele almak anlamına gelmiyor. Örneğin, mahalle içerisindeki toplumsal, iktisadi ve kültürel katmanlaşma, kentsel dönüşüm projelerinde hem yatırımcıların farklı bölme stratejileri geliştirmelerine fırsat veriyor hem de mücadelenin seyrini belirliyor. Tuna Kuyucu'nun (2014) gösterdiği gibi kentsel dönüşüm projelerinde mülkiyet sahipliğinin farklı göstergeleri (tapu, tapu tahsis, işgalci, vb.) projelerin uygulama aşamasında "sopa-havuç" olarak kullanılabilir ve bu şekilde mülksüzleştirimin biçimini ve yoğunluğunu belirleyebilir. Diğer yandan mülksüzleştirmeyi dar anlamıyla iktisadi olarak değerlendirmek yerine, toplumsal ve kültürel anlamlarını da içerecek şekilde genişlettiğimiz takdirde, mahalleyi bir müşterek olarak, yani piyasa dışı dayanışma ve elbirliği ilişkilerini barındıran, ortak geçmiş ve bir aradalık tecrübesini de içeren bir sosyalizasyon ağı olarak değerlendirebiliriz. Direnişlerin de söylemsel olarak çoğunlukla böylesi bir toplumsal ve kültürel mülksüzleştirmeye karşı kurulduğunu görebiliyoruz.

Diğer bir mekansal çelişki odağı ise kentsel kamusal mekanların farklı biçimlerde

çitlenmesi sonucunda kentlilerin kentsel kamusal kullanımının sınırlandırılmasıdır. Burada ilk akla gelen meydan, park, kıyı gibi devlet mülkiyetindeki alanların, farklı idari uygulamalar esas alınarak şahıslar adına mülkiyetlendirilmesi ya da kiralanması yoluyla kamusal kullanımının ortadan kaldırılmasını mümkün kılan kentsel projeler. Emine Karakuş'un belirttiği gibi, devletin "hüküm ve tasarrufu altındaki" bu yerler üzerindeki hakkının, Medeni Kanun'un öngördüğü şekilde gerçek anlamda bir mülkiyet hakkı olmadığını, egemenlik hakkından kaynaklanan bir denetim ve gözetim hakkı, nesnel hukuk kurallarından doğan bir tür koruma hakkı olduğunu kabul etmek gerekir (2010: 141). Söz konusu alanların daha sonraki kuşaklara korunaklı bir şekilde devredilebilmesi için bu yerler üzerinde devlet, mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı yetkilerden "kullanma (*usus*), yararlanma (*fructus*) yetkisine sahip olmakla birlikte, tasarruf etme (*abusus*) yani devir ve satış yetkisini dışlayan bir denetim ve gözetim yetkisine sahiptir" (2010: 141). İstanbul'da Galataport, Haydarpaşaport, Haliçport "yenileme" projeleri, Emek Sineması'nın yıkımını içeren proje ve Ataköy sahilinin imara açılması gibi farklı statüdeki örnekler üzerinden düşünüldüğünde, bu alanların şahıslar adına mülkiyetlendirilmesi, iktisadi olarak devletin mülksüzleştirilmesi kadar gündelik kullanımda ilkesel olarak herkesin kullanımına açık alanların gasp edilmesi suretiyle geniş anlamda kamunun toplumsal ve kültürel olarak mülksüzleştirilmesi anlamına geliyor. Bu tür kentsel kamusal mekanların çitlenmesi, kentlilerin mekanı farklı biçimlerde kullanımlarına dayanan kentlilik tecrübesinin gasp edilmesine yol açıyor. Bu anlamda, kenti geniş anlamda müşterek kılan gayri maddi üretim süreçlerinin, yani kentsel bellek, kentlilik tecrübesi, kolektif yaratım süreçlerinin çitlenmesinden söz etmek mümkün. Kamusal mekanların çitlenmesine karşı ortaya çıkan kolektif eylemlerin, hem geçmiş kuşakların kolektif kullanımlarının soyut ibarelerini (kültürel miras) korumak hem

de bu alanların devlet yükümlülüğü olarak ifade edilen “daha sonraki kuşaklara korunaklı bir şekilde devredilebilmesi” için kent hakkı talebini ortaya koyduğunu ileri sürebiliriz. Fırat Genç’in (2018) belirttiği gibi “[k]amusal mekanların alışımlı ve kuralları kamu otoritesi tarafından belirlenmiş kullanım biçimlerini yeniden tanımlamayı amaçlayan bu türden örgütlü, tanımlı geri alma çabaları” Lefebvre’ci anlamıyla, şehir sakinlerinin “bir bütün olarak kentin dönüştürülmesi yoluyla yaşamın dönüştürülmesi arzusunun” ifade eden kent hakkı kavramıyla anlaşılabilir. Bu anlamda, Genç’in ifadesiyle kentsel mekanı savunmaya ve geri almaya yönelik müşterekleştirme edimlerinin, “hem bu arzunun şimdideki somut ifadesi hem de geleceğe dair izleri içinde barındıran deneyleri” olduğu iddia edilebilir (Genç, 2018).

Müşterekleştirme Pratikleri

“Küresel Hareket Döngüleri ve Müşterekleştirme Hareketleri” başlıklı yazımda müşterekler fikrinin Tunus’ta başlayıp, Mısır, Yunanistan, İspanya, ABD, İsrail, Ermenistan ve pek çok farklı ülkeyi kat eden 2011-13 küresel isyan dalgasının, Raymond Williams’ın tabiriyle, “doğmakta olan” duygu yapısını oluşturduğunu iddia etmiştim (Fırat, 2018). Williams bize “hiçbir üretim tarzının ve dolayısıyla hiçbir egemen toplumsal düzenin ve dolayısıyla hiçbir egemen kültürün gerçekte bütün insan pratiğini, insan enerjisini ve insan amacını kapsamadığını ya da tüketemediğini” söyler (1990: 100). Zira “[d]eğişik ölçülerde olsa da özgül ilişkilerde, özgül alımlamalarda, özgül hünerlerde de pratik bilinç bulunur.” Egemen toplumsal düzen bu bilinci görmezlikten gelir, dışlar, bastırır ya da tanımaz. “Doğmakta olan” ise yeni “anlamaların ve değerlerin, yeni pratiklerin, yeni ilişkilerin ve ilişki çeşitlerinin yaratılması” süreçlerine işaret eder (100). Müştereklerin savunusuna ve yeni müşterekler kurmaya yönelik toplumsal mücadeleler bu anlamda “yalnızca karşıtlığa dayanmayan ve kişisel olanı politik mücadelenin merkezine, insan ilişkilerinin, toplumsal ve ekonomik

ilişkilerin yeniden üretiminin daha elbirliğine dayalı ve eşitlikçi biçimlerinin yaratılmasını koyan bir politika”nın imkanını ortaya çıkarıyor (Federici, 2014: 173).

2000’ler Türkiye’sinde kır ve kentte farklı niteliklerdeki ortak alanların savunusuna dayalı mücadeleler “yeni” bir toplumsal hareket dalgası oluşturdular. Bu mücadele dalgası Williams’ın ifadesiyle yeni anlamaların ve değerlerin, yeni pratiklerin, yeni ilişkilerin ve ilişki çeşitlerinin yaratılmasına yol açıyor. Bu hareketler Gezi direnişine giden yolda, eylem repertuarı, örgütlenme, eylemci bilgisinin yaygınlaşması gibi hususlarda birbirleriyle bakışan ve ortaklaşmaya başlayan muhalif bir dil geliştirdiler. Bu anlamda Gezi, bu müşterek alan savunularının birikerek aktığı, deneyimlerinin aktarıldığı bir direniş olarak görülebilir ve müşterek bir alan olarak Gezi Parkı’nın gasp edilmesine karşı ortaya çıkmıştır. Gezi sonrasında gerek müşterek alanlara yönelik saldırılara karşı ortaya çıkan mücadelelerde gerekse yeni müşterekler kurmaya yönelik paylaşımcı, demokratik, dayanışmacı kolektif pratiklerde bir artış yaşandı.

Gezi’den hemen sonra ortaya çıkan mahalle forumları ve dayanışmaları, kentsel mekana yönelik her türlü saldırıyı önlemeye çalışan müşterek alan savunuları (İstanbul’da Validebağ, Oruç Baba Parkı; Amasya’da ve Edirne’de peşi sıra yıkılmaya çalışılan parklar; ODTÜ’de yol yapımına karşı verilen mücadele; Yırca gibi); mega projelere karşı İstanbul ve özellikle Marmara bölgesinde ortaya çıkan örgütlenmeler ve semt bazlı kent savunmaları bugün geri çekilmiş görünse de varlıklarını devam ettirmekteler. Öte yandan özellikle gıda alanında Kadıköy Kooperatifi, DÜRTÜK (Direnen Üretici Tüketici Kolektifi), Yeryüzü Derneği Gıda Topluluğu, İstanbul Zapatista Kahve Kolektifi, Kadın Kadına Mülteci Mutfağı, BÜKOOP (Boğaziçi Üniversitesi Mensupları Tüketim Kooperatifi) gibi oluşumlar alternatif üretim ve tüketim ilişkisini kurmaya çalışan girişimler olarak karşımıza çıkıyor. Bunun yanı

sıra var olan kent bostanlarının korunması ve yeni kent bahçelerinin kurulmasına yönelik kolektif girişimler söz konusu. Son olarak “Bu Suça Ortak Olmayacağız” metninin imzacısı olan akademisyenlerin işlerinden atılmaları sonrasında ülke çapında dayanışma akademilerinin ortaya çıkmaya başlaması, zorunluluk ve başka bir eğitim arzusu arasında farklı kesişmelerle müşterek bir üniversite imkanını tartıştırmakta.

“Strateji Tartışmasına Katkı: Müşterekler Politikasının Güncelliği” başlıklı metinde müşterekleştirme pratiklerinin özgülçenme ve ütopyacı uğrakları açığa çıkarma olarak tarif ettiğimiz iki belirleyici ayağı olduğunu belirtmiştik (Fırat ve Genç, 2014). Özgülçenmeyi, “öncelikle neoliberalizmin toplumsal hayatta yarattığı parçalanma ve güçsüzlük hissini önüne set çekecek, farklı kişisel deneyimlerin ortaklaştırılmasını yaratacak pratiklerin sağlayacağı kolektif güçlenme olarak” tanımlamıştık (Fırat ve Genç, 2014). Somut ütopyik uğrak ile de “mevcut toplumsal sömürü ve tahakküm ilişkilerini yeniden üretmeyen, daha özgür ve eşit bir toplumsallaşmanın nüvelerini ortaya çıkaran, anti-kapitalist bir toplumsallığın öncüllerini içinde barındıran pratiklerin” dönüştürücü potansiyellerine işaret etmeye çalışmıştık. Müşterekleştirme pratikleri bugün, bu “zor zamanlarda” ayaklarımızı basacak birer zemin olmanın yanı sıra, nefes alarak güç biriktirmemizi sağlayacak karşılaşma alanları olarak kritik önem taşıyor. Bu dünyanın içerisine mümkün başka dünyaları yerleştirerek, geleceğin kurumlarının nüvelerini bugünden yavaş yavaş kuruyorlar.

Söz konusu pratikler dayanışmacı, elbirlikçi, paylaşımcı, eşitlikçi ve demokratik kurumlar yaratma potansiyeli taşıyorlar. Burada bizim için önemli olan, müşterekleştirmenin, gıdaya ya da hizmete “erişilebilirlik”ten ziyade, kişileri fail kılan, özneleştiren dayanışma ve karşılıklılık ilkelerine dayanan “yapabilirlik” ya da “muktedir kılma” esasında kurulmuş olmasıdır. Bu, kentsel hizmetlerin salt erişim

**“Kapitalizmin
iktisadi, toplumsal
ve ekolojik yıkımına
karşı “doğmakta olan”
müşterekler fikri, hayatta
kalmak için olduğu
kadar, ortak iyi bir hayatı
birlikte kurmak için de iyi
bir başlangıç sunuyor.”**

esasında değil, kentlileri güçlendirecek, onları kenttaşlar haline getirecek şekilde örgütlenmesini gerektirir. İkinci olarak, bu pratikler, yukarıda bahsettiğim şekilde, neoliberalizmin kentsel ölçekte yarattığı mekansal ve toplumsal parçalanmaya karşı piyasa-dışı ve demokratik bir aradalık ve toplumsallaşma biçimleri ortaya koyma potansiyelleri taşıyor. Diğer yandan, bu pratikler günümüzün “kültür savaşları” içerisine sıkıştırıldığımız “mahallelerin” toplumsal ve kültürel sınırlarını aşamayan yeni cemaatler oluşturma riskini de taşıyor. Bu cemaatlerin kurtarılmış adacıklara dönüşme riski, bu pratiklerin taşıdığı dönüştürücü potansiyeli törpüleyerek bir hayat tarzı savunusuna indirgemesi ihtimal dahilinde.

Yine de müşterekleştirme pratiklerinin siyasal alanın daraldığı, sol ve sosyalist muhalefetin örgütlü ve ileri bir hamle yapmadığı bir dönemde, toparlayıcı bir toplumsal etkiye sahip olduğu aşikar. Diğer yandan, iktisadi krizin gündelik hayatı bu derece etkilediği günümüzde, müşteregin mütevazı kurumlarını yaratmak ve birbirleriyle ilişkilendirmek hayati önem taşıyor. Kapitalizmin iktisadi, toplumsal ve ekolojik yıkımına karşı “doğmakta olan” müşterekler fikri, hayatta kalmak için olduğu kadar, ortak iyi bir hayatı birlikte kurmak için de iyi bir başlangıç sunuyor.

Kaynakça

Escobar, Arturo (2015). "Commons in the Pluriverse," içinde Bollier ve Helfrich (der.), *Patterns of Commoning*, Amherst, MA: The Commons Strategies Group, 348–360.

Federici, Silvia (2011). *Caliban ve Cadı*, Öznur Karakaş (çev.), Otonom, İstanbul.

Federici, Silvia (2014). "Feminizm, Finans ve #Occupy'ın Geleceği", *Gezi'nin Yeryüzü Kardeşleri*, Sinem Özer (der.), Otonom, İstanbul.

Firat, Begüm Özden ve Fırat Genç (2014). "Strateji Tartışmasına Katkı: Müsterekler Politikasının Güncelliği" <https://baslangicdergi.org/strateji-tartismasina-katki-musterekler-politikasinin-guncelligi-begum-ozden-firat-firat-genc/>

Firat, Begüm Özden (2018). "Küresel Hareket Döngüleri ve Müsterekleştirme Hareketleri" <https://musterekler.sehak.org/2018/12/07/kuresel-hareket-donguleri-ve-mustereklestirme-hareketleri-begum-ozden-firat/>

Genç, Fırat (2018). "İstanbul'da Kentsel Muhalefet ve Müsterekler Politikası" <https://musterekler.sehak.org/2018/12/06/istanbulda-kentsel-muhalefet-ve-musterekler-politikasi-firat-genc>

Gough, Jamie (2002). "Neoliberalism and Socialisation in the Contemporary City: Opposites, Complements and Instabilities" *Antipode* 34 (3), 405-406.

Karakuş, Emine (2010). "Devletin Taşınmaz Mülkiyeti", içinde S. Bayramoğlu-Özügür (der.), *Toprak Mülkiyeti Kitabı*, Ankara: Memleket Yayınları.

Kuyucu, Tuna (2014). "Hukuk, Mülkiyet ve Muğlaklık: İstanbul'un Kayıtdışı Yerleşimlerinin Yeniden Yapılandırılmasında Hukuki Belirsizliğin Kullanımları ve İstismarları" içinde, A.B. Candan ve C. Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, İstanbul: Metis Yayınları.

Midnight Notes Collective (1990). *The New Enclosures*, New York: Autonomedia.

Negri, Antonio ve Hardt, Michael (2009). *Ortak Zenginlik*, İstanbul: Ayrıntı.

Williams, Raymond (1990). "Egemen, Kalıntısız, Doğmakta Olan". *Marksizm ve Edebiyat*. İstanbul: Adam Yayınları, 87-101.

Konut Müşterekleri

Nieuwland

NieuwLand, işgal pratiğinin 10 yıldır yasak olduğu Amsterdam'ın Dapperbuurt mahallesinde bir sosyal konut kooperatifi. 1980'lerde kapanan bu okul binası, birkaç farklı kullanımdan sonra 2000'li yıllarda "anti-işgal" (işgal hareketine karşı geliştirilen, kısa süreli kira kontratlı) konut alanı olarak kullanıldı. Amsterdam'ın işgal hareketinden gelen kişiler tarafından kurulan sosyal konut derneği Soweto, Almanya'daki Mietshäuser Syndikat'tan ilham alarak atıl binaları dayanışmacı yaşam birimlerine dönüştürme amacıyla alternatif bir barınma modelini hayata geçirdi. 2014'te düşük faizli bir krediyle satın alınan bina, bizzat sakinleri tarafından yenilenerek bu günkü karma kullanımlı yaşam birimine dönüştü. Yaşam grubunun üyeleri gelirlerine göre kira veriyor ve kredi ödendikten sonra elde edilen kira gelirinin benzer projelerin hayata geçmesi için kullanılması öngörülüyor. 11 kişinin yaşam alanı olmasının yanı sıra bisiklet tamir atölyesi, dijital medya labı, yoga stüdyosu gibi çalışma mekânlarına sahip. Ortak mekân ise kuir saç tasarımı, kıyafet değiş-tokuşu, belgesel gösterimleri gibi farklı etkinlikler için kullanıcı gruplarının bir topluluk olarak işlettiği sosyal-politik bir mahalle merkezi.

<https://nieuwland.cc>

La Borda

La Borda, Barselona'nın kuzeyindeki işçi sınıfın tarihsel olarak yoğunlukta olduğu Sants mahallesinde yer alan bir konut kooperatifi. 2018'de inşaatı tamamlanan yapı, mimari ekip Lacol'un üyelerinin bir kısmının da içinde yer aldığı kooperatif bir oluşumla gerçekleştirildi. La Borda'yı anlatmak için öncelikle yine aynı mahallede yer alan Can Batlló'dan söz etmek şart. Yine Sants mahallesinde konumlanan Can Batlló, 15M (15 Mayıs 2011'de başlayan ve İspanya'yı saran kemer sıkma politikalarına karşı protesto hareketi) esnasında yerel bir platformun mahallelerindeki özel mülkiyetteki ve atıl haldeki endüstriyel kompleksin kendilerine devredilmesi için verdikleri mücadelenin başarılı olmasıyla bir kültür merkezine dönüştürülmekte. Belediye ile yapılan anlaşma uyarınca sadece kültürel etkinliklerin yer alabildiği öz-yönetimli bu mekan etrafında toplanan mahalleliler Barselona'nın genelindeki konut azlığından muzdarip oldukları için buna bir çözüm arayışına giriştiler. Belirli çeşitlilik kriterleri ile kura yöntemi ile belirlenen katılımcılarla 28 birimin inşa edileceği arazi, yerel yönetimden 75 yıllığına sosyal konut için kullanmak amacıyla uygun bir bedele tahsis edildi. Kooperatif üyelerinin katılımlarıyla yürütülen proje, birlikte yaşam değerlerinin öne çıkarıldığı ortak mekanların (mutfak-yemek odası, çamaşırhane, çok amaçlı mekan, misafir odaları, çocuk alanı, vs) etrafında yer alan avlulu bir tipolojiye sahip. La Borda aynı zamanda konut kooperatiflerinin yaygınlaşması ve genel anlamda konuta erişim hakkını savunmak için daha geniş ölçekli bir proje olarak işlev görebilmek için bağış toplayarak, bağışçılarına üyelik imkanı sunuyor.

<http://www.laborda.coop/en/>

Düzce Umut Evleri

Düzce Umut Evleri, 1999 depreminin ardından evsiz ve güvencesiz kalan kiracıların hak arama mücadelesinin sonucunda halen inşaatı süren bir konut projesi. Deprem sonrası ev sahiplerine konut hakkı tanınırken kiracıların çözümsüz bırakılmış olmasına dayanışma yoluyla çözüm arayan Düzcелiler bir dizi dernek ve de Düzcелi Evsiz Depremzedeler Konut Kooperatifi'ni kurarak adli süreçlerle, gösteriler ve yürüyüşler düzenleyerek sivil yollarla yıllarca mücadele etti ve devletin kendilerine bir arsa tesis etmesini sağladı. Bu esnada çeşitli planlama ve mimari tasarım ekiplerinin dahil olduğu, MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Akademik Kurulu tarafından kurumsal olarak desteklenen Düzce Umut Atölyesi'nin de devreye girmesiyle 189 hak sahibi ve aileleri için konut tasarımları, katılımcı süreçlerle gerçekleşti. 2016'da temelleri atılmış olan konut kooperatifinin inşaatı halen sürmekte. Düzce Umut Evleri, konut hakkının ev sahipliğinin ötesinde bir yurttaşlık hakkı olduğunu göstermesi açısından önemli bir başarı ve dayanışma öyküsü.

<https://duzceumutatolyesi.wordpress.com/>

Kurumsal Direniş ya da Bireysel Gidiş: Sarıyer Mahallelerinde Dayanışmanın Kurumsallaşması Sürecine Karşılık Toplu Konuta Gidenlerin Temelden Dönüşen Yaşamı¹

Sarıyer mahalleleri uzun yıllardır kentsel dönüşüme çok çeşitli yöntemlerle direnerek bu mücadele içerisinde belirli dayanışma ağları kurdu. Mahallelilik hissi ile dayanışmanın bir arada örüldüğü bu ağdan koparak başka yerlere taşınan kişilerin yaşamlarının nasıl değiştiğini **Gizem Aksümer ve Kumru Çılgin** aktarıyor.

Sarıyer’de Kentsel Dönüşüm Süreçleri

Kapitalist kentleşmenin özgün bir deneyiminin ortaya konduğu Türkiye’de, 1960’larda planlı kalkınma ve dünya kapitalizmiyle ilişkilendirme girişimleri yaşanmış olsa da bunda başarılı olunamadığı ancak 1980 sonrası süreçte kentlerin sermayenin istem ve ideolojisi tarafından şekillendirildiği takip edilmektedir. Bu yeni ekonomi-politik süreç ve 2000’lerde yükselen sermaye egemenliği, Türkiye’de yeni bir sistem kadar yeni bir mekan tahayyülü de benimsemiştir.

Bu yeni mekan tahayyüllerinden birinin, Türkiye’nin kentleşme tarihindeki dönüm noktalarından biri niteliğindeki “kentsel dönüşüm” adı altında yapılan kent yenileme çalışmaları olduğu söylenebilir. 2000’lerde gündemimize hızlı biçimde giren kentsel

dönüşüm kavramıyla özellikle İstanbul gibi büyük bölümü enformel süreçlerle kentleşmiş bir metropolü etkilemiş olduğu için 1999 Marmara Depremi sonrasında tanıştığımız hatırlanacaktır. Deprem riskinin, “beklenen büyük İstanbul depremi” telaffuzlarıyla senaryolaştırıldığı bu kentte, yapı stokuna dair genel ve haklı bir güvensizlik söz konusuysa kentsel dönüşüm, yerleşimleri güvenli kılama hedefiyle kentlilere makul gelen bir sunumla gerekçelendirilmekte; gerek zemin, gerekse yapı stoku bakımından deprem riski yüksek yerleşimlerde dönüşüm fikrinin kendisi, “iyilik” olarak telakki edilmektedir. Kamu otoritesi, kendi denetiminde olmadığı alanlara sermaye destekli mekansal müdahalesini ancak “kamu yararı” adına meşrulaştırabilirken kentsel dönüşümün işleyişi, yalnızca ekonomik kazançla açıklanamayacak kadar karmaşık olduğundan fiziksel, siyasi, hukuki, söylemsel akışlarla da hareket etmektedir.

¹ Bu makale yazarların, Sarıyer mahallelerinin kentsel dönüşüm karşıtı mücadelesinde kendileriyle dayanışan gönüllüler olarak 10 yılı aşkın bir süre boyunca biriktirdikleri deneyimlerinden, gözlemlerinden ve yakın zamanda tamamladıkları doktora tezlerinden yararlanılarak üretilmiştir. Tartışmaların ve örnek olayların detaylı incelemesi için bkz. Aksümer (2016) ve Çılgin (2019).

Daha önce yer aldığımız başka bir araştırmada² kentsel dönüşümün, literatürdeki hakim değerlendirmeden farklı olarak İstanbul’da çoğu zaman iç içe geçen ve birbirini tetikleyen dört ayrı biçimde gerçekleştiği kabulümüzü bu çalışmada da baz alıyoruz: (1) Kentsel dönüşüm/yenileme projeleriyle gerçekleşen dönüşüm, (2) Büyük kamu yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm, (3) Büyük sermaye yatırımlarıyla gerçekleşen dönüşüm, (4) Planlarla gerçekleşen dönüşüm. İstanbul genelinde dönüşüme neden olan bu farklı mekansal pratikler Sarıyer’de de karşımıza çıkmakta; tezahürleri kent genelindekilerle benzer şekilde ve onları takiben Sarıyer’in mekansal kurgusunu da değiştirmektedir.³

Tüm bu süreçlerle Sarıyer’de gerçekleşen dönüşüm ve bu dönüşüm mekanlarıyla iç içe olan Sarıyer gecekondu mahalleleri önemli bir muhalefet pratiği gerçekleştirmiş, uzun yıllardır içlerinde geliştirdikleri kente tutunmayı ve yaşamı kolaylaştıran dayanışma ağlarını kurumsallaştırma yoluna gitmişlerdir. Bir yandan bu kurumsallaşma ve örgütlülüğün güçlenmesi devam ederken, diğer yandan yukarıda bahsettiğimiz dönüşüm tetikleyicileriyle pek çok gecekondu da yerinden edilmekte. Yerinden edilenlerin gittikleri toplu konutlarda kendilerini bekleyen yaşamın oldukça farklı bir nitelikte olmasına, eski dayanışma ağlarının oraya taşınmaması ise yalnızca bir evden diğerine taşınmak kadar kolay bir süreç yaşanmamasına sebep olmuştur. Mahalleli taşınınca yalnızca evlerini ya da komşularını kaybetmekle kalmamakta, bütün dayanışma ağlarını kaybetmekte ve buna bağlı olarak bütün yaşam biçimlerini de değiştirmek zorunda kalmaktadırlar.

Bu makalede kısaca mahallelerde devam eden dayanışma ağlarının neler getirdiği, bu

“Mahalleli taşınınca yalnızca evlerini ya da komşularını kaybetmekle kalmamakta, bütün dayanışma ağlarını kaybetmekte ve buna bağlı olarak bütün yaşam biçimlerini de değiştirmek zorunda kalmaktadırlar.”

dayanışma ağlarını kaybeden yeni toplu konut sakinlerinin ise gittikleri yerlerde nasıl bir “yeni yaşam” kurdukları tartışılacaktır.

Kentsel Dönüşüme Karşı Mahalle Dayanışması: Dernek, Kooperatif ve Birlik

Farklı zamanlarda göçle kurulan Sarıyer gecekondu mahalleleri, sakinlerini günümüzde hala önemsenen ortak bir paydada, aidiyet hissinde buluşturmaktadır. Mahallelilik gibi bağlılık yaratan kalıcı ağlar, vaktiyle Sarıyer’e göçle gelmiş olan sakinlerin çeşitli sebeplerle göç ederek ayrılmak zorunda kaldıkları köylerinden ziyade, bugün türlü zorluklarla da olsa yaşadıkları mahallelerine olan bağlılıklarını ortaklaştırmaktadır. Yetişkinler mahalleleriyle kurdukları aidiyete mekan yaratım süreçlerindeki rolleri ya da tanıklıkları üzerinden referans verirlerken, gençler ise bu aidiyeti daha çok komşularıyla olan tanışıklıklarıyla ifade etmektedirler.

² Bkz. Yalçın, M. C. (2014). Sarıyer gecekondu mahalleleri örneğinde kentsel dönüşüm süreçleri ve bu süreçlerin sosyo-ekonomik ve fiziki etkileri (Rapor No. 110K404). Ankara: TÜBİTAK Proje Raporu.

³ Dönüşümün tezahür biçimlerinin Sarıyer özelinde değerlendirildiği bir başka çalışma için bkz. Yalçın, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgin, K. ve Dündar, U. (2013). Dönüşümün Tezahür Biçimleri: Sarıyer/İstanbul Örneği. İçinde F. Özcan ve M. G. Fehim (Yayına Hazırlayanlar), 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyum: “Kent Yönetimi ve Planlama” Bildiriler Kitabı Cilt 1, (s. 131-168). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

İhtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren sakinler arasındaki komşuluk aile kurumuyla, komşular da aile bireyleriyle eşdeğer görülmektedir. Komşuluk ilişkilerinin, geçmişten günümüze hala köklü bir sosyal olguyu sürdürdüğü, bu sebeple de ne bozulmasına ne de yok olmasına izin vermeme eğiliminin ağır bastığı söylenebilir. Tıpkı yaşam alanlarının kuruluşunda olduğu gibi “inşa edilen” bu toplumsal ilişkiler; mahalleliler için en vazgeçilmez bileşen. Farklı etnik ve dini gruplardan oluşan yerleşimlerde ilk zamanlarda bu farklılaşmanın çatışma ya da mekansal ayrışma yarattığı bilinse de bugün mahalleliler farklılıkları değil, birlikteliklerini vurgulamaktadırlar.

Temelde mahallelilerin birbirlerini tanımalarıyla ve birbirlerine güvenmeleriyle güçlenen dayanışma ise Sarıyer mahallelerinin öne çıkan özelliklerinden biridir. Esnafından sakinine Sarıyerli gecekonduluların sıklıkla vurguladıkları dayanışma olgusu, geçmişte mahallelerin kuruluşundan iyileştirilmesine, gündelik hayatın kolaylaştırılmasından kolektif üretim süreçlerine, günümüzde ise kentsel dönüşüm gibi baskı ve tehditlerin bertaraf edilmesinden mahalle varoluşunun güçlendirilmesine kadar birçok farklı alanda kendini örgütlülükle birlikte gösterebilmektedir.

Çılgin’ın (2019) doktora tezinde kullandığı görüşmelerden çıkarımlarla yorumlandığında denebilir ki Sarıyerli gecekondulular için mahallelilik kimliği de, komşuluk ilişkileri de, dayanışma ve örgütlenme pratikleri de hem çok kıymetli hem de vazgeçmesi zor aidiyetliklerdir. Kendileri ya da komşuları kadar mahallelerini de toplumsal birer varlık olarak gördüğü bilinen sakinler, mahalle dokusunun önemli bir bileşeni olan yakınlığı toplumsal ilişkilerinde de aramakta ve

görünen o ki bulabilmektedirler de... Bu sebeple mahallelerini mekansal olduğu kadar sosyal anlamda da canlı ve sürdürülebilir tutmanın yollarını aramaya ve dönüşümü tetikleyen tüm çevresel faktörler karşısında “biz” duygusunu yükselterek birlikteliklerini güçlendirmeye çalışmakta ortak bir ısrara sahip gözükmeleler.

Sarıyer Mahallelerinin “Yeni Kurumsallık” Deneyimi

Sarıyer mahallelerinin 2000 yılından günümüze -tıpkı planlama gündemi ve plan kararlarıyla ya da zaman zaman kendiliğinden gerçekleşen uygulamalar gibi- değişen, dönüşen, gelişen örgütlenme, dayanışma ve mücadele pratikleri, mahallelerin devletin ve sermayenin kendileriyle kurduğu hukuki, söylemsel ve yönetsel iletişim biçimlerini, oluşturdukları yeni kurumsallık düzeyiyle kendi lehlerine ve meşruiyetlerine çevirme ve yalnızca mahalle siyasetinin değil, yeni politik alanın kurucusu olma yolunda geliştirilmiştir. Burada “yeni kurumsallık”la kastedilen ise dayanıştıkları ve/veya müzakere masasına oturdukları farklı aktörleri sürece dahil etme, söylem oluşturma ve hukuki ilişkilendirme kurma şeklinde üçe ayrılabilir.

Her yerele ve mücadele biçimine özgü öyküler ortaya çıkmışsa da Sarıyerlilerin deneyimi, kendi mücadelelerine farklı aktörleri dahil ederek teknik insanların bilgisine ihtiyaç duymuş olmalarıyla gecekondular hareketi içerisinde özgün bir yerde konumlanmıştır.⁴ “Kurumsallaşma” deneyimlerinin en önemli ikinci adımı olan diskur oluşturma ise, yalnızca mahalle derneklerinin kurulmasının veya bu çatı altında eyleme halinin sürdürülmesinin yetersiz kaldığını fark ettikleri noktada, söylem geliştirme gerekliliğini tartışmalarıyla ortaya

⁴ Farklı aktörlerle temasa geçme noktasında mahalleliler; baskıcı ve dayatmacı yaklaşımlar karşısında kendilerini modern ve hukuki anlamda kurumsal bir düzene ulaştırma hedefi doğrultusunda hukuku yaratıcı kullanmayı, idari girişimlerde bulunmayı, bilgiyi doğru yerden temin etmeyi ve işe yarayacak şekilde değerlendirmeyi mümkün kılacak tercihleri gözetmişlerdir.

çıkılmıştır. Zira güçlü bir diskur oluşturabildikleri için ilerleyen aşamalarda efektif bir müzakere sürecini yürütebildiklerini ve bunu ayrıca politik alanda yapabildiklerini göstermişlerdir. Buradaki en temel başarıları, devlet ve sermayenin kendi bütünlüklerini bozarak hegemonya alanını ele geçirecek söylem ve araçlarını çözümlayebilmiş olmalarıdır.

Söylem oluşturma ve söylemi deklare etme arasındaki bağı da bir ihtiyaç belleyen mahalleler, kendilerini ifade etme ve mücadelelerini görünür kılma imkanı bulmak üzere salon toplantılarından eylemlere, matbuat çıkarmadan basın açıklamalarına kadar organize ettikleri farklı etkinlik ve faaliyetler sırasında söylemlerini ortaya koyabilmişlerdir. Böylece bugün kendilerini bir nüfus olarak tanımlayarak yönetsel ve politik söylem alanına dahil eden devlete karşılık aynı düzlemleri kullanmışlar ve söylemi pratiğe çeşitli yöntemlerle yansıtabilmişlerdir.

Neredeyse tüm gecekondü mahalleleri, kuruluş zamanlarından bugüne gündelik hayata içkin tüm meselelerin üstesinden gelmek, kentsel hizmetlere erişimlerini sağlamak ve -idareciler kendilerine tek çıkar yolun bireysel tapu sahipliği olduğunu söyleseler de- sağlıklı ve güvenli bir yaşam alanına kavuşmak için örgütlü bir dayanışma içerisinde olmuşlardır. Sarıyer mahalleleri ise ilçelerinde henüz herhangi bir dönüşüm projesi/planı ilan edilmeksizin yerleşimlerinin yakın çevresinde yer seçen çeşitli fonksiyonların olası dönüştürücü etkilerini öngörmüş, kurulu bulunan mahalle dernekleri tüzüklerini revize ederek daha kapsayıcı bir hak arama aracına sahip olmayı hedeflemişlerdir. Böylece ulusal ölçekte öncü bir rol üstlenen Sarıyer mahallelerinin en belirgin hak talebi ilk başlarda tapu edinmek olarak yüksek sesle dillendirildiyse de, tapunun tek başına

güvence sağlamaya yetmeyeceği anlaşıldığı günden itibaren çözüm önerisi “yaşam alanlarını hukuki güvenceye kavuşturmak”⁵ olarak revize edilmiştir.

2000’li yıllardan itibaren, daha öncelikli olarak, yaklaşık 50 yıldır yaşadıkları yerleşimlerinde hukuki güvenceyi sağlama amacı güden Sarıyer mahalleleri, önce kurmuş oldukları mahalle dernekleri üzerinden tek tek, sonra ilçelerindeki benzer sorunları yaşayan diğer mahallelerle bir çatı altında birleşerek dayanışma pratiklerini ve hak arama mücadelelerini güçlendirmiş ve 2003 yılında aldıkları bir kararla *Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu*’nu kurmuşlardır.

Sarıyer mahalleleri, platformları aracılığıyla ilçedeki tüm yeni yatırımlardan haberdar olmayı ve dolayısıyla hızlı hareket edebilmeyi deneyimleyerek birbirlerinden öğrendikleri süreçler içerisinde yerleşim alanlarının etrafındaki kamu arazilerinin talan edilmesine, bedelini ödeyerek sahibi oldukları tapu tahsis belgelerinin geçersiz olacağına dönük söylentilere, işgalci oldukları iddiasıyla kendilerinden ecrimisil istenmesine, ilçenin planlama gündemini meşgul eden plan çalışmalarında göz ardı edilerek yok sayılmalarına, katılım süreçlerinin kendilerini dahil etmeksizin ilerletilmesine, karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmayışlarına karşı direnç göstererek mücadele yürütmüşler ve gerektiğinde plan uygulamalarına itiraz ederek ve dava açarak mücadelelerini devletin güvenlik birimleriyle mahallelerde vuku bulan fiziki çatışmalardan çıkartarak hukuki zemine de taşımışlardır. Denebilir ki Sarıyer mahallelerinin mücadele yöntemleri bu süre zarfında çatışmadan direnmeye, barikat kurmadan müzakereye, rıza göstermeden alternatif üretmeye kadar birçok yöntemle değişkenlik göstermiştir.

⁵ Bu tanımın içinde tapu kadar plan da, hizmetlere erişim de vardır. Bu kapsayıcılık aynı zamanda, mahallelerin kendi içlerindeki siyasal, etnik, mezhebi farklılıkları bir kenara bırakılarak demokratik bir eşitlikle meşru bir hak talebinin tarif edilebilir hale gelmesinin de bir sonucu olarak görülebilir.

Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu'na üye mahallelerin talepleri, yasalardan doğan haklarla, on yıllardır üzerinde yaşadıkları arsalarının kendilerine devrine evrildiğinde mahalleler 2011 yılında yeni bir hak arama enstrümanı olarak kooperatifleşmeye yönelmişlerdir. Kurdukları ve bu zamana kadar mücadelelerini üzerinden yürüttükleri mahalle dernekleri dava açabilir, toplantı/ gösteri yapabilir nitelikte olsa da konu bir gayrimenkulün devrine geldiğinde meşruiyet sağlamadığı için yeni bir model kurgulamak zorunluluğuyla mahalle kooperatiflerini kurma kararı almışlardır. 2981 ve 775 sayılı kanunlardan⁶ doğan kazanılmış hakların imkan tanıdığı şekilde yerleşim alanının bütünü, mahallenin ortak olduğu bir oluşuma devretmeyi mahalle kooperatifleri üzerinden araçsallaştırmak, Türkiye'de devam eden dönüşüm karşıtı mücadelede ilk ve tek örnek hamledir.⁷

Mahalleler, kurulan kooperatiflerin sayısı arttığında Sarıyer Mahalle Dernekleri Platformu olan çatı isimlerini *Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri* adıyla değiştirmişlerdir. Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri'nin dayanışma pratikleri ve kazanımları İstanbul'da rant amaçlı dönüşüm süreçleri nedeniyle benzer sorunlar yaşayan mahallelere de ilham olmuş ve 20'nin üzerinde mahalle *Adalet Arayan Mahaller* adıyla 2013 yılında bir araya gelmiştir. Yaptıkları ortak

toplantılarda yaşadıkları sorunları aktaran ve birbirleriyle mücadele deneyimlerini paylaşan mahalleler, yaptıkları düzenli toplantılar sonucunda daha da çoğalmışlardır. İstanbul'un 14 ilçesinden 30'u aşkın mahalle, farklı zaman aralıklarında kurmuş oldukları mahalle dernekleri ve varsa mahalle kooperatifleri üzerinden 2015'te *İstanbul Mahalleler Birliği*'ni oluşturmuşlardır.⁸ "Organik bir mücadele örüntüsü" şeklindeki yapılanmalarıyla Türkiye'de ilk olma özelliğini gösteren bir kentsel toplumsal hareket ve mücadele örneği olan İstanbul Mahalleler Birliği, sonraki zamanlarda dönüşüm süreçleriyle baskı ve tehdit altında olan İzmir, Kocaeli ve Eskişehir mahallelerinin⁹ de dikkatini çekmiş ve onların da dahil olmasıyla kapsamı genişleyerek *Mahalleler Birliği* adını almıştır.

İstanbul Mahalleler Birliği'nin öncüsü Sarıyer mahalleleri, birliğin bu zamana kadar kentsel toplumsal hareketlerde üstlendiği rol, edindiği kazanımlar ve kamuoyundaki bilinirliği üzerine Sarıyer Mahalle Dernekleri ve Kooperatifleri adıyla duyurdukları üst çatı örgütlenmelerine *Sarıyer Mahalleler Birliği* olarak devam etme kararı almışlardır.¹⁰ Böylece üst birliğin bağlayıcı kıldığı ilkeleri benimseme ve yöntemleri uygulama konusunda da ortaklaşmıştır. Birliğin örgütlenme modelinde olduğu gibi süreci yönetmede, kamuoyu yaratmada ve mahalle siyasetini şekillendirmedeki rolleri de öncü

⁶ Sırasıyla, Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile Gecekondu Kanunu.

⁷ Mahalle kooperatiflerinin kuruluş dayanakları, biçimleri, ortaklık şartları ve ilkeleri hakkındaki bir tartışma için bkz. Yücek, E. (2013). İstisnalar Şehrinde Muhalefet. İçinde A. Çavdar ve P. Tan (Derleyenler), *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*. İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 226-229.

⁸ Beykoz/Çiğdem, Yenimahalle; Pendik/Batı, Kavakpınar; Üsküdar/Çengelköy; Kadıköy/Fikirtepe; Maltepe/Gülsuyu-Gülensu; Ataşehir/Yenişehir; Beyoğlu/Okmeydanı (Keçecipiri, Piripaşa, Kulaksız, Fetihtepe, Kaptanpaşa, Piyalepaşa), İstiklal, Hacıhüseyin; Şişli/Okmeydanı (Mahmut Şevket Paşa); Sultangazi/Habipler, Cumhuriyet; Küçükçekmece/ Yarımburgaz; Gaziosmanpaşa/Karayolları, Yıldıztabya, Sarıgöl, Pazariçi, Mevlana; Eyüp/Karadolap; Bağcılar/Albayrak Sitesi, Tıpcent Sitesi, Asburçaklar Sitesi; Sarıyer/PTT Evleri, Ferahevler, Emirgan, Derbent, Kocataş, Kazım Karabekir Paşa, Çayırbaşı, Rumelihisarüstü, Reşitpaşa, Pınar mahalleleri.

⁹ İzmir: Karabağlar/Uzundere, Limontepe, Cennetçeşme; Kemalpaşa/Soğukpınar ve Atatürk mahalleleri - Kocaeli: Çayirova/İnönü ve Emek mahalleleri - Eskişehir: Tepebaşı/Mustafa Kemal Paşa, Mamure, Işıklar, İhsaniye, Hacı Ali Bey, Yeni Mahalle; Odunpazarı/Deliklitaş ve Kurtuluş mahalleleri.

¹⁰ İstanbul Mahalleler Birliği'ne üye diğer ilçe mahalleleri de örgütlenmelerinde benzer bir isimlendirmeye gitmişlerdir: Örn. Gaziosmanpaşa Mahalleler Birliği.

niteliktedir. Yerel ve genel seçimler öncesindeki taahhütname çalışmalarını¹¹ başta olmak üzere yerleşimlerine dair her türlü soruna dikkat çekmek, taleplerini duyurmak ve kendilerini ilgilendiren yasal hükümlerle birlikte uygulama örneklerini komşularıyla birlikte paylaşmak üzere Aralık 2013'ten bu yana hazırladıkları ve basarak her mahallede dağıtımına soktukları *Sarıyer Mahalleden* matbuatı da bu kapsamda düşünülebilecek bir adımdır.

Bu kısa anlatıdan yola çıkarak, yıllar içerisinde yeni, farklı ve bu defa duyulur bir biçimde söylem oluşturmaya imkan tanıyan toplantılar, etkinlikler, seçim çalışmaları, matbuat hazırlıkları ve kendilerini yok sayan planlama çalışmalarına karşı itiraz etme ve dava açma gibi yan yana gelme, birlikte tartışma/karar alma, öneri geliştirme ve tüm bunları usulünce beyan etme pratikleri ile talep odaklı yürüttükleri mahalle siyaseti, bu zamana kadar gecekondü sahiplerini yalnızca bir nüfus olarak tanımlayarak yönetsel ve politik söylem alanına dahil eden iktidara karşılık, mahallelerin aynı düzlemleri kullandıkları ve hegemonik alanı kendi lehlerine çektikleri en kuvvetli müzakere biçimine dönüşmüştür. Aynı zamanda daha güçlü bir planlama sürecine girmeyi de gerektiren bu yeni kurumsallık kapsamında, hukuki bir çerçevede ilişkilendikleri kamu otoriteleri ile siyasiler ve bu ilişkilene biçiminden doğan müzakere pratikleri de dikkat çekicidir.

Bu pratikler arasında şunlar sayılabilir: Mahallelilerle dayanışan gönüllü grupların, akademisyenlerin ve farklı disiplinlerden uzmanların da katılım gösterdikleri Sarıyer Belediyesi ile farklı zamanlarda ve farklı gündemlerde yapılan çalıştaylar; yerel ve merkezi yönetimlere sunmak üzere talep toplama çalışmaları ile arazinin devri başvuruları; kazanılmış haklarını yok sayan

yeni yasal düzenlemelere karşı yasa değişikliği teklifleri hazırlama ve sunma; il başkanlıklarıyla, siyasi partilerle, Bakanlıklarla ve milletvekilleriyle düzenli temaslar ve görüş paylaşımları; kapsayıcı bir dizi kampanya, etkinlik, eylem ve basın açıklaması organize etme...

Bugün gelinen noktada özetle denebilir ki Sarıyer mahalleleri, uzmanlardan/teknik insanlardan, meslek odaları gibi çeşitli kurumlardan, sivil inisiyatiflerden ve dayanışmacı örgütler ile gönüllülerden edindikleri bilgileri ve yıllar içerisinde biriktirdikleri deneyimleri kullanarak mahallelerini, semtlerini, kentlerini, yani yaşam alanlarını korumaya yönelik oluşturdukları söylemi fiili eylemliliğe ve kendilerini kamu otoriteleri karşısında güçlü kılacak müzakere kapasitesine çoktan dönüştürmüşlerdir. Bu anlamıyla oluşturdukları “yeni kurumsallık” kapsamında yıllara yayılan sebatkarlıklarının ve emeklerinin karşılığını irili-ufaklı kazanımlarla almış oldukları, gelecekte de bu kazanımların çoğalarak devam edeceği şüphesizdir.

Toplu Konuta Gidenlerin Yeni Yaşamı: Muhalefet-Pazarlık ve Yeni İlişkiler

Yukarıda kentsel dönüşümün nasıl çalıştığını ve dönüşüm baskısı altında olan gecekondü mahallelerinin bu süreçte nasıl roller üstlendiklerini ayrıntılı olarak tartıştık. Bu başlıkta ele alınacak olan mesele ise, literatürde de karşımıza çok az çıkan, kentsel dönüşüm sürecine giren gecekondü sakinlerinin neler yaşadıkları, öncesinde vurguladığımız dayanışma ağlarının neye dönüştüğü, yeni hayatın ne gibi olanak ve olanaksızlıklar sunduğu olacaktır.

Kentsel dönüşümle karşılaşan gecekondü mahallelerinde daha önceki yıkım

¹¹ Sarıyer mahallelerinin, sadece verilecek sözlerle yetinilmemesi, bu sözlerin yazılı, görsel ve diğer araçlarla kayıt altına alınması fikriyle hazırladıkları taahhütnameler 2009'dan bu yana her yerel seçim döneminde ilçe ve büyükşehir belediye başkan adaylarına imzalatılmaktadır. Mahalleliler imza atmayan, dolayısıyla mahallelilerin oluşturdukları talepleri gerçekleştirmek üzere söz vermemiş adaylara oy vermeme ve imza atan adaylar arasında seçim yapma kararı almışlardır.

söylentilerinden farklı olarak önemli bir duygusal dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Çoğunlukla önceki yıkım süreçlerinde birkaç binanın yıkımı söz konusu olurken ve yıkılan evlerin mahallenin başka yerlerine tekrardan yapılması mümkünken 2000’li yıllarda yeni bina yapımına kesinlikle izin verilmiyor olması, gecekonduların da kolektif inşaat yeteneklerini gitgide kaybetmesi, yeniden inşayı mümkün kılmamaktadır.

İkinci olarak, 1950-1960 yıllarında yıkılan gecekonduların çoğunlukla tek katlı ve basit malzemeler kullanılarak yapıldığı, bu basit binaların yeniden inşasının da nispeten kolay olduğu görülmektedir. Oysaki 2000’lerdeki binaların çoğunun betonarme ve 2-3 katlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple de herhangi bir yıkımın ardından binaların yeniden inşa edilmesi profesyonel bir destek olmaksızın mümkün değildir.

Diğer yandan, bugünkü gecekondulu sakinleri çoğunlukla orta yaş ve üstündeki kişiler olmakta, onların çocukları ya okumak ya da çalışmak için başka yerlere gitmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda üçüncü. kuşak olarak tarif edebileceğimiz bugünkü gecekondulu sahiplerinin çocukları çoğunlukla ebeveynleri kadar örgütlü işlerin içerisinde bulunmamışlar (Yücel vd., 2012), bu sebeple de yıkılan binaların yeniden yapılması veya polisle, belediyeyle çatışma gibi bedensel güç gerektiren işleri yapmakta zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla yeni bir yıkım söylentisi pek çok bileşeniyle daha büyük bir öneme sahip olmaya başlamaktadır.

Bu bağlamda yine bu başlıkta, Aksümer’in (2016) doktora tezi kapsamında yaptığı araştırmanın temel bulgularına yer verilecektir. Sarıyer’de birbiriyle ilişkili büyük projelerin uygulandığı bir bölgede bulunan dört mahallede (FSM, Reşitpaşa, Pınar, Baltalimanı)

belirli parsellerdeki gecekonduların toplu konutlara taşınmak durumunda kaldıkları belirlenmiştir. Araştırma kapsamında projelerin yoğunlaştığı bu bölgeden toplu konutlara giden hanelerin bir kısmıyla görüşülerek kentsel dönüşüm sürecinde ne yaşadıkları ve yeni hayatın neler getirdiği ortaya konmuştur. Araştırmada, kamu çalışanları, taşınan mahalleliler ve gecekondulu mahallelerinin muhtarlarıyla toplam 20 görüşme yapılmıştır. FSM-Reşitpaşa sınırından Uğurmumcu Mahallesi’ne taşınanlar, Pınar Mahallesi’nden Kağıthane Mesken Konutları’na taşınanlar ve Baltalimanı-Rumelihisarüstü-Reşitpaşa sınırından Okmeydanı Güzeltepe’ye taşınanlar bu görüşmecileri oluşturmaktadırlar. Her görüşmeciyle özellikle daha samimi bir sohbet geliştirebilmek için birden çok defa ve farklı mekanlarda buluşulup sohbet edilmiştir.¹²

Muhalefetten Pazarlığa

Bu mahallelerde öncelikle muhalefet ve hemen ardından bazı haneler için mecburî bir pazarlık süreci başlamaktadır. Pazarlık sürecinin muhalefetten bağımsız olmadığı, anlaşıp toplu konuta giden hanelerin hemen hepsinin az ya da çok önceki dernek ve kooperatifler gibi örgütlü faaliyetlerde bulundukları görülmüştür. İş “hayır” demekten çıktıktan sonra, bir karar verme aşamasında ise mahalleler içinde ve farklı mahalleler arasında önemli tartışmaların, fikir ayrılıklarının yaşandığı görülmektedir. Yine bunlara en iyi örnek olarak Derbent Mahallesi verilebilir. Derbent’e yapılması düşünülen projeye ilk başta “hayır” diyen mahalleli, alternatif bir yol arayışına girme aşamasında birbirilerinden ayrıışmışlardır. Derbent Mahallesi’nde dernek ve kooperatif içinden bir ekip alternatif ve doğrudan mahalleli tarafından yapılan bir plan sürecine girmek isterken 40 kadar hane, inşaat firmasının teklif ettiği Kağıthane’deki Mesken Konutları’na gitmeye karar vermiştir.

¹² Araştırmanın daha ayrıntılı bulguları ve içeriğin bütünü için bkz. Aksümer (2016). Doktora tezinin kentsel dönüşümdeki söz akışlarını tartıştığı bölüm için ise bkz. Aksümer (2017) ve Aksümer (2018).

Örneğin Kağıthane'ye taşınanlardan Ali, Pınar Mahallesi'nde yapılan projeye çok ciddi karşı çıktıklarını, bütün mahalle birlikte hareket ettiklerini, ancak sonunda İstinyePark avukatları tarafından görüşmeye çağrıldıklarında ise tek başlarına hissettiklerini belirtmektedir. Tek tek avukatlar karşısında yine muhalefet etme pratikleri geliştirmiş olsalar da herkesin farklı faktörleri hesaba kattığı yeni bir sürece girildiği görülmektedir. Aynı şekilde, bütün muhalefet sürecini harfiyen aynı anlatan, aynı anlarda aynı toplantılara katılan yakın komşuların bile, birbirlerinin ne kadar enkaz bedeli aldıklarını, toplu konuttaki daireleri nasıl seçtiklerini bilmediği görülür. Güzeltepe'ye taşınan, tüm süreci neredeyse yan yana yürüten ve birbirlerini önceden tanıyarak Baltalimanı'ndan gelen Halil, Cem ve İbrahim'in bu toplu konuta geçiş şartları hakkında hiçbir ayrıntıya sahip olmadıkları, yapılan görüşmelerin paralel okumasının yapılmasıyla anlaşılmaktadır.

Bu durum, kentsel dönüşüm sürecinin öncelikle gecekondulu mahallelerinde kurumsallaşma yolunda olan muhalefet ve dayanışma ağlarında tahribat yaratarak işe başladığını ortaya koyar. Birbirlerinden pazarlık sohbetini saklamak, sürecin işleyişini kolaylaştırdığı gibi, farklı kişilere farklı uygulamalar yapılabilmesini de olanaklı kılmaktadır. Görüşmelerde, bu durumun fark edilmesi gecekonduculara verilen enkaz bedellerinin ve bunların üzerine istenen rakamların çok muğlak olduğunun anlaşılmasıyla, kimsenin tam rakamı telaffuz etmek istemediğinin görülmesiyle olmuştur. Özellikle pazarlığın tek tek ailelerle yapıldığı da düşünüldüğünde, her aile kendisine özel, daha avantajlı bir borçlandırma sistemi uygulandığına inanmaktadır. Ancak, toplanan bilgiler ışığında, kimsenin bir diğerinden çok daha farklılaştırılmış bir uygulamaya sahip olmadığı da anlaşılmıştır. Şükrü Muhtar, Baltalimanı, Reşitpaşa ve Armutlu yıkımlarından sonra enkaz bedeli olarak 100 metrekaresel bir yere 35.000 TL, betonarmeye 40.000 TL verdiklerini belirtmekte ve "Direnip

en son gidene ise 80.000 TL verildi. En yakın dostlarımızdan bile giden oldu. Burada bir emlak piyasası kuruldu. Açık artırma gibiydi" demektedir. Uğur Mumcu Mahallesi'nden Mehmet de kendini ayrıcalıklı hissedenden gruba dahildir: "Biz tabii şanslıydık, büyük bir aile geçtik buraya, herkes o kadar şanslı olamadı" şeklinde konuşmaktadır. Aynı aileden çok kişi birlikte taşındığı için bir baskı unsuru oluşturabildiklerini belirten Mehmet, bu şekilde daha iyi bir binaya geçebildiklerini, daha iyi şartlarda borçlandıklarını düşünmektedir.

Yeni Mahalle ve Yeni Ev: Kapalı Mekanlar

Yerleşilen mahallelerin ilk ortak özelliği, kentin çeperlerinde kalmaları ve toplu taşımayla erişimin bu bölgelere zor olmasıdır. İkinci ortak özellik, mesken konutlarının kurulduğu bölgelerin hiçbir merkez niteliği taşıyor olmaları, küçük alışverişlerin yapılacağı bakkalların bile 10 dakika yürüme mesafesi uzaklığında bulunmaları, dolayısıyla bölgelerin birer "yatakhane" gibi tasarlanmış olmalarıdır. Üçüncü olarak binaların ve apartman dairelerinin tasarımı birbirine benzemekte, yaklaşık 8-10 kat yüksekliğe çıkmaktadırlar. Konutlarda yaşayanların büyük bölümü, İstanbul'un farklı gecekondulu mahallelerinden, benzer sebeplerle yaşanan yıkımlar sonucu buraya gelmiş, bir bölümü ise İstanbul dışındaki bir bölgeden doğrudan buraya yerleşmiştir.¹³ Kentsel dönüşüm makinası çalışırken sürekli olarak yeni ev, yeni yaşam biçimleri üretmektedir. Hatta yeni ev biçimlerinden çok, tek biçimli pek çok ev ürettiğini söylemek daha doğru olacaktır. Dolayısıyla kentsel dönüşümün ev üretim sürecini de homojenleştirdiğini söylemek mümkün.

Gecekondudan gelenlerin taşındığı yerlerin "kapalı mekan" olarak tanımlanmasının iki farklı sebebinden bahsedilebilir. Bunlardan biri, hem mahallenin hem de evin çevresinin sarılmış, kuşatılmış olmasıyla, erişimin zorluğuyla ilişkilidir. İkincisi ise, kendi içinde kalan mekanlar haline gelmeleriyle ilişkilidir.

Kağıthane Mesken Konutları, Kasım 2014.

Hem erişimi zor, hem de gittikçe içine doğru kapanan mekanlardan bahsedilir.

Yine de ev mimarilerinde site ya da apartman biçimleri hepsinde aynıdır ve kullanışlı bir çevre düzenlemesi hiçbirinde bulunmamakta; sakinler tarafından yıllar içinde yapılanlar sayesinde daha kullanışlı bir çevre elde edilebilmektedir. Görüşmecilerin evlerine girildiğinde, bunların hepsinin birbirine benzediği görülür. Aynı katta iki ya da üç oda

bir salondan oluşan dörder daire, dairelerde ise küçük balkonlar ve biri alaturka olmak üzere iki tuvalet bulunmaktadır. Bunlar, İBB'nin mesken müdürlüğü tarafından birbirine çok benzer mimari anlayışlarıyla inşa edilmiş binalardır (Şekil 1).

Bu anlamda Kağıthane Mesken Konutları, Güzeltepe Konutları ya da Uğur Mumcu'daki binaya girildiğinde, pek çok posta kutusunun ve apartman kurallarının asılı olduğu

¹³ Gecekonduyan apartmana taşınanlarla ilgili akademik yazına çokça rastlamak mümkündür (Ayata, 1989; Erman, 1997; Ergün, 2010). Ancak bu yazın, hem gecekonduyan bir toplu konuta taşınma sürecini kapsamayarak tezde tartışılan süreçle benzerlikler içerse de tam anlamıyla ilişkili olamamakta, hem de tarihsel ve bağlamsal olarak kentsel dönüşüme dair sözlerin ve imajların aktığı bu dönemdeki işleyişle benzerlik göstermemektedir. Öncelikle Ayata (1989) makalesinde, apartmanın temizlik, ısıtma, tuvalet ile banyo konforu gibi sebeplerle fiziki olarak tercih edildiğini belirtir. Ancak dönemsel olarak 2000'lerde toplu konutlara geçen görüşmecilerin eski gecekonduyan ısıtma doğalgazlı kat kaloriferiyle yapılmakta olup, hiçbir banyo ve tuvaletlerindeki problemlerden bahsetmemektedir. Hatta geçtikleri toplu konuttaki binaların kendi binalarına göre çok daha kötü şartlara sahip olduğu hakkındaki aktarımlar araştırma boyunca takip edilmiştir. Ergün (2010) ise yakın zamanlı bir araştırma olması dolayısıyla bugün yapılan çalışmalarla daha çok ilişkiye geçebilir görünmektedir. Ancak buradaki "aile apartmanı" kavramı da daha çok gecekonduya yakın, benzer ilişkilerin ve yapım aşamalarının sürdürüldüğü bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede de kapalılık durumunun geçmişe göre daha fazla hissedilmesi, toplu konutta karşımıza çıkan bulgularla benzerlik göstermektedir. Apartman yaşamına geçen gecekondulular bu araştırmada da içe kapanma eksenleri üzerinden, çoğunlukla kendi apartmanında yaşayanlarla ilişki kurar hale gelmektedirler.

kağıtlarla, ödenmemiş aidat borçlarıyla ilgili yazılar sizi karşılamaktadır. Yazılar arasında “merdivende oturmayınız”, “apartmanı temiz tutunuz” gibi kural dizileriyle karşılaşmaktadır. Fatma, bu kuralları “*Burada halıları yıkatmak çok pahalı, balkonda yıkamak da yasak, çamaşır asmak bile yasak, herhalde çok ‘şey’ görünüyor*” şeklinde yorumlamaktadır.

Bu mekânsal bağlam içinde kadınların daha çok sitenin, apartmanın ve hatta dairenin içine doğru kapandığı; erkeklerin ise dairenin, apartmanın ve hatta tamamen muhitin dışına doğru kendilerini atarak kaçışıkları görülmektedir.

Yine Kağıthane’den Fatma, evin dört duvarı dışına neredeyse hiç çıkmadığını, çıktığında da apartman içinde, alt ve üst komşularına gitmekle yetindiğini belirtmektedir: “*Burada kapıdan çıkasın gelmiyor. Ne giyineceksin, nasıl çıkacaksın? Ancak üst kattaki, alt kattaki komşuya gidersin. Hep evin içinde.*” Görüşmecilerden Ayşe de Fatma ile aynı şekilde evin içinden neredeyse hiç çıkmadığını, bunu da istemediğini belirtmektedir. Mekan, evin dışında bir faaliyet sunmadığından dolayı, özellikle kadınların dışarı çıkmadıkları, çıkma isteklerinin de oluşmadığı görülmektedir.

Halil, “*Burası beni inanılmaz boğdu. İnanın evimi otel gibi kullanıyorum*” demektedir. Halil bu mekândan olabildiğince kaçabilmek için spora bağlandığını ve bağlama kursuna yazıldığını belirtmektedir: “*Burada yaşamak beni ekonomik anlamda çok etkiledi. Evin içinde bunaldığım için kendimi sürekli dışarı atıyorum. Dışarıda da para harcanıyor. Bahçe yok, eş yok, dost yok. Bağlama kursuna gittim. Türkü barlara gidip müzik dinliyorum. Eski mahalleimde ormana gidip yürüyüş yapardım, işime yürürdüm. Burada öyle bir şansınız yok. Yine bazen Belgrad ormanına kaçıyorum.*” Bağlama kursuna giden bir diğer görüşmeci de Cem’dir. Güzeltepe’den Cem de burada çok bunaldığı için boş vakitlerini kurslarla geçirdiğini, mahallede oturup sohbet edecek bir mekan bulamadığını söylemektedir.

Yeni Komşuluk: İlişkilerdeki Kopuş

Görüşmecilerin tümü, gecekondulu mahallesindeki ilişkilerin eskisi gibi kalamadığından bahsetmekte; burada hem eski mahalleden olanlarla, hem de bu toplu konut alanına başka yerlerden gelenlerle çok iyi anlaşamadıklarını vurgulamaktadır. Üstelik komşuların birbirlerini şikayet ettikleri, kimi noktalarda dava açmaya varacak kadar husumet yaşadıkları bir resim karşımıza çıkmaktadır. Halil, komşusunun kendisini makbuzsuz para topladığı için mahkemeye verdiği örneğini sunmaktadır: “*Burada yaşayanlardan biri beni iki defa mahkemeye verdi. Ortak bir iş yapmaya çalıştım burada. Ortak para toplayıp evin sorunlarını çözmeye çalıştım ama buna izin vermediler. Kapı komşum beni mahkemeye verdi. Hem de bu konuda bana hiçbir şey söylemeden, hiçbir makbuz talep etmeden. İkinci kere yine buna benzer başka bir konudan verdi ama onda da mahkeme salonunda benden özür diledi, kapandı dava. İnanır mısınız, adını vermek istemiyorum ama beni mahkemeye veren kişi eski mahalleden de komşum olan biriydi.*” Halil, gecekondudayken bu tür para toplama işlerini yaparak pek çok kere sorun çözücü olabildiğini ancak buraya geldikten sonra herkesin birbirine olan güvenini yitirdiğini gözlemlediğini belirtmektedir. Görüşmecilerden Ali de Halil ile benzer biçimde, bu apartmana geçtikten sonra pek çok hemşerisi ve eski komşusuyla aralarının bozulduğundan bahsetmektedir. Giriş katında oturan eski mahalleden komşusu bir kadın Ali’ye ve ailesine “*Siz çok kişisiniz, güçlüsünüz, o yüzden iyi yerde ev aldınız*” şeklinde sitemde bulunmuş, bu durum İBB’deki kişilerle görüşme zorunluluğu yaratacak noktaya kadar gitmiştir.

Güzeltepe’de ikamet etmekte olan görüşmecilerden Yaşar ise, komşuların müstakil evde yaşar gibi yaşadığından yakınanlardan biridir. Yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmaktadır: “*Geçen gün bir tanesine sinirlendim. Aldım çekici nasıl vurdum biliyor*

musun, böyle duvara. Ya arkadaş gecenin saat 01:00'i bir de bir aksiyon filmi seyrediyorum. Dalmışım böyle, su içmeye gitmiyorum. Yabancı kanal izliyorum. Türk kanalı kullanmıyorum. Adam tak tuk ses çıkarıyor. Ulan dedim masa mı çekiyor ne çekiyor. Dikkatim dağıldı. Aldım çekici küt diye vurdum. Hanım uyandı, dedi napıyorsun?"

Güzeltepe'den bir diğer görüşmeci İbrahim de ailesinin bozulmasıyla ilgili şunları söylemektedir: "Buraya geldik, bir sene olmamıştı, eşim beni terk etti. Burası bize iyi gelmedi. Buraya taşınmamış olsaydık böyle olmazdı. Buraya hiç alışamadı. Çok da borçlanınca aramız kötü oldu. Çocuklar da uzak oturuyor. Tek başıma burada çok bunalıyorum." Eşinden boşanmasını anlatan İbrahim eklemektedir: "Baltalimanı'nda öyle miydi? Aile dostlarımız vardı, hep şen şakraklık. Sofralar kurulur, yemekler yenirdi. Orda mutluyduk biz." Gecekondu mahallesindeki genişlemiş aile benzeri yapı, yerleşimcilerde çekirdek aile içerisine kapanmaktan daha "özgür" olduğu hissini yaratmaktadır. Dertleşebildikleri aileden olmayan kişiler, aynı zamanda aile samimiyetinde bir ilişkiyle önemli bir ağ oluşturmakta, toplu konutlarda ise bu ağ hızlı bir biçimde ortadan kalkmaktadır.

Sonuç Yerine

Bu makaleye konu olan gecekondu mahallelerini en ayrıcalıklı kılan özelliklerden birinin kuruluşlarından itibaren varlığını sürdüren dayanışma pratikleri olduğu vurgulanabilir. Özellikle ilk kuruldukları yıllarda bu pratiklerin hemşerilik ve akrabalık ağlarıyla birlikte hareket ederek hem gecekondu mahallelerinin kimlik oluşturmalarını sağlamakta, hem de mahallelilerin kentsel yaşama bu ağlar aracılığıyla adapte olmalarını kolaylaştırmaktadır. Kentsel yaşamda karşılaşılan zorluklar arttığında ise dayanışma pratiklerinin daha örgütlü bir yapılanmaya doğru evrildiği ve mücadelenin kurumsallaşma ihtiyacını karşılamak için yeni araçlar ortaya çıkardığı görülmektedir.

"Kentsel yaşamda karşılaşılan zorluklar arttığında ise dayanışma pratiklerinin daha örgütlü bir yapılanmaya doğru evrildiği ve mücadelenin kurumsallaşma ihtiyacını karşılamak için yeni araçlar ortaya çıkardığı görülmektedir."

Sarıyer örneğinde örgütlenmenin ve dayanışmanın kurumsallaşmaya dönüşme süreci ise özellikle bölgede karşımıza çıkan çok çeşitli kentsel dönüşüm baskısı aracılığıyla olmuştur. Sarıyer 1980'li yıllardan bu yana kentsel dönüşüm projeleri, büyük kamu ve sermaye yatırımları ve üst ölçek ile yerel planlarla gelen ciddi bir dönüşüm baskısı altındadır. Çok sayıda gecekondu mahallesinin de bulunduğu ilçedeki bu dönüşüm baskısı, önemli bir dirençle karşılanmakta, yerinden edilme tehdidiyle en çok yüz yüze kalan gecekondu mahallelerinde oluşan bu direnç ise kurumsallaşma ihtiyacına yönelik yeni araçlarla ortaya çıkmaktadır. Bu kurumsallaşma ve yeni araç sahipliliği aynı zamanda karşı mücadele ortaya koydukları kentsel dönüşüm sürecinde kendilerine kazanımlar sağlamaktadır.

Yeni kurumsallık olarak tartıştığımız bu süreç, üç temel stratejiyle kendini göstermektedir. Öncelikle kentsel dönüşümle karşılaşılan ya da baskısını ciddi oranda hisseden gecekondu mahalleleri konuyla ilgili ancak farklı bilgiye, beceriye ve hatta beklentiye sahip "dayanışmacı" aktörlerin yanı sıra, müzakere ve zaman zaman pazarlık içinde oldukları aktörleri de sürece dahil etmektedirler. Bu çok aktörlü yapıya ek olarak mahallelerin özgün bir

söylem kurarak kendi sözlerini söyleyebilecek araçları oluşturma yolunu tercih ettikleri de görülmektedir. Üçüncü olarak ise sürecin başından sonuna kadar yalnızca söz söylemekle ya da eylem yapmakla kalmayıp, hukuki yollardan sürekli yeni ihtimalleri denemektedirler. Dayanışmayı yürüttükleri aktörlerle birlikte mahalle dernekleri ve kooperatifleri üzerinden itirazlarını yapmakta, davalarını açmakta; gerektiğinde ise yazılı önerilerini ilgili mercilere sunmaktadırlar. Bütün bunları yaparken hem komşularına kendi çıkardıkları matbuat, kamuoyuna ise basın açıklamaları aracılığıyla seslenmekte; hem de kamu otoriteleri ile siyasilere taahhütname gibi çeşitli temaslarla veya onları davet ettikleri etkinliklerinde söz ve taleplerini büyük bir sebatkarlıkla iletmektedirler.

Dayanışma sürecinin ve kurumsallaşan örgütlenme pratiğinin gecekondulaşan sakinlerinin yaşamında nereye oturduğu çoğunlukla literatürde ya da dayanışma gösteren aktörlerin tartışmalarında bir tahmin ya da çıkarımdan öteye geçmemektedir. Ancak toplu konuta taşınan eski gecekondulaşan sakinleriyle karşılaştığında, bu zamana kadar deneyimlemiş oldukları dayanışma pratiklerinin bir anda kaybolmasının yaşamlarına vurduğu darbe çok daha açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle eski komşuluk ilişkilerinin yerini rekabetçi ve birbirinden şüphe duyulan bir ortama bırakması yalnızca manevi olarak değil, eskiden bedelsiz halledebilecekleri işleri parayla yapmak zorunda kalmaları sonucu maddi olarak da sorunlar yaratmaya başlamıştır.

Mahallelilerin planlama pratiklerine karşı çıkışları kadar gündeme getirdikleri talepleri tam da bu sorunları aşmak üzere sosyal, ekonomik ve yaşamsal ihtiyaçlarına denk düşmekte; mevcut-yeni yerleşimlerdeki deneyimleri ve daha da önemlisi Sarıyer mahallelerinde devam ettirdikleri hakiki pratikler üzerinden oluşturdukları birliktelikleri, sonraki olası “çözümleri” ortadan kaldırma potansiyeli sunmaktadır.

Kaynakça

- Aksümer, G. (2016). *Kentsel dönüşüm makinası: İstanbul'da gecekondudan toplu konuta kentsel dönüşümün çalışma ilkeleri* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksümer, G. (2017). Urban Transformation Machine: How the Urban Transformation Works from Gecekondu Houses to the Mass Housing Areas in Istanbul. In: G. T. Papanikos (Ed.) *7. Annual International Conference on Urban Studies and Planning (5-8 June 2017)*. Athens, Greece: The Athens Institute For Education and Research.
- Aksümer, G. (2018). Kentsel Dönüşüm Sonrası Gecekondu Toplu Konuta Taşınan Mahalleler. İçinde: M. Ölmez (Yayına Hazırlayan) *11. İstanbul Buluşmaları: "Huzursuz Kentin Geçici Halleri: Yer Değiştirme - El Değiştirme Sürecinde Dayanışma ve Mücadele" Deşifre Kitabı*, (s. 3-20). İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi.
- Ayata, S. (1989). Toplumsal çevre olarak gecekondulaşan apartman. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 46/47, 101-127.
- Çılgin, K. (2019). *Mahalleyi dönüşümün 'kurtarıcılığı'ndan kurtarmak: Sarıyer mahallelerinin mücadelesinden esinlenen bir yaklaşım önerisi, mahalle planlaması* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergün, F. (2010). Gecekondu'dan 'Katkodu'ya Kadınların Kentleşme Serüveni: Samandıra Eyüp Sultan Mahallesi Aile Apartmanları Örneği. İçinde: *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 32. Kolokyum: "Kentsel Yeniden Yapılanma: Kazananlar, Kaybedenler" Bildiriler Kitabı Cilt I*, (s. 229-248). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Erman, T. (1997). Squatter (gecekondulaşan) housing versus apartment housing: Turkish rural-to-urban migrant residents' perspectives. *Habitat Intl.* 28(1), 91-106.
- Yücel, H., Aksümer, G. ve Çakır, S. (2012). Kentsel Dönüşüm Kısacığında Gecekondu Gençler: Kentsel Dönüşümün Gecekondulaşan Gençleri Üzerindeki Etkisi ve Gençlerin Kentsel Dönüşüm Algısı. İçinde *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 3. Sempozyumu: "Kent Bölgeleri, Metropoliten Alanlar ve Büyükşehirler; Değişen Dinamikler ve Sorunlar" Bildiri Kitabı*, (s. 403-417). Ankara: Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Yayını.

100. Yıl İnisyatifi

Gezi süreciyle birlikte Türkiye'nin farklı kentlerinde kurulan çok sayıdaki mahalle girişimlerinden biri Ankara'daki 100. Yıl İnisyatifi. Hala aktif bir şekilde devam ediyor, üstelik sadece mahalleyle de sınırlı kalmıyor. **Tolga Uzun, Günce Hafızoğlu** ve **Yağmur Koçak** ile inisiyatifin atölye, bostan, takas pazarı gibi farklı etkinliklerle canlandığı mahalle yaşantısını konuştuk.

Duygu Toprak: 100. Yıl İnisyatifi nasıl doğdu?

Tolga Uzun: Aslında Gezi'den sonra oluşan bütün mahalle forumları gibi doğdu 100. Yıl İnisyatifi de. Bizim mahallede de yürüyüşler yoğun bir katılımı gerçekleştiriyordu. Ama bir yerden sonra "Yürüyoruz yürüyoruz da nereye kadar yürüyeceğiz?" denmeye başlandı. İlk forumumuz biraz daha yürüyüşten kopuktu. Ama ondan sonra yürüyüşlerin öncesinde ve sonrasında forumlar yapılmaya başlandı. 200-300 kişilik kalabalıklarla, aslında klasik Gezi forumlarından biriydi. Sonra süreç içerisinde buna bir isim verme ihtiyacıyla 100. Yıl İnisyatifi ortaya çıktı. Bir duyuru yapacağımız zaman o isimle duyurmak, altına ne yazacağımıza karar vermek, bir logo tasarlamak... O forum yapılanmasının içinde basın-yayınla, sosyal medyayla ilgili, etkinliklerle, lojistikle ilgili ekipler kuruldu. Sonra yürüyüşlerin de azalmasıyla forum odaklı bir toplanma haline dönüştü. Gezi'nin ateşi çoğu yerde yavaş yavaş sönerken burada ODTÜ yolu meselesi oldu, onun da göbeğinde olduğumuz için o forum yapılanması uzun bir süre devam etti.

DT: Yani direniş hattından sonra daha mahalle odaklı bir hareket haline mi geldi?

TU: Aslında daha sonrasında mahalle odaklı kaldığımız söylenemez. Hem mahalle meselelerine hem de ülke meselelerine ses çıkarır bir şekilde kaldık. Mesela kentsel dönüşüm iddialarının çok konuşulduğu 2014-2015 döneminde çalışmalar yaptık. Bir yandan aslında hep gördüğümüz hakkaniyetsiz durumlara karşı ses çıkarma, tepki koyma durumumuz vardı. Bir yandan da bir şeyler üretelim, bir şeyler yapalım dediğimiz bir durum vardı. Zaman içerisinde o 200-300 kişilik forumlardan böyle ufak bir grubun inisiyatif aldığı bir ekibe dönüştük diyebiliriz. Düzenli toplantılara katılan kişi sayısı beş, on kişiye kadar çıkıyor. Ama onun dışında ilişkilendiğimiz kişi sayısı çok daha yüksek. Bir bostan yaptık mesela bu süreç içerisinde. O bostanın kendi kitlesi oluştu ya da atölyeyi kullanan farklı kişiler oluyor.

DT: Bir alanı koruma veya geri kazanma amaçlı bir topluluk bostanı mı Berkin Elvan Bostanı?

TU: 2013'ün Mayıs-Haziran'ında Gezi sürecinde inisiyatif, "inisiyatifim" demeye başlıyor. 2014'ün baharında da bostanı yaptık. Bostan da Gezi'de ilk buluştuğumuzda konuştuğumuz şeylerden biriydi aslında. Herkesin hayalleri oluyor ve biz de sürekli bu hayalleri konuşuyorduk. Aslında süreç içerisinde baktığın zaman hiç planlı şekilde olmasa da yavaş yavaş bu hayalleri gerçekleştirmek üzerine gidiyor diyebiliriz. Ankara Gezi tutukluları davasında Adliye önünde bayağı kalabalık

beklendiği bir gün olmuştu. Sabaha doğru herkes tutuklanmıştı, yirmi küsur kişi. O gece işte beklerken bunları konuşuyorduk. Atölyeyi tarif ettiğimiz konuşmalar orada geçmişti. Bostan mahallede boş bir alandı. Daha önceden mahallenin ısı merkezinin galerisi olarak kullanılan bir yapı varmış üzerinde. İnşaat kalıntılarının olduğu bir alandı, yanında bir çamlık var belediyeye ait. Muhtemelen orası da belediyeye devredilmiş, mahalle kooperatifi kapandıktan sonra. Bir sürü kriterimiz vardı uygunluğu için, daha öncesinde onları belirlemiştik. Nasıl bir yer olması gerekiyor, nerelere yakın olması, ne boyutta olması gerekiyor, su çekilebilir mi? gibi sorularla mahallede bayağı bir yere bakındık. En uygunu buydu, hem belediye alanı olması bakımından sıkıntı çıkarmayacak bir yerdi, birilerinin özel mülkü değildi; hem de yakınlık açısından daha kolay bulunabilecek bir yerdi.

“Bir yandan aslında hep gördüğümüz hakkaniyetsiz durumlara karşı ses çıkarma, tepki koyma durumumuz vardı.”

DT: Esasen çatışma yaratmayan bir işgal oluyor, değil mi?

TU: Evet. O zamanlar çatışmaya hazırдық gerçi! Tam win-win durumu aslında. Belediye açısından da yıkıntıların olduğu bir alanı temizleyip bir mahalle bahçesine çevirdik.

Günce Hafızoğlu: Ama işte “Ne güzel oldu!” hissini barındırıyorlar mı kendilerinde, ben çok emin değilim. Desteklediklerini söyleyebilir miyiz, ondan da emin değilim. Çünkü orada çalışan insanların telefonlarını alıp su doldurtuyoruz bostana. Belediyenin destek verdiği ya da bunu açıkça yaptığı bir yerden ziyade bireysel ilişkilerle yürüyen bir yer. Belediyenin orayı sahiplendiği, “mahalle ya da kent için güzel oldu” dediği yok.

DT: Bostanın inisiyatiften ayrılan bir kitesinin oluşmasının nedeni nedir sizce? Mahalleli tarafından siyasi olmayan bir eylem gibi mi görülüyor?

Yağmur Koçak: Bostan sonuçta açık bir yer, mahallenin ortasında. Oradan gelip geçen insanların da oraya biz çalışırken laf atabildiği ya da gelip “Bizim köyde şöyle oluyordu...” diyen yaşlı amcalarla teyzelerin seninle kolayca ilişki kurabildiği bir yer.

YK: Hem mahalleden taşınmış olan insanlar bazen ekim-dikim şenliği zamanlarında gelebiliyorlar hem de çalıştaydan tanıştığımız insanlar gelebiliyor. Mesela Hacettepe’den bir sosyoloji öğrencisi Hüseyingazi Mahallesi’nde bir bostan yapmak istemiş, kadınlarla konuşmuş. Pikniğe gelmişti bu yüzden. Bazen farklı yerlerde bostan kurmak isteyen insanlar da deneyimlerimizi paylaşalım diye gelebiliyorlar. İnisiyatifle farkına gelirse... Bir arkadaşımızın dediği gibi: “Ben sizi hep çok siyasi buluyordum o yüzden gelmiyordum.” İnisiyatife öyle yaklaşıp sonradan “Ama siz burada bostanla, şununla bununla da uğraşıyormuşsunuz” denebiliyor.

GH: Ama ismi “Berkin Elvan”. “Geçerken Berkin’e dua ediyorum” diyen teyze de var ama aslında gelmek isteyen ama ismi Berkin Elvan Bostanı olduğu için gelmeyen amcaların ve teyzelerin olduğunu da biliyoruz. İnsanlar bu simgelerle siyaset arasında ilişki kurduğu için bu boyutunu da anlatmak istedim, bunların dışında da bir politik anlamı var tabii.

TU: Aslında o ayrımı biz de tam yapabilmiş değiliz. 100. Yıl İnisiyatifi’nin ne olduğu bizim de ara ara tartıştığımız bir konu. Forum diyebiliriz, inisiyatif alan bir grup diyebiliriz. Berkin Elvan Bostanı orada bir bostan, müşterek bir mekân ve oraya isteyen dahil olabiliyor. Sadece bostana gelen bir insan bizim inisiyatifin yaptıklarından ne kadar haberdar? Gerçekten o inisiyatifin forumlarına katılan insanlarla bir farklılaşma oluyor. Bir kısmı da o bostanda çalışanları 100. Yıl İnisiyatifi olarak biliyor, ayrı bir mekan olsa da. Mahalle Atölyesi de öyle.

DT: Giriş katında “Mahalle Atölyesi” tabelası ve renkli demirleri var, belli oluyor dışarıdan ev olmadığı. Ama sonuçta bostan gibi bir açık alan değil.

GH: Eşiği var, kapıyı çalman gerekiyor, birinin açması gerekiyor. İnsanları bir şekilde dışarıda tutan mekansal özellikleri var.

TU: Biz Mahalle Atölyesi’ni 2015’te inisiyatifin de kullandığı bir ortak mekan olarak açtık ama bir kısım insan için orası 100. Yıl İnisiyatifi’nin yeri. Gelen bir kısım insansa 100. Yıl İnisiyatifi’ni bilmeyebiliyor, özellikle son zamanlarda gelenler. Ben inisiyatifin yaptığı düzenli forumlara katılan insanların oluşturduğu toplama 100. Yıl İnisiyatifi diyorum. Atölyeye gelenler atölye grubu, bostana gelenler de bostan grubu oluyor. Ama bir yandan da bu üç grup birbiriyle çakışıyor ve iç içe geçiyor. Mesela bir forum yaptığımızda atölyeyle ilgili de konuşuyoruz, bostanla ilgili de konuşuyoruz. Bostanın planlaması, bir çatı örgütü gibi 100. Yıl İnisiyatifi üzerinden yapılmış oluyor.

“O etkinliği düzenleyecek, onun sorumluluğunu alacak kişiler, karar sürecinin içinde sorumluluk alarak belirliyorlar. O yüzden her seferinde yeniden tartışılabilir oluyor.”

DT: Karar alma yöntemleriniz açısından gruplar açısından farklılıklar var mı? Bu süreçlerdeki temel ilkeleriniz neler?

YK: Aslında yapılanların nasıl olacağına o pratikte bulunan kişiler ortaklaşarak karar veriyorlar. “İnisiyatifin ilkeleri var ve düzenlenecek etkinlik o ilkelere uymak zorunda” gibi olmuyor. O etkinliği düzenleyecek, onun sorumluluğunu alacak kişiler, karar sürecinin içinde sorumluluk alarak belirliyorlar. O yüzden her seferinde yeniden tartışılabilir oluyor.

TU: Bir yandan da onu belirleyecek kişiler zaten 100. Yıl İnisiyatifi’nin ilkelerinden uzak kişiler de olmuyorlar. Onun için organik bir şekilde, kendiliğinden, birbiriyle alakalı halde oluyor.

GH: Mesela seçim döneminde bir belediye başkan adayı gelmek istedi ve bize önceden haber verdi. Forumumuzun bir gündemi de bu oldu. 10-15 kişi toplandık. Bir kişi o kişinin bostanı ziyaret etmesine karşı çıktığını söyledi ve biz de “tamam, gelmesin” dedik. Belirli bir denklem yok sanırım. Bir konuya dair her toplamın kendi karar verme şeklini yarattığı bir süreç yaşıyoruz. Bunun rasyonel nedenlere de bağlanması gerekmiyor, belki çok duygusal bir şey oluyor.

DT: Peki atölyede haftalık buluşmalar dışında ne gibi etkinlikler düzenliyorsunuz?

YK: Kışın haftada iki kere buluşabiliyoruz. Bir gün atölyede film gösterimi yapıyoruz, bir de inisiyatifin haftalık forumları oluyor. O forumda Tolga’nın dediği gibi hem bostanı, hem atölyede neler yapılabileceğini, hem gıda topluluğunda neler olduğunu, bir de ülke ya da dünya gündemini. Bir tane kırmızı forum not defteri var, ona yazıyoruz. Yazın biraz aksiyor.

GH: Bunlar dışında inisiyatif dışında insanlar da kullanıyor atölyeyi. Mesela dikmiş dikmek için kullanan çok var. Mesela şu an bir grup çocuklar için yaz okulu yapıyor atölyede, hafta içi üç gün. Endüstri ürünleri tasarımı öğrencileri evde rahatça yapamadıkları şeyleri yapmak için orayı kullanıyor.

DT: Bu durumda o eşik o kadar da büyük bir eşik değil. Az önce bahsettiniz, sonuçta açık alan bir karşılaşma alanıyken burada bir kapı, bir giriş tanımlı. Ama sizin inisiyatifinizin etkinliklerinin dışında kullanılan bir ortak alan.

GH: Daha önce başka bir etkinlik için gelmiş ve sonra rahatça gelebilen insanlar ya da başka bağlamlardan tanıyanlar var; öyle yoldan geçerken gelen pek olmuyor.

TU: Aslında orayı sürekli açık tutabileceğimiz bir yer haline getiremedik biz. Kurarken yoğun kullanılmasını ve bir şekilde o döngünün sağlanmasını istiyorduk. Ama o kadar yoğun kullanılmadığı ve anahtarları inisiyatifin elinde olan bir mekan olduğu için insanların “gideyim oturayım, bir çay içeyim,” dediği bir mekan olmadı. Ama yaptığımız etkinliklerde insanlar gelip ilişki kuruyorlar. Ondan sonra orayı sık kullanma niyetinde olanlara da anahtar veriyoruz. Ya da düzenli etkinlik yapmak isteyenlere. Tamamen bizden bağımsız bir şekilde yapıyorlar etkinliklerini.

GH: İnisiyatifin ağırlıklı olarak kullandığı bir yerden ziyade, inisiyatif orayı kullanan gruplardan bir tanesi olsun istiyoruz aslında.

DT: Atölyenin giderlerini de organik bir biçimde mi karşılıyorsunuz?

GH: Mesela birisi “Size de ne zamandır destek olamadım” diye zarf içinde para getirebiliyor. Onun dışında da çalışan arkadaşlarımız her ay atölye için ortalama 200-300 lira bırakıyor. Bu bağışların dışında Gıda Topluluğu kurulurken “Bunu atölyede yapalım, dağıtım ve depo için kullanırız.” demiştik. Dağıtımlarda her haneden %10 pay almaya karar verdik; aylık 100-150 lira da Gıda Topluluğu’ndan geliyor.

YK: Ben atölyeye ilk gelmeye başladığım zamanlarda o yemekli forumlarda köşede bir bağış kutusu oluyordu ve hep “oraya bir şey koymalıyım” hissi içinde oluyordum. Sormuyordum da buranın nasıl döndüğünü. O zamanlar biri şöyle demişti: “Burada birileri maddi olarak katkı sunmıyorsa da emeğiyle katkıda bulunur. O da öbürü kadar ya da farklı bir şekilde anlamlıdır.”

GH: Mesela bir arkadaşımız çalışmadığı bir dönemde her gün gelip atölyeyi açmaya başladı. Bence gününün on saatini, sekiz saatini, bir saatini bile buna ayırması çok teraziye koyamayacağın bir anlam arz ediyor. Ya da oraya gelip bir atölye vermek...

DT: Atölyenin açık olması kadar mahallede nasıl bir ihtiyacı karşıladığı da önemli.

YK: Aynen öyle. Şimdi mahalle atölyesinde tamir atölyesi var. Mesela orada 3D printer, matkap, ahşap kesme aleti, testere, dikiş makineleri gibi aletler var. Böyle şeylere ihtiyaç olduğunda insanlar Facebook’ta 100. Yıl Evleri sayfası üzerinden iletişime geçip, gelip kullanabiliyor. Bir de kütüphanemizi canlandırmak istiyoruz. Ama bir yere gidip kitap okumak için mahalledeki üçüncü nesil kahveci mi Mahalle Atölyesi mi tercih edilecek, bilemiyoruz.

DT: Peki, sizinle ilkesel olarak benzer, düzenli ilişkide olduğunuz topluluklar var mı?

GH: Var aslında. Daha kişisel tanıdıklıklar, dostluklar üzerinden ilişki içinde olduğumuz gruplar var. Güneşköy paketlerinden alıyoruz ve zaten sebzelerimiz oradan geliyor. Daha topluluk destekli tarım yapmaya ilişkin kurulmuşken, şu an 100. Yıl Gıda Topluluğu olmasa da üretim yapan

insanlardan ürün alarak devam ediyoruz. Ama güzel şeylere de vesile oluyor. Mesela Zapatista Kahve Kolektifi bizi Ekoharita’da buluyor ya da topluluk olarak ilişki kurduğumuz insanlar vasıtasıyla Hopa Çayı getiriyoruz ve buradan dağıtımını yapıyoruz. Yani o alma-verme ilişkisinden çok çıkmadı gibi.

DT: On kadar kolektifin birleşip yerel tedarikçileri desteklemesi de önemli değil mi?

GH: Bu şekilde sadece temsili oluyor. İnsanların hayatına bu yarattığı anlamlar ve olasılıklar dışında, başka bir şekilde de değsin istiyorum ben. Çiftçiliği bırakmak üzere olan birisiyle üretim yapmak güzel olur gıda topluluğu isen. Bu noktayı önemsiyorum: Burada bunca insanın, onu orada tutması, oraya gitmek isteyenlere vesile olması.

DT: Tartışmalarınızda sıkça dönüp duran “Topluluklar birbiriyle nasıl ilişkilenebilir?” sorusunun bir cevabı olabilir mi bu?

YK: Gıda toplulukları artarsa senin dediğin gibi temsili olmaktan çıkıp tarımla uğraşan insanları destekleyebilecek, geçimlerini sağlayacak kadar bir paya sahip olabilir. Ankara’da farklı şeyleri önceleyen birkaç gıda topluluğu var. Bizimkinin önceliği doğal, sağlıklı besinden ziyade daha adil besine erişmek.

DT: Geçtiğimiz Mart ayında yoğun katılımlı bir çalıştay düzenlediniz. Yakın zamanda buna benzer ortaklaşma zeminleri yaratmaya yönelik planlarınız var mı?

YK: Kentte Ortak Yaşam çalıştayını yapmadan önceki bir sene boyunca konuşmuştuk aslında. Üç ana başlığın -dayanışma ekonomileri, müşterekler, yerinden yerel yönetim- dert edindiğimiz meseleleri içerdiğini fark ettik. Sonrasında hem inisiyatifler, kolektifler bazında hem de bunun çerçevesini oluşturabilecek kişileri araştırmaya ve onlarla iletişime geçmeye başladık. Nihayetinde güzel tanışıklıklara vesile oldu. Şimdi de onun metni üzerinde uğraşıyoruz. Basılı bir kitapçık olarak elimizde olsun istiyoruz, sonra çevrimiçi ortamda da paylaşıyoruz.

GH: Tabii bir yandan da şu var: Planlar, projeler, istekler var ama mesela sen söyleşi yapmak istediğinde Tolga “Ben de inisiyatif ne zaman kapanacak diye düşünüyorum ama bir yandan insanlar söyleşi yapmak istiyor.” demişti. Ve bu ara ara hepimizin hissettiği bir şey. Çünkü bir forum yapacak oluyoruz haftalık ve yine orada üç kişi, beş kişi kalınca... Ama daha sonra mesela bir etkinlik yapıyorsun ve bir sürü insan geliyor, sonra gelmeye devam ediyor. Mesela geçen yaz atölyeyi kapatmayı düşünüyorduk ama sonra hep beraber girdik, yeniden temizledik, anahtar bizim dışımızda bir sürü insana dağıtıldı ve o insanlar kendi kendilerine geliyorlar. Bu anlamda çoğalması, artması, başkalarına sıçraması istediğimiz.

YK: O çok kolay tersine dönebiliyor gerçekten. Başka biri enerjisi ve heyecanıyla geldiğinde sen de ona katılabiliyorsun. Bizim şu an kendi kendimize hayal ettiğimiz bir şey yok ama biri gelip bir şey önerse ona dahil oluruz.

GH: Evet, birileri önerdiği zaman, önermiş, “yapsanıza,” demiş oluyor.

DT: “Yapalım” denmiyor yani...

GH: Onu duymak istiyoruz aslında: “Haydi yapalım!”

Dayanışmanın Mutfakları

Kapılar

Kendilerini ‘ortak görüşe sahip karma bir grup’ olarak tanımlayan Kapılar, 2015’te İzmir’in Basmane semtinde aynı adlı bir toplum merkezini hayata geçirdi. Uzun süredir moloz yığınlarının ve kullanılmayan eşyaların biriktiği bir mekânı öz örgütlenmeye dayalı, farklı etnik grupların sosyalleşebileceği ve mahalle sakinlerinin birbiriyle bilgi alışverişi yapabileceği bir dayanışma mekanına dönüştürdü. Tüm katılımcıların eşit söz hakkına sahip olduğu herkese açık toplantılar aracılığıyla ve hiyerarşik olmayan bir örgütlenmeyle işleyen Kapılar, sürdürülebilirliğini bireysel katkılar, dayanışma ağlarının bağışları ve projelerle sağladı. Her yaş grubundan mahalleliye yönelik dil takası, kent bahçeciliği atölyeleri ile hak temelli bilgi paylaşma ve psikolojik destek sağlama hizmetlerinin yanı sıra herkese açık ‘Ahali Mutfağı’nda yerel üreticilerden tedarik edilen gıdalarla vegan bir mutfak kurdu. Kapılar bir açık mekan olarak İzmir Mülteci Derneği, Halkların Köprüsü Derneği, Sınır Tanımayan Doktorlar, Toplumcu Psikologlar İnisiyatifi, Bombalara Karşı Sofralar İzmir, Kültür Park Platformu, Konak Kent Konseyi Mülteci Meclisi, Çorbada Tuzun Olsun gibi birçok farklı gruba da üç yıl boyunca ev sahipliği yaptı. 2018’in sonunda kullandıkları mekandan ayrılan Kapılar, etkinliklerini komşuları Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği’nde yapmaya devam ediyor.

<https://www.facebook.com/izmirkapilar/>

Kadın Kadına Mülteci Mutfağı

‘Savaşta, sürgüne, sınırlara karşı kadın dayanışması’

2016 yılında İstanbul’daki bir grup Suriyeli kadının çocuklarının eğitimlerine devam edebilmesi için evlerinde ürettikleri ‘bir aradalığın ve umudun reçelleri’ ile başlayan süreç, Okmeydanı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nin çatısı altında ortak bir mutfak olarak devam ediyor. Suriyeli ve Türkiyeli 17 kadının birlikte ürettiği bu mekan, yeni ülkelerinde sosyal hayata katılması zorlaşan kadınların geçimlerine katkıda bulunabileceği

ve mahallelilerle sosyalleşebileceği bir güvenli alan. İlk etapta gönüllüler aracılığıyla İstanbul’un farklı bölgelerinde bağış karşılığı satışa sunulan ürünler, 2017 yılında Alman İşbirliği Kurumu’nun desteğiyle kurulan profesyonel mutfak alanında üretiliyor. Kadın Kadına Mülteci Mutfağı, İstanbul’daki dayanışma ağlarıyla ortak kermeslerde yer alıyor, özellikle sivil toplum örgütlerinin etkinliklerine yiyecek hizmeti sağlıyor ve düzenli menülerle bu hizmeti geliştirmeyi hedefliyor. Mutfağın sürdürülebilirliğinde önemi büyük olan gönüllüler, malzeme tedariki ve dağıtımı, ürün geliştirme gibi alanlarda destek verebiliyor.

<http://kadinkadinamultecimutfagi.org/>

City Plaza Oteli

“Havuz yok, minibar yok, oda servisi yok ancak yine de Avrupa’daki en iyi otel”

City Plaza Oteli, Atina’da 8 örneği bulunan mültecilerle dayanışma amaçlı işgal mekanlarından birisi. Mart 2016’da Avrupa Birliği ve Türkiye arasında imzalanan geri kabul anlaşması sonucunda Yunanistan’da kalan mültecilerin barınma sorununa çözüm getirme amacıyla Ekonomik ve Politik Mültecilerle Dayanışma İnisiyatifi 2010’da iflas eden ve atıl durumda bulunan City Plaza Oteli’ni işgal etti. Özellikle Atina kent merkezinde insani koşullarda barınma sağlayabilmek için yola çıkan aktivistler, 126 odalı yapıda barınmanın yanı sıra binlerce mülteciye ücretsiz sağlık, gıda, dil dersleri, çocuk oyun alanı gibi hizmetler sunulmasını sağladı. Resmi kurumlardan destek almadan, kitlesel fonlama kampanyaları, öz kaynaklar ve bağışlarla giderlerin karşılandığı otelde karar alma, otelin temizliği, bakımı ve yemeklerin hazırlanması gibi görevler bazıları otelde yaşayan 150 gönüllü ve otelin sakinleri tarafından üstlenildi. Bu alternatif dayanışma mekanı, sakinlerinin hepsine kentin içinde güvenli barınma sağladıktan sonra 2019 yılında kapılarını kapattı.

<https://www.facebook.com/sol2refugeesen/>

Mülteciler, Müşterekler ve Dayanışma

Araştırmacı ve aktivist **Cemile Gizem Dinçer** ve **Özhan Önder**'le göçmen dayanışma ağlarını, bunların dayanışma ve müşterekleştirme pratiğine dönüşmesinin ihtimallerini ve ortaklık kurabilme zeminlerini konuştuk.

Duygu Toprak: “Göç krizi” olarak adlandırılan dönemden sonra örülmeye başlanan göçmen dayanışma ağları birer müşterekleşme pratiği mi?

Özhan Önder: Aslında zaten kriz olan göç değil, sınırlar ve sınır sistemleri. “Göç”, “göçmen” krizi kavramları, biraz da Avrupa merkezli gündemlerin peşinden koşulduğu için, yeni icat edilmiş gibi tınlayabiliyor; lakin bu göçmen meselesinin siyasal bir alan olarak kabul edilmesinin nereden baksak 15 yılı var. Oysa ötekiyle dayanışma dediğimizde, tartışmaları kendi pozisyonumuzu merkeze alarak kurmamız gerek. Vatandaş olarak sahip olduğumuz ayrıcalıkların içinden, karşımıza zaruri bir öteki tanımlayarak onunla “dayanışma” halinde olmak zorunda olduğumuz diskurunu kurduğumuz zaman, zaten kendimizi üstten bir yerde konumlandırmış, temasa ilişkimizi eşitsiz tarif ederek başlamış oluyoruz. Sanki biz anlamaya, kavramaya muktedir olanlarız; onlar da garibanlar, acıları çekenler ve biz de onlarla dayanışmak zorundayız.

Cemile Gizem Dinçer: Baştan eşitsiz bir ilişki kuruyorsun öyle olunca.

ÖÖ: Tabii. Dayanışma dediğimiz, eşitler arasında olabilecek olan bir şeydir. Yardımsa yukarıdan aşağı, güçlü olanın güçsüze yaptığı bir tutumdur. Dayanışma kelimesi siyaseten daha doğru olduğu için böyle tanımlanıyor ama aslında kavramsal bir hasara yol açıyor. Kentsel müşterekler alanında göç üzerine çalışan pratiklere, mesela Göçmen Dayanışma Mutfağı'na, Kapılar'a bakacak olursak faaliyeti yürüten insanlar yine aslında bu ayrıcalığa sahip olan insanlar ve orada temel bir kültürel uyumsuzluk mevcut. Türkiye'nin transit ülke olma hali var, zaten yollarına devam edebilecek kadar güç topladıktan sonra göç yoluna devam eden, sabit kalmayan bir topluluk karşımızdaki. Bundan beş-yedi sene önce birlikte çalışmaya başladığımız göçmen arkadaşların neredeyse tamamı şu an Avrupa'da. Diğer taraftan o “dayanışma” faaliyetinin ardından orada, o mahallede bıraktığımız insanlar var; bir de akşamında barda, rakı sofrasında buluşup değerlendirme yapan ayrı bir zümre var.

DT: Görebildiğim kadarıyla gerek akademide gerek medyada göçmenleri homojen bir grupmuş gibi ele alma eğilimi var.

CGD: Bir açıdan dayanışmanın kendisinden ne anladığımıza bakmak gerekiyor; bir yandan da evet, karşıdaki grup zaten homojen değil. Bir mülteci mahallesine gittiğimizde, “yardım etmiyoruz, dayanışma gösteriyoruz” desek bile aslında “o mahalleye” girdiğimiz andan itibaren orta sınıf kentliler olarak başka bir özneelliğe sahip olduğumuz açık. Ve o eşitsizliğe dair düşünsel bir süreç geliştirmeden konuştuğumuzda aslında yardımı dayanışma adıyla yapmış oluyoruz. Dört milyon mülteci var ama bu grubun içinde de farklı sınıflardan, farklı yerlerden gelen bin

çeşit insan var. Olayın özneleriyle kendi eylemliliğimizi tartışmadığımızda kendimizi eğlediğimiz bir meşgale haline gelme riski taşıyor yürüttüğümüz faaliyet. Göçmen Dayanışma Ağı/Ankara'nın ilk mahalle deneyimi biraz da bu soruları ortaya atmamıza sebep olmuştur.

DT: Mahalle, Önder Mahallesi mi?

CGD: Evet. Gidip insanlar için bir şey yapmış oluyorsun ama onlarla organik ilişki kuramadığın sürece sürdürülebilirliği olmuyor. Dayanışma eşitler arasında olmadığı sürece yardıma dönüyor ve yardımın ötesinde bir şey kurmak pek de mümkün olmuyor. Özne pozisyonlarını tartışmadığımız ve bu pozisyonlardan kurtulmak için çabalamadığımız sürece yardımlaşmanın dayanışmaya çıkan bir şey olduğu da gözden kaçıyor ve belki de siyaseten de zeminimizi bu tartışmaları yaparak kurmaya çalışmak gerekiyor.

ÖÖ: Verili bir eşitlik yok tabii. Bu ancak siyasi bir çabayla mümkün olabilir. Kendimizi alanda konumlandırırken, Bourdieucü düşünümselelikle, hem alanın farkındalığı içerisinde hem de kendimizin o alandaki bulunma haliyle birlikte o alanın nasıl bir dönüşüme uğramış olabileceğini de zihinde tutmalıyız. Bu, başlı başına bir çözüm olmasa bile en azından o ilişkiyi dayanışma ilişkisine dönüştürmek adına tavır alan bir adım olabilir. En azından bir denklik kabulüyle, eşitlik ilişkisini nasıl sağlamak gerektiğini sürekli araştırmamız gerekiyor. Denk bireyler arasındaki tanıma ilişkisiyse bu, öncelikle kendi elimizdeki gücün bir iktidara dönüşmemesi için birtakım önlemler almak lazım. Bizim elimizdeki en büyük güç, konuştuğumuz insanı verileştirebilme gücü. Konuştuğumuz bir göçmen bizimle aslında sadece konuşuyor. Onun yaşamında bir dönüşüm gerçekleşmiyor. Biz alandan çekildiğimizde o aynı şekilde yaşamına devam ediyor. O'nun bizim üzerimizden üretebileceği herhangi bir değer de belki yok. Belki sembolik olarak, bu alanda ancak bu elitlerle iletişim kurabilen göçmenler başka bir ayrıcalık üretebiliyorlar, "yükselmek" üzere davranabiliyorlar ve nadiren de olsa alanı geride bırakarak bu elitlere karışabiliyorlar. Biz araştırmacılar, eylemciler, o alandan çekildiğimiz zaman orada geçirdiğimiz süreyi bir metne, bir filme, bir veriye dönüştürme gücüne sahibiz. Kaldı ki bu gibi bir iktidar ürettiğinde de onun sağladığı ilave gücü uygulama niyetinde olanlar, zaten mesela akademinin kast dizilimi içerisinde kendi altında gördüğüne herhangi zulmü yapmayı kendine hak gören hatta bunu yaptığını fark etmeyen bir öğrenilmişlikle hareket edebiliyor. Alana bakarken kendini eşitlemek gibi bir çabayı kim, ne kadar sarf ediyor? Emin değilim. Hatta bu çaba ve farkındalık olmadan kurulan bu tür ilişkilenmelerin kimi zaman, mesela hamasi tutumlar olarak, kimi yaşamların vebaline girebildiği de sıklıkla görülüyor.

“Dayanışma kelimesi siyaseten daha doğru olduğu için böyle tanımlanıyor ama aslında kavramsal bir hasara yol açıyor. Kentsel müşterekler alanında göç üzerine çalışan pratiklere, mesela Göçmen Dayanışma Mutfağı'na, Kapılar'a bakacak olursak faaliyeti yürüten insanlar yine aslında bu ayrıcalığa sahip olan insanlar ve orada temel bir kültürel uyuşmazlık mevcut.”

“Göç meselesinde kağıtlarımız maddi bir eşitsizliğin temelini oluşturuyor. Tamam ama ortak kırılanlıklarımızdan, mesela sınıfsal olarak, kadın olarak, öznelliklerimizi oluşturan farklı alanlardan kesişimsellikleri fark edip zeminimizi bir noktada ortaklaştırabildiğimizde ilişkiyi dekolonize etme şansımız olabilir.”

DT: Araştırmacılar ve eylemciler için bu denklik alanlarının temelinde yatan ne?

CGD: Aktivizm ile akademiye ayrıksı görmeyen, eylemci araştırmayı temel alan insanlar olarak araştırmada da aktivizmde de meselenin biraz da karşındakiyle kurduğumuz ilişkinin zeminini nasıl oluşturduğumuzla ilgili olduğunu düşünüyorum. “Bilgiyi kimin için üretiyorsun?” sorusu gibi aslında “Yaptığın siyaseti ne için yapıyorsun?” sorusu da kritik oluyor. Göç meselesinde kağıtlarımız maddi bir eşitsizliğin temelini oluşturuyor. Tamam ama ortak kırılanlıklarımızdan, mesela sınıfsal olarak, kadın olarak, öznelliklerimizi oluşturan farklı alanlardan kesişimsellikleri fark edip zeminimizi bir noktada ortaklaştırabildiğimizde ilişkiyi dekolonize etme şansımız olabilir. Türkiye’yi bir arkadaşımızla nasıl ilişki kuruyorsak sahaya gittiğimizde görüşmeciyse, “ötekiyle” de benzer ilişkiyi kurmak için emek ve düşünümse bir süreç işletsek de siyaseten belli modeller ortaya koyamadığımız için muhtemelen bunlar hep bireysel inisiyatifler, dar tartışmalar halinde kalıyor. Benim aramın çok iyi olduğu

birçok mülteci var, arkadaşlıklar kurabiliyorum. Ama siyasetin çıktısı olarak baktığımızda yine kendi tartışmalarımızın içine çok da yediremiyormuşuz, hala dışsal bir şeyin tartışmasını yapıyormuşuz gibi görünüyor.

DT: Bir yazında mültecileri çeper anlatısına sıkıştırmanın “ortaklık kurabilme zeminlerini” fark etmemizi zorlaştırdığını söylüyorsun. Sence bu zeminler neler olabilir?

CGD: Benim bireysel deneyimimde, “mahallede” çok yakın ilişki kurabildiğim insanların büyük bir kısmı kadınlardı ve oturup saatler boyunca konuşuyorduk. Sokakta çok farklı rahatsızlıklar hissetsek de ortak rahatsızlığımızın zemini kadın olmaktan geliyor. Tam da o zemin üzerinde aslında kağıtlarımızdan bağımsız bir temas kurmuş oluyoruz. Ya da geçen seneki saya işçilerinin direnişi çok umut vericiydi. Düşük ücretlere karşı bir eylem başlıyor, çıkış noktası Suriyelilerin gelmiş, işsizliğe yol açmış ve ücretleri düşürmüş olmasından beslenirken sürecin sonunda Suriyeli ve Türkiye’li işçiler ortak eylem yapıyorlardı. Oradaki düşmanın aslında patron olduğuna dair, iki dilli ortak bir bildiri yazıp Türkiye’nin birkaç yerinde direnişi ortak örgütleyip kazanımla süreci bitirdiler. Ortaklıklar, ortak ezilmişlik zeminlerinden kurulabilirmiş gibi geliyor bana.

DT: Peki kamusal mekanlarımız böyle bir potansiyel taşıyor mu?

ÖÖ: Aslında bütün kent bu potansiyeli taşıyor. Ama bahsettiğimiz gibi “öteki”ne bakanlar olarak kendi gettümüzden çıkmaya başlamamız lazım o kamusallıkla temas etmek için. İnsanlar zaten her yerde yaşıyorlar, her yerde sonsuzca karşılaşıyorlar ve o kamusal alanlar sonsuzca

kuruluyor. Gezi Parkı mesela: Onun üzerinden kuşak destanı yazan pek çok arkadaşımın aslında Gezi Parkı'yla yaşamları boyunca hiçbir ilişkisi olmadı. Orası cinselliğini açıkça yaşayamayan insanların çark alanıydı, gece Taksim etrafında herhangi bir ucuz otele verecek 20-30 lirası olmayan insanların bankın üzerinde uyuma alanıydı, başka tür bir karşılaşma alanıydı. Gezi İsyanı'nı yaptığını iddia eden üst-orta sınıfların takıldığı bir yer değildi, kaldı ki Taksim Meydanı da öyle değildi. Ancak, mesela 2013'te muhtelif öznelere kendi sınıfsal hassasiyetlerimiz için müşterek olarak eylediğimizde, bu mekanlar en azından üç hafta için başka karşılaşmalar ve ilişkilermeler üreten bir geçici otonom bölgeye dönüşebildi. Oradan üreyen siyasal pratiklerse hem o güne dek müştereklerimiz için çeşitli formlarda merkezsiyce örgütlenen daha minör ölçeklerdeki savunuları ortaklaştırma ve yaygınlaştırma potansiyellerini açığa çıkardı, hem de sınır aşırı bir sembolik zeminde yayılarak toplumsalın ve ekosistemin neoliberal yıkımına karşı var olduğunu varsaydığımız küresel direnişe yerellerden duhulümüzü ilan etti. Taksim Meydanı'nın bugünkü hali de mesela bir umut mekanı benim için. Şu anda Taksim Meydanı'nda Türkiye'de pek de olmayan bir şey var. İtalya'daki *piazza* kültürüne benziyor. Sokakta takılırsın, meydana takılırsın vs. Mesela göçmenler, turistler ve meydana kullanan herkes arasında inanılmaz bir kamusalılık gerçekleşiyor şu anda. Yani kamusal alan da oradaki aktörlerin nasıl eyledikleriyle ilgili olarak sürekli dönüşen ve yeniden kurulabilen bir şey.

DT: Bir geçiş alanından kamusal bir mekana mı dönüştü?

ÖÖ: Evet, şu anda öyle. Çaycılar, mısırcılar, ortalıkta koşan çocukları, balon satıcılarıyla o meydana bir cumartesi gecesinde aynı anda 1500, belki daha fazla kişi oluyor. Ve ne için? Hiç. Sadece takıldıkları, sosyalleştikleri bir karşılaşma alanı. Ama o karşılaşmalarda sosyal olarak olan bitenler hesaba gelmiyor işte.

CGD: Her kamusal alanın müşterek olup olmadığını da biraz düşünmek gerek. Müşterek alanın en kaba haliyle herkesle, herkes için, herkese açık olması gibi şiarları var; oradaki "herkes" in aslında neye, kime tekabül ettiğini sürekli düşünmek, bize siyaseten alan açabilir. Çünkü herhangi bir alan örgütlendiğinde ya da örgütlenmesine dair bir şey yaptığımızda teorik olarak şiarımız farklı olsa bile aslında orası belirli bir kesime açık oluyor. O belirli kesimin dışındakilerle o alanda nasıl bir şey kuracağımız sorusuyla baş edebildiğimiz noktada ancak siyaseten tahayyül ettiğimiz noktaya doğru bir adım atmış oluyoruz. Özhan'ın söz ettiği gibi bir düşünümseellik geliştirmeden, sadece politik bir faaliyet yapmış olmak için yapıp bıraktığımızda zaten çıktısı da hiçbir zaman tahayyül ettiğimiz şeye tekabül etmiyor. Müşterekler siyasetinin veya teorisinin varsaydığı örgütlenme zemini pratikte neye denk düşüyor? Müşterekler gerçekten mültecileri "dahil ederek" ya da onlarla birlikte kurulabilecek bir potansiyel sunuyor mu? Yoksa bu, sadece bizim inanmak istediğimiz bir şey mi?

ÖÖ: Bence bu, verili olmayan eşitlik ortamında nasıl eşitlenebileceğimiz sorusuyla ilgili. Bir kere kimsenin bizim vereceğimiz bir lokma ekmeğe falan ihtiyacı yok. Bu dünyada yaşayan herkes bir biçimde öncelikli ihtiyacını karşılamak için elinden geleni yapıyor. Anlam bir yemeğin verilmesinde değil, o eşitlik alanının nasıl sağlandığında saklı. Bu da bilen özne olma iddiasından vazgeçip öğrenen özne olmaya aday olduğumuzda ancak gerçekleşebiliyor.

CGD: Hem siyaseten hem başka alanlarda göçle ilgili temel tartışma mültecilerin ne kadar kötü durumda olduklarından başlayıp onlar için ne yapabileceğimizi sorgulamaya uzanıyor. Bunu "Birlikte ne yapabiliriz?" sorusuna kaydırmak ama bunu yaparken de ilişki kurmaya çaba sarf edip etmediğimizi düşünmek gerek. Ülkenin bir sürü şehrinde Suriyeli öz-örgütlenmeleri

var ve hiçbirimizin kendi bireysel ilişkilendiklerimiz dışında iki tanesinin adını sayabileceğini sanmıyorum. Tam da o örgütlenmelere dönüp bakmak, öğrenmek gerekiyor. Bir yandan da olduğumuz alanlara bu tartışmaları içkin kılmak.

DT: Öz örgütlenmelerdeki politik birliktelikle başka nerelerde karşılaşıyoruz? Örneğin geçici barınma merkezlerinde gündelik yaşama içkin bir siyaset söz konusu değil mi?

ÖÖ: Orada yürüyen siyasetin biçimi bizim alışık olduğumuz, bize siyaseten doğru olarak tarif edilen türde bir siyaset olmayabilir. Tıpkı bu vatandaşlık tartışmaları gibi bir makbul mülteci tarifi de mevcut. Orada bir siyasal birliktelik olmadığını iddia etmek gerçekten çok iddialı. Bunun oraya bir araştırmacı bakışıyla bakanların içerisindeki gizli ırkçılıkla da ilgisi olduğunu düşünüyorum. Suriye’de siyasetin dili bizim burada öğrendiğimiz gibi değil. Mesela, herhangi bir Müslüman örgütlenmesi çoğunlukla bir sivil örgütlenme, makbul bir örgütlenme olarak görülüyor. Bir mezhebi topluluğu savunduğum için söylemiyorum ancak örgütlediği siyasal zemini yok sayamayız. Mesela ne gibi siyasal tarih farkları var? Bizim söylemimizde sosyalizm, belli bir örgütlenme tipine tekabül ediyor. Suriye’de sosyalizm dediğimiz zaman insanların aklına sadece diktatör rejimi geliyor. Çünkü Baas Arap Sosyalist Partisi oradaki diktatöryel rejimi 40 yıldır sürdürmüş. Burada “yoldaş” dediğimiz zaman direnen bir birliktelik kavramından bahsediyoruz. Ama Arapçada “yoldaş”ın karşılığı olan “refik”, Suriyeliler nezdinde devletin muhaberatçısı. Haydi bunları küçük kültürel farklar olarak çerçeveleyip geçtik diyelim. Peki buradaki insanların yaşadıklarının siyasal bir karşılığı olduğunu ve o gerçekliklerin karşısında nasıl konumlandıklarını neden gözden kaçırıyoruz?

CGD: Kamptaki gündelik hayatın akışında sayısız siyasal örgütlenme pratiği var. Kamplarda çocuklarıyla veya yalnız yaşayan kadınlar geceleri tuvalete nasıl güvenli gidebileceklerini kendi aralarında örgütüyorlar. Ama bu dayanışma, kimi, nasıl tatmin eder ki? Kim buna siyasal örgütlenme gözüyle bakar? Başka deneyimlerden öğrenmekten kastım bu. İnsanlara sadece bize veri sağlamak üzere orada var olan nesnelermiş gibi bakarsak oradaki o pratiği de kaçıırız. Bir yandan 60 tane uydu kentte yüzbinlerce mülteci yaşıyor. Gündeliği örgütleyerek siyaseten başka türlü bir şey kuruyorlar. Mesela beş sene önce bütün uydu kentlerdeki Afganlar örgütlenip Ankara’daki Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği’nin önünde 50 gün eylem yaptı. Bizim “buralı olarak” örgütlü bir tepki veremediğimiz, herkesin üç battaniye, beş gömlek götürmeye çalıştığı durumda günlerce hakları için direndiler. 2015’te gerçekleşen Suriyelilerin Edirne yürüyüşü de benzer bir eylemdi. İnsanlar zaten örgütlü ve hakları için çabalıyorlar. Mesela Ankara özelinde mültecilerden bahsedilirken hep bir çeper anlatısı vardır. Oysa tanıdığım mültecilerin pek çoğuyla Kızılay’da defalarca sosyalleştim, Esat’ta yaşıyorum, üst sokağımda artık İranlı bir topluluk var. Zaten yaşam alanlarımız içinde sürekli bir karşılaşma var, “orada uzakta bir mahalle var”ın dışında bir akış var. Gündeliğin içindeki karşılaşmalardan bir ilişki kurmaya çalışmak ortak bir alan yaratabilir. Zira sadece “başkaları” için değil kendimiz için de tahayyül ettiğimiz bir dünya için mücadele ediyoruz. Ben sınırsız, sürgünsüz, özgür bir dünyayı da salt mülteci olanlar için istemiyorum, bunun içinde ben de varım.

Komşu Kapısı

Bir mahalle forumu olarak ortaya çıkan, sonrasında dernekleşen Komşu Kapısı'nın 6 yıllık deneyimini, Şişli'de vatandaşların yerel yönetime katılımını **Tolga Bektaş** ile konuştuk.

Duygu Toprak: Komşu Kapısı faaliyetlerine nasıl başladı?

Tolga Bektaş: Gezi Direnişi esnasında 400-500 kişiyle Maçka'da forum başladı. Maçka Forumu halen sürmekteyken forum dernek olma konusunu konuştu. 40 kişi katıldı, 38 evet ve iki çekimserle forum dernek kararı aldı. Forumlar Gezi'yle hayatımıza girdi, orada bir zirve yaptı, ondan sonra da kendi seyrine daldı. Orada bir yordam çıkarma fikrini zor bela kabul ettik ama karar alma ve kararı uygulama esas kritik meselelerdi. Yordam kararı alınıp da uygulanmaya koyulunca dağılmış olan forum toplanmaya başladı. İlk kararlar şunlardı: Forum her gün değil, haftada bir gün şu saatler arasında toplanır; karar alma şöyledir, rotasyonlu moderasyon böyledir; yazman yazdığı tutanağı buluta yükler, onu e-posta grubuna atar, forum üyeleri arasında iletişim şöyle olur vs. Bu tuttu. Tutunca da biraz özgüven gelmeye başladı. 52 tane forum vardı İstanbul'da. Hemen hemen hepsi bitti. Birkaçı bizim gibi başkalaşarak yoluna devam ediyor. Biz de artık derneğiz. Merter'deki forum Karşı Kapı Derneği oldu, Beyoğlu Yurttaş Meclisi, Güngören Demokrasi Meclisi, Bakırköy Kent Savunması da dönüşerek bugüne dek varlıklarını sürdüren oluşumlar.

DT: Sizce varlığını sürdürübilmenizi sağlayan temel etkenler neler?

TB: Şişli özelinde konuşursak biz Maçka Forumu olarak Merkez Mahallesi Forumu ve Tatavla Forumu ile ortak forum yapma kararı almıştık, ilk forum da Kazova Fabrikası'ndaydı, Kazova Direnişi vardı o zaman. Ardından bu ağı farklı siyasetlerden ve siyaset dışından aktörlerle genişlettik. Bu süreçte Komşu Kapısı aktif siyaset yapmadı. Entelektüel tartışmaların döndüğü, filmlerin izlendiği, tek kişilik tiyatroların oynandığı, düzenli müzik etkinliklerinin düzenlendiği bir çekim merkezi oldu. Buradan ilişkiler kaynaşınca Şişli'ye de bu bir enerji taşıdı. Hayır Şişli, semtte dayanışmaları büyüten ilk gözle görüşür işini çıkardı. O süreçten sonraki evrede ciddi bir sönümlenme oldu. En son yerel yönetim öncesi süreçte de Şişli Demokratik Meclisi içerisinde iki muhtar, yaklaşık 4-5 belediye meclisi üyesi, bir de belediye başkanı çıktı. Şu an Şişli Belediye Başkanı, Şişli Demokratik Meclisi'nin katılımcısıdır, Komşu Kapısı'nın da katılımcısıdır. Kooperatiften su sorununa, buradaki İTÜ işgalinden aşağıdaki İhlamur Gecekonduları'na, kentsel dönüşümden Kuş Tepesi'ne dek farklı meseleler konuşuldu, bunlara dair deneyimler paylaşıldı. Buradan çıkan fikirler bugün Şişli Belediyesi ve Şişli Kent Konseyi'nde aktif bir şekilde politika belirliyor.

DT: Farklılık vurgusu olan bir dernekte karar almak için izlediğiniz yöntem nedir?

TB: 350 küsur etkinlik yapıldı bugüne kadar. Her hafta en az iki etkinlik yapılıyor, bu rakamın üçe, beşe çıktığı da oluyor. Haftada bir yapılan toplantılarda ortak kararlar alınır. Toplantıya katılanların kararı yeterlidir, mesele bir kez daha e-posta ortamında ancak çok zaruriyse

tartışılır. Bir Lego gibi, birbirine eklenip çıkarılabilen kompakt bir organizasyonumuz var. Benim katılmadığım organizasyon olabilir, yanlış bulduğum da olabilir; “Tamam, ben katılmam, doğru bulmuyorum” dersin en fazla, katılmazsın. Ama burada nasıl iş yapılacağına zımni bir adabı var ve herkes buna riayet eder. Farklı örgütlerden arkadaşlar gelir ya da siyasiler gelir, hemhal olunur; öyle ki bu gelen apolitik kesimi de rahatsız etmez. Velhasıl burada bir maya tutturuldu.

DT: Bu mayanın tutması kolay oldu mu? Şişli’deki farklı gruplara açık olmak ne anlama geliyor?

TB: Bir yandan Teşvikiye Mahalle Meclisi çalışıyor. 80 yaşında uşaklarıyla birlikte toplantıya gelen aristokrat mahalleli de var, çocuklarıyla gelen kapıcılar da. Yan yana oturuyorlar, aynı söz hakkına sahipler. Ve neyin içerisinde olduklarını idrak etmeye çalışıyorlar. Zıtlıklarımızla biziz: Bu çok önemli bir şey. Tamam, süreç yavaş ve ağır ilerliyor, bu da çok normal. Burada başka bir deneyim var, onu öğrenmeye çalışıyoruz. Kuştepe, Mahmut Şevket Paşa, Şişli’deki 25 mahallenin her biri için bu mahalle meclisleri kuruluyor. Misal Mahmut Şevket Paşa’da da örgüt tahakkümleri var, Kuştepe’deyse Roman kanaat önderleri diye bir şey var. Bir yere etkinliğe geliyorlar, 15 kişi etrafına topluyor, pankart açıyor. Kanaat önderi dediklerinin de bir oy gücü var ama diyor ki “benim 15 ailem var, 60 oy eder”. Böyle tahakküm kurulmuş mahalle üzerinde ve parti ayrımı olmaksızın hepsiyle ilişkiler. Oy depoları olarak görülüyor ve bunlarla ilişki kurulmadan seçim kazanılmıyor. Meclislerde bunlar ortaya çıktı. Toplantılarda kadının biri “Burası siz sanıyor musunuz ki spor kulübü? Burada kumar oynanıyor.” deyince bir baktık toplantı basmaya başladılar. Meclisler bir yandan da mahallelerin altyapısına dair böyle bir röntgen durumu yarattı.

DT: Peki Komşu Kapısı ne kadar açık bir mekan?

TB: Eşik şu: Adabı bilsin. Sözümüzü kesmeyelim, vaktinde başlayıp vaktinde bitirelim, birbirimizi kırmayalım, yarın da beraber bir araya gelebilme ihtimalimizi bozmayalım, konuşalım. Bu benim kişisel olarak da en çok öncelediğim mevzu. Bir de ortaya bir şey çıksın, yahu. Ekmek yapalım, bir kulübe yapalım, çocuğa ders verelim, çocuk büyüsün, hayata dair bir şeye dönüşsün. Bunlar gibi küçük vadeli işler yapmaya niyet en çok var. Bu tevazu bence önemli. Bundan sonra burası daha kente dair, kent hakkına dair temsili işler yapılabilir. Ama şu yönü değişmeyecek: Burası kültür politikasına dair bir hayalin atölyesi olagelecek. Biz burada hiç duyulmamış sanatçıların dinleti yaptığı, iç içe bir ortam hayal ediyoruz. Teşvikiye özelinde de Teşvikiye Mahalle Meclisi ve çalışma grupları daha çok iş yapacak.

“80 yaşında uşaklarıyla birlikte toplantıya gelen aristokrat mahalleli de var, çocuklarıyla gelen kapıcılar da. Yan yana oturuyorlar, aynı söz hakkına sahipler. Ve neyin içerisinde olduklarını idrak etmeye çalışıyorlar. Zıtlıklarımızla biziz: Bu çok önemli bir şey. Tamam, süreç yavaş ve ağır ilerliyor, bu da çok normal. Burada başka bir deneyim var, onu öğrenmeye çalışıyoruz.”

DT: Komşu Kapısı'nın mahalle meclisindeki rolü nedir?

TB: Komşu Kapısı'nın mahalle meclisi içerisinde sessiz, zımnî bir konstrüksiyon hali var. Bilindik bir hikayeyi oradan yeniden türetmeyelim. Çünkü ölçek buranın belki 50 katı. Başka bir şey doğacak, Komşu Kapısı'na benzetmeyelim zaten. Başka bir şey doğacak ve biz de onun alanına riayet edelim. Biz de ona tanık olalım, öğrenelim, onunla büyüyelim.

DT: Yakın zamanda başka alanlarda da faaliyet göstermeyi düşünüyor musunuz?

TB: Bir küçük gıda ağıımız var. Şimdi de Şişli'de büyük bir kooperatif kuruyoruz. Birkaç gıda ağıyla beraber ortak iş yapılacaktır. Bir o kooperatif var bir de Oy ve Ötesi'nin sonradan 'İz Grubu' olarak örgütlendiği bir yapı var. Onun kurduğu bir kooperatif var Şişli'de: Temiz Hasat Kooperatifi. Onlarla beraberiz şimdi Kent Konseyi Ekoloji Meclisi'nde. Onlarla beraber depo ve lojistik çözümlerimizi ortak

yapacağız. Esasında bir kooperatifçilik birliği gibi bir şeyi olacak bu yerin. Belediye altyapıyı verecek; Şişli'deki kooperatifler burayı lojistik olarak kullanacak. Kooperatifin para kazanması lazım. Ama onun haricinde sosyal marketi, gıda bankası olsun da başka yerlerden artan parayla destek sağlayabilelim. Biz organik kelimesini kullanmıyoruz, "adil gıda" diyoruz. Küçük üretici, atalık tohum gibi şerhlerle, bir adalet tanımıyla bir ağ oluşturmaya çalışıyoruz. Tüm süreçlerde demokratik ve katılımcı olmaya özen gösteriliyor. Ama demokratik olacağız diye de zamanlamalara riayet etmemeye, iş planı yapmamaya teşne bir yurttaşlık davranış biçimimiz var. Belki yurttaşlık bilincinin çok sirayet etmemiş olmasından kaynaklı genel bir durumdur. Keza örgütlerimizde de başka bir refleks var, ama öğreniyorlar birbirlerinden: örgütler de öğreniyor, örgütsüzler de bir şekilde ortak bir iş yapma yolunu öğreniyor. Şunu öğreniyoruz bence: Kılcal damarların esas suyu alabildiği, toprağa temas edebildiği versiyonlar. Tabii ki ana hatlarıyla bir ideolojimiz, ilkelerimiz olacak ama esasında ne kadar kılcal olursa oradan bir kardeşlik, oradan başka ağların da tesis edilmesi o kadar söz konusu oluyor. İşte orada, tabandan başka bir ittifak tesis edilmesi mümkün olacak.

Dayanışmanın Ekonomik Örgütlenmesi

Dayanışma Ekonomisi

Piyasa ekonomisinin dayanışma ekonomisine dönüştürülmesi için temel ilkelerini inceleyen **Aylin Çiğdem Köne**, gıda egemenliği hareketinden, kentsel müştereklere, adil ticaretten kooperativizme kadar geniş kapsamlı sosyal bir ekonominin yaşamı farklılaştıracağını savunuyor.

“... dayanışma öncelikle bir bağdaşıklık, birbirine bağımlılık, çıkar ya da yazgı ortaklığı durumudur. Bu anlamda, dayanışma içinde olmak aynı bütüne ait olmaktır...”

(André Comte-Sponville)

Dayanışma Ekonomisi Nedir?

Tüm siyasi mücadele terimlerinde olduğu gibi, dayanışma ekonomisinin de tanımı tartışma konusudur. Bazıları için, kapitalist küreselleşmeyi toplum temelli “sosyal güvenlik ağları” ile destekleyerek kapitalist ekonomiyi “insancıllaştırmayı” amaçlayan stratejilerin adı iken; diğerleri için, kapitalizmin ve onun desteklediği ve teşvik ettiği baskıcı sosyal ilişkilerin ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir dizi stratejiyi ifade eder.

Buna rağmen, farklı tanımlar giderek, kapitalizmin ötesinde bir ekonomi ve dayanışma kültürü inşa etme amacında buluşmakta. Kıtalararası Sosyal ve Dayanışma Ekonomisini Destekleme Ağı RİPESS, dayanışma ekonomisini “körü körüne büyüme ve kârın en çoklaştırması peşinde koşan kapitalizm yerine, insanları ve gezegeni önceleyen ve merkeze koyan, kapitalizm sonrası dünyayı inşa etmek amacıyla olan bir küresel hareket” olarak tanımlamaktadır (RİPESS, 2015).

Dayanışma ekonomisi küreselleşme karşıtı hareketlerin, kooperatifçilik ve toplum ekonomileri gibi uzun tarihsel geleneklerin üzerine inşa edilmiş bir harekettir. Gerçek yaşamdaki uygulamaları, birlikte yaşama, birlikte üretim ve tüketim biçimlerinin mümkün

olduğuna işaret eder. Piyasa kapitalizmi dışındaki örgütlenme biçimlerinin alanıdır.

Yaşamın Tüm Alanlarının Piyasaya Devrine Toplumun Tepkisi

Dayanışma ekonomisine yönelen güncel ilgi, bir rastlantı olmanın çok ötesinde, ekonomik ve sosyal ortamdaki köklü dönüşümler bağlamında ortaya çıktı. Bu dönüşümde en önemli rol kuşkusuz, neoliberal ideoloji ve politikalarına ait. 1970’lerin sonundan başlayarak ekonomik ve sosyal refahın devlet tarafından değil, ancak ve ancak piyasalar tarafından sağlanabileceğini savunan neoliberalizm, devletin rol ve görevlerini yeniden tanımladı; sosyal devlet uygulamaları terk edildi.

Kuralsızlaştırma (deregülasyon), devlet harcamalarının kısılması, finansallaşma ve metalaştırma süreçleri sömürücü ve hiyerarşik ilişkileri güçlendirdi. Geleneksel üretim alanlarının ötesine taşınan bu tür ilişkiler; kültür, sağlık, tüketim ve doğal kaynaklar yönetimine kadar genişledi. “Kapitalizm”, “serbest piyasa” ya da “küreselleşme”; adı ne olursa olsun, son kırk yıldır Türkiye’deki ve dünyadaki insanlar, kârı her şeyin önünde tutan bir ekonominin yıkıcı etkilerini daha sert yaşıyorlar. Yaşamın her yönünün piyasanın

kâr alanı olarak yeniden kurgulanması; bireyler, toplumlar ve ekosistemin sermayenin karşısındaki savunmasızlığını arttırdı.

Güvencesiz ve geleceksiz yaşamlardaki sorunların pek çoğu medyada haber olmuyor. Yine de birçoğumuz ekonomi üzerinde ya hiç kontrolümüz olmadığını ya da çok az kontrol edebildiğimizi biliyoruz. Yaşamlarımızı ilgilendiren en kritik kararlar “piyasa güçleri” tarafından alınıyor. Görünüşte, siyasal ve ekonomik süreçlerde “söz” hakkına sahibiz. Seçmen olarak sandıkta oy kullanmakla ya da tüketici olarak piyasadaki satın alma tercihlerimizle sınırlı olan bu söz hakkı, veri güç ilişkileri altında göstermelik olmanın ötesine geçemiyor.

Neoliberal politikaların ‘başka bir alternatifi yok’ dayatmasına karşı alternatif arayışları işte böylesi bir ortamın sonuçlarında biridir. Giderek dünya ölçeğine yayılan alternatif ekonomik sistem talepleri; kültürel haklar, toplumsal cinsiyet ve çevre adaleti için mücadele eden ‘yeni toplumsal hareketler’ ile birleşiyor ve güç kazanıyor. ‘Başka bir dünya mümkün!’ ile başlayan arayışlarda bugün, ‘Başka bir dünya zaten mevcut!’ noktasına geldiğini görüyoruz. Hatta ‘alternatif’ ekonomiler yerine ‘dönüştürücü’ ekonomiler tanımlaması içerisinde yerel ve uluslararası dayanışma ekonomisi hareketlerin birbirine yaklaşması ‘birlikte akması’ hedefleniyor (Köne, 2019).

Piyasa Ekonomisini Dönüştürmek

Dayanışma ekonomisi, hem baskın kapitalist sistemi hem de diğer otoriter, devletin baskın olduğu sistemleri dönüştürmeyi amaçlar. Dönüşüm dendiğinde ayrılmaz biçimde iç içe geçmiş olan ekonomik, sosyal ve siyasal sistemlerin dönüşümü anlaşılmalıdır. Gerçekte, ekonomi piyasa savunucularının ileri sürdükleri

gibi doğal bir olgu değildir; sosyal bir yapıdır. Kültür, siyaset, tarih, ekosistem ve teknolojinin karşılıklı etkileşimi ile biçimlenmiştir.

Dayanışma ekonomisi, insanları ve çevreyi ekonominin merkezine koyma isteğini taşıyan toplumsal hareketlerin buluşma noktasıdır. İstihraç,¹ büyüme, rekabet ve piyasaya dayalı bir ekonomiye son vermek; birlikte çalışarak stratejik ittifaklar ve eylemler geliştiren ve pekiştiren işbirlikçi, dayanıklı toplumları ortaya çıkarmak için mücadele etmektedir. Ancak burada yapmak istenilen piyasayı ortadan kaldırmak ya da sona erdirmek değildir. Amaç, piyasanın egemenliğine son vererek insanların birbirleriyle ve doğayla uyum içinde yaşayacağı toplumları yaratmaktır.

Temel İlkeler ve Değerler

Akademik modellerden çok pratikteki eylemler ve uygulamalar ile var olan bu alanda, pratik teorinin önünde gitmekte. Sürekli gelişen, evrilen dolayısıyla sınırları kolayca çizilemeyecek çok çeşitli yerel ve ulusal uygulamalar ortak bir ahlaki paylaşma konusunda birleşmektedirler. Bu ortak ahlak anlayışı, büyüme ve kâr yerine insanın ve gezegenin refahına öncelik verir. Amerika Dayanışma Ekonomisi Ağı, ortak ahlakın dayandığı ilkeleri beş başlık altında toplamaktadır (USSEN, n.d.).

Dayanışma ve İşbirliği

Dayanışma; işbirliği, karşılıklılık, paylaşma, diğerkâmlık, sevgi, şefkat, başkalarını önemseme ve hediye vermeyi içine alan toplumsal ilişkilerimizi, toplumsal etkileşimlerimizi özetleyen bir kavramdır. Dayanışma ekonomisi; bireyci, rekabetçi değerler ve kapitalizmi tanımlayan ırk, sınıf ve cinsiyet ayrımcılığının karşısında

¹ İngilizce, ‘extraction’ sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Sözcük genellikle, doğal kaynaklarla ilgili olarak örneğin madenlerin çekip çıkarılması için kullanılmaktadır. Türkçede ‘çıkarma’, ‘sökme’ ‘çekip çıkarma’, ‘istihraç’ gibi karşılıkları bulunmaktadır. Dayanışma ekonomisinin bakış açısının salt doğal kaynakların çıkarılması, sömürülmesi ile sınırlı olmadığından hareketle; bu kavram için ‘istihraç’ karşılığı tercih edilmiştir.

yukarıda belirtilen değerleri beslemeyi, güçlendirmeyi amaçlar.

Piyasa toplumunun tanımladığı insan ile dayanışma ekonomisinin tanımladığı insan aynı kişiler değildir. Ana akım iktisadın betimlediği ‘ekonomik insan’ akılcı, hesap yapan, kendi çıkarını düşünen, rekabetçi bir bireydir. Kapitalizm, ‘ekonomik insan’ın görünmez el ve piyasanın gücü aracılığıyla, optimal ve istikrarlı sonuçlar üreteceği inancına dayandırılmıştır. Bu ekonomik anlatıda, kooperatiflerden, müştereklere kadar kolektif eylemin başarısızlığa yazgılı olduğu belirtilir.

Oysa davranışsal ekonomi, antropoloji ve biyoloji alanlarından gelen çalışmalar, insan doğasının bu sınırlı varsayımın çok ötesinde bir karmaşıklık olduğunu, kendi lehine olanı yapma güdüsü ile dayanışma eğiliminin bir arada olduğunu göstermektedir. Biyolog ve etolog Frans de Waal (2016) evrim sürecinde empatinin rolüne dikkat çekerken şunları söyler:

“Bütün mesele diğerlerinin sömürülmesi olsaydı, evrim hiçbir zaman empati işine girmemeliydi. Ama girdi ve siyasi ve ekonomik elitler bunu acilen kavrasalar iyi olur.”

İnsanların ‘akıllı benciller’ olarak kendilerine hizmet ettikleri varsayımının aksine, kolektif fayda sağlayan ve iyi tanımlanmış bir dizi tasarım ilkesiyle güçlendirilebilen ve sürdürülebilir eyleme karşı itici bir güç vardır. Hakkaniyet gerektiren durumlarda genellikle bireylerin işbirliği ve rekabet güdülerinin karmaşık bir etkileşimi söz konusudur. İnsanlar güçlü bir adalet duygusuna sahiptirler ve haksızlık edenleri cezalandırıcı ahlaki tutumlara başvurma eğilimindedirler.

Bu insan davranışı anlayışı, insan doğasının iyi yönlerini ortaya çıkaran davranışlara dayanan bir dayanışma ekonomisi oluşturmak için güçlü bir temel sağlar. Ancak, insanlar salt bu niteliklerle tanımlanamaz. Doğaları gereği her zaman dayanışmacı

oldukları gibi naif ve dengesiz bir inanca kapılmamak gerekir.

Birbirimize karşılıklı olarak bağımlıyız. Ne salt rekabetçi ne de salt dayanışmacıyız. Ekonomik ve toplumsal sistemlerimiz, ideolojiler ve kültür hangi yönümüzün daha baskın olacağını etkiler. Neoliberal ideolojinin hâkimiyeti altında geçen yıllarda, rekabet ve kişisel başarı en önemli bireysel nitelikler olarak sunuldu; zenginlik adeta kutsallaştırıldı. Bu bakış açısı hala gücünü korusa da artık daha yüksek sesle tartışılmaya başlamış olması umut veriyor.

Her Boyutta Eşitlik

Neoliberalizm ve şirket küreselleşmesine karşı mücadelenin ön cephesindeki toplulukların eylemleri, dayanışma ekonomisini biçimlendirmiştir. Latin Amerika’daki hareketler ilk akla gelen örnekler olmakta: Brezilya’nın Topraksız İşçi Hareketi’nin (MST) toprak işgalleri, Arjantin’deki fabrika işgalleri, Meksika Chiapas’taki otonomi hareketleri ve Şili’deki Halk Ekonomik Kuruluşları. Yoksul, işsiz, topraksız ve marjinalleşmiş olanlar; borç krizinin, neoliberal politikaların, yapısal düzenlemelerin ve kemer sıkmanın getirdiği yıkımlardan sonra kendi geçim kaynaklarını kolektif olarak inşa etmek için dayanışma ekonomisi uygulamalarını kullanıyorlar.

Tarihsel süreç içinde de marjinalleşmiş toplulukların toplumun kendi gereksinimlerini karşılaması, bahçecilik, çocuk ve yaşlı bakımı, karşılıklı yardımlaşma, ödünç verme ve şifalandırma gibi resmi olmayan bu nedenle de çoğu kez görünmez kalan biçimlerini uyguladıklarını biliyoruz. Kooperatif çatısı altındaki örgütlenmeler ise dayanışma ekonomisinin resmi uygulamalarına örnektir. Jessica Gordon Nembhard 2014 tarihli “Collective Courage” başlıklı kitabında, ABD’deki Afro-Amerikan topluluğunun kurdukları kooperatiflerin tarihini belgelemektedir.

Eşitlik ilkesi tarihsel gelişimi ve bilinçli bağlılığı ile dayanışma ekonomisine yerleşiktir.

Dayanışma ekonomisi emperyalizm ve sömürgecilik; ırk, etnik, dini, LGBTQ ayrımcılığı, kültürel ayrımcılık ve ataerkillik gibi her türlü baskıya karşı çıkar. Bir hareket olarak dayanışma ekonomisi, ırkçılık karşıtı, feminizm, anti-emperyalizm, emek, yoksulluk, çevre ve demokrasiye odaklanan sosyal hareketlerle iç içe geçmiştir. Ancak kendisini tek başına direniş ile tanımlamaktan kaçınır. Toplumsal hareketler direnmeye odaklanma eğilimindeyken, dayanışma ekonomisi daha çok inşa etmenin önemine dikkat çeker. Direniş ve inşa etmenin her ikisinin de gerekli ve birbirine bağımlı olduğu düşünülür ve aralarında daha güçlü bir entegrasyon geliştirmek hedeflenir.

Katılımcı Demokrasi

Dayanışma ekonomisi, katılımcı demokrasiyi, insanların kendi kolektif gelişmelerine katılmalarının bir yolu olarak benimsemiştir. Kararları ve eylemleri yerelleştirmek, insanların toplulukları ve işyerleri hakkında karar verme süreçlerine katılmalarına ve çözümlerin uygulanmasına yardımcı olur.

Katılımcı demokrasi işyerinde, çalışma hayatında demokrasiyle başlar, yaşamın çeşitli yönlerine uzanır. Dayanışma ekonomisi, özyönetimi ve kolektif mülkiyeti desteklemektedir. Kooperatifler (işçi, üretici, tüketici, konut, vb.), kolektif sosyal girişimler ve müştereklerin katılımcı yönetişi (ormanlar, kıyılar ya da sular için topluluk yönetimi) gibi birçok farklı özyönetim ve kolektif mülkiyet ifadesi vardır.

Kapitalist işletmeler, sosyal olarak sorumlu işletmeler olsalar ve üçlü sorumluluğa (sosyal, ekolojik ve finansal) göre çalışsalar bile dayanışma ekonomisine dahil edilmez. Bunun nedeni, firma sahibinin/sahiplerinin, nihayetinde, işletme ve kazançlar üzerinde kontrol sahibi olmasıdır. İşçi sendikasının kararlara katılması, yönetim tarafından verilen ve geri alınabilecek nitelikte olduğu için bir işyeri demokrasisi oluşturmaz. Buna karşılık, yeterince uygulanmadığı durumlar olsa bile,

kooperatif bir yapı tanımı gereği, işçilere karar verme gücü verir.

Sürdürülebilirlik

Mevcut üretim ve tüketim sistemimizin sürdürülemez olduğu, bizleri ve gezegenimizi sözcüğün gerçek anlamıyla öldürdüğü gerçeği, dayanışma ekonomisinin sürdürülebilirlik ilkesinin hareket noktasıdır. RIPESS, doğayla ve birbiriyle uyum içinde yaşayan And yerlilerinin perspektiflerini esas alan ‘buen vivir’ ya da ‘sumak qawsay’ (iyi yaşam) kavramını benimsemiştir. Ekvator İyi Yaşam Ulusal Planı iyi yaşamayı şu şekilde tanımlar (Kawano, 2018): “İhtiyaçları karşılamak, onurlu bir yaşam ve ölüm kalitesi elde etmek; sevmek ve sevilmek; tüm bireylerin doğayla barış ve uyum içinde sağlıklı bir biçimde gelişmeleri ve insan kültürlerinin sınırsız yeniden üretiminin sürekliliğini sağlamak.”

Buen vivir’in önemli bir bileşeni Toprak Ana veya Doğa’nın haklarıdır. Dayanışma ekonomisi, ekonomiyi ekolojik sistemin içine yerleşik olarak gördüğü için benimsediği sürdürülebilirlik ilkesi oldukça radikaldir. “Doğal sermaye”nin ve “insan yapımı sermaye” ile ikame edilebileceğini ileri süren sürdürülebilirlik yaklaşımları ile hiçbir benzerliği yoktur. RIPESS ekosistemlerin “var olma, doğal kapasitelerini geliştirme ve canlandırma” gibi yasal haklara sahip olduğunu savunur. Doğa, insanların sahip olabileceği ve sömürebilecekleri bir şey olarak görülmez.

Toprak Ana’nın (doğanın) hakları, Bolivya ve Ekvador Anayasası’nda güvence altına alınmış ve ABD’de otuzdan fazla topluluk tarafından tanınmıştır. İklim için Okul Grevi ve Yokoluş İsyanı örneklerinde gördüğümüz gibi son dönemde tüm dünyaya yayılan ekoloji ile ilgili hareketler, dayanışma ekonomisinin sürdürülebilirlik ilkesiyle uyumludurlar.

Çoğulculuk

Dayanışma ekonomisi tarihsel, kültürel geçmişlere, sosyo-ekonomik koşullara dayalı farklı yorumlara ve farklı uygulamalara saygılıdır. Çoğulculuk ile dayanışma ekonomisinin sabit

bir plan olmadığını, aksine adil ve sürdürülebilir bir dünya hedefine giden birden fazla yol bulunduğu kabul edilir. Bu nedenle, dayanışma ekonomisinin tanımında ve stratejilerinde ulusal ve yerel farklılıklar vardır.

Dayanışma Ekonomisinin Kapsamı

Dayanışma ekonomisi tüm ekonomik sektörlerde mevcuttur. Dayanışmanın eski ve yeni, formel ve enformel, parasallaşmış ve para dışı, ana akım ve alternatif biçimleri üretim, dağıtım ve değişim, tüketim, finans ve yönetim alanlarında görülür.

Ekonomi doğası gereği çoğulcudur ve birebir ticari ve parasal koşullara, fiyatlara indirgenemez. Dayanışma ekonomisi yaklaşımı ekonominin piyasa, piyasa dışı ve parasal olmayan kutuplarını birbirine bağlamak konusunda benzeri görülmemiş bir girişimdir. Ortodoks iktisadın piyasa klişesine uymayan dayanışma ekonomisi girişimleri örneğin yeni nesil kooperatifler, kaynaklarını farklı yerlerden elde ederler: piyasa (mal ve hizmet satışları), piyasa dışı işlemler (sübvansiyonlar ve bağışlar) ve parasal olmayan işlemler (gönüllüler).

Dayanışma ekonomisi uygulamaları, mal ve hizmet gereksinimlerinin karşılanmasından çok daha fazlasıdır. Bireylerin birbirleriyle ilişki kurmalarına, var olan ilişkilerini geliştirmelerine, tüketimin azaltılmasına, bilgi ve becerilerin artmasına katkı sağlar. Paylaşım kavramı etrafındaki gelişen sistemler bunun belirgin bir örneğidir. Zaman bankaları, eşya kütüphaneleri, takas pazarları, gönüllülük insanların mal, bilgi, beceri ve donanımlarını değiş-tokuşa açan uygulamalardır. Piyasa ekonomisindeki parasal karşılıklar burada geçerli değildir. Kapitalist iş bölümünün yarattığı eşitsizliklere, hiyerarşilere karşı bir meydan okumadır.

Dayanışma Ekonomisinin Geleceği

Kooperatifler ve mütüeller gibi köklü kurumlar dışarıda bırakılırsa, dayanışma ekonomisi birbirinden ayrı, dağınık ve küçük yapılar ile

betimlenebilir. Bu küçük ve dağınık yapıların birbirine bağlantılı bir sisteme nasıl entegre edilebileceği sorusu henüz yanıtlanamamıştır. Kurulan bölgesel, ulusal ve uluslararası ağlara, yapılan çok sayıdaki toplantı ve çalışmalara rağmen dayanışma ekonomisi ile ilgili üç temel sorun varlığını korumaktadır: Kamuoyunda farkındalık, dayanışma ekonomisi değer zincirinin geliştirilmesi ve kapasite inşası.

Bu alanda yeni ve geniş ölçekli önemli bir girişim, ‘Dünya Dönüştürücü Ekonomiler Sosyal Forumu (WSFTE)’dur. WSFTE, alternatif ekonominin farklı yerel ve uluslararası hareketlerini yakınsamayı, projelerinin kamuoyunda görünürlüğünü ve tanınmasını sağlamayı ve yanı sıra hegemonik kapitalist söylemi zorlamak için alternatif bir anlatı sunmayı hedeflemektedir. WSFTE,

- Agroekoloji ve gıda egemenliği hareketi
- Çevresel, kentsel, dijital müşterekler
- Feminist ekonomiler ve toplumsal cinsiyet perspektifi
- Sosyal ve dayanışma ekonomisi, adil ticaret, kooperativizm ve etik bankacılık

olmak üzere dört eksenle organize edilmektedir. Aslında bu dört eksen dayanışma ekonomisinin yakın gelecekteki gelişme eksenleri olarak da değerlendirilebilir.

Bugün bulunduğumuz noktada dayanışma ekonomisinin önünde genişleme fırsatları kadar kısıtlamalar ve ikilemler de bulunmakta. Mevcut dinamikler, dayanışma ekonomisinin ana akımlaşması ve neoliberalizmin sürdürülebilmesi amacı doğrultusunda kullanılabilirler ya da neoliberalizmin alternatifleri için alan yaratmaya yönelik bir biçim alabilirler.

Foucault’nun, “nerede iktidar varsa orada direnme vardır” ifadesi, sayısız mikro direniş biçimlerinin daha geniş ağlarda bir araya gelebilme olasılıklarını hatırlatır. Polanyi, Büyük Dönüşüm adlı eserinde, piyasaları toplumsal bütünlüğünden koparıp ayrı bir “piyasa sistemi” yaratmak yönünde atılmış her

Tablo. Dayanışma Ekonomisi Uygulamalarının Sınıflandırılması

Üretim	Dağıtım ve Değişim	Tüketim	Finans	Yönetişim
İşçi Kooperatifleri	Adil Ticaret Ağları	Tüketici Kooperatifleri	Kredi Birlikleri	Katılımcı Bütçeleme
Üretici Kooperatifleri	Topluluk Destekli Tarım ve Balıkçılık	Satın Alma Kulüpleri	Topluluk Kalkınma Kredi Birlikleri	Müşterekler/ Kaynakların Topluluklar Tarafından Yönetimi
Gönüllü Kolektifleri	Tamamlayıcı/ Sosyal/Yerel Paralar	Konut Kooperatifleri	Kamu Bankacılığı	Kamu Sektörü (okullar, altyapı, emeklilik fonları vb.)
Topluluk Bahçeleri	Zaman Bankaları	Ortak Konutlar	Benzerler Arası Borç Verme	
Serbest Meslek Kolektifleri	Takas ya da Ortak Kullanım Ağları	Niyet Komünleri	Mütüeller	
Ücretsiz Bakım İşleri		Topluluk Arazi Kooperatifleri	Kitle Finansmanı	
		İşbirlikçi Paylaşım Platformları		

Kaynak: Kawano, E. (2018). *Solidarity economy: building an economy for people & planet.*

adımın, kendi düşmanlarını yarattığını, çünkü toplumun “kendini koruma mekanizmaları” geliştirme yoluna gittiğini belirtmişti (s. 191). “Çifte hareket” olarak adlandırdığı bu mekanizma, liberal politikaların aşırı uçlara taşınmasının, toplumun tepkilerinin de aşırı uçlara taşınmasına yol açacağını söyler. Toplumun tepkileri karşısında hâkim seçkin grubu, elbette kendisini korumak için buna yanıt verecektir. Bu yönüyle marjinal olarak nitelenebilecek dayanışma ekonomisinin,

piyasa güçleri karşısında durma gücü sorgulanabilir. Dayanışma ekonomisinin piyasa güçleri tarafından yutulma riski, yani bu uygulamaların kapitalizmin içerisinde erimesi olasılığı her zaman mevcuttur.

Sonuç

Ekonomik akılcılık, rekabet ve kazanç hırsı üzerinde temellenen kapitalizm sadece ekonomik ve toplumsal yaşamımızı

etkilemekle kalmıyor; kişiliklerimizi de biçimlendiriyor. Çetin bir sorunla karşı karşıyayız. Sistem, kişisel zenginleşmenin peşinde bencilce koşturmayı teşvik ederken, dayanışma ekonomisi yaşama farklı bir anlam vermemiz gerektiğini vurguluyor.

Hayatta kalmak için köklü bir dönüşüme; dayanışma, işbirliği, karşılıklık, fedakârlık, cömertlik ve sevgi üzerine kurulu bir sisteme ihtiyacımız var. Bunlar dayanışma ekonomisinin inşa etmek istediği değerlerdir. Dayanışma, bize bireysel refahın (iyi oluşun) toplumdaki diğer bireylerin iyi oluşuna bağlı olduğunu hatırlatır. Bu güçlü sözcük, eşitsiz ve baskıcı ilişki biçimlerine direnmenin ve bu ilişkilerin yerel ve küresel düzeyde dönüşmesi için sorumluluk üstlenmenin gerekliliğini anımsatır.

Bu sorumluluğu üstlenmek isteyenler, piyasa kapitalizminin insanı olmaktan vazgeçerek başlayabilirler. Bireysel olarak en az ‘diğerleri’ kadar kırılganız. Sert, istediğini koparıp alan, başkalarına ihtiyaç duymayan, güçlü kişiler olma peşinde koşmayı bırakmak ve başkalarına güvenmenin risklerini bilmekle birlikte bunu göze almak, işbirliği yapmak... Ne kadar zor olsa da ‘alternatif’ arayanların yolunun buradan başlaması gerektiğini düşünüyorum.

“Dönüşüm, hem yeni kişisel yaşam biçimlerine öncülük etmeyi hem de politikaları yürürlüğe koymak ve onları sürdürebilecek yeni sosyal kurumlar inşa etmek için birlikte çalışmamızı gerektirir... Artık toplumsal dönüşümün yolunun kişisel ya da politik değişim arasında ikili bir seçim olmadığını anlıyorum. Siyasi değerlerimizi kişisel yaşamımızın günlük rutinleri içinde yaşamalı ve daha nitelikli insan ilişkilerine dayanan yeni bir tür politika geliştirmeliyiz (Angell, 2018).”

Kaynakça

Angell, J. (2018, 9 Eylül). How does change happen? One man's journey through the personal and the political. Erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/transformation/jason-angell/how-does-change-happen-one-man-s-journey-through-personal-and-political>

de Waal, Frans. (2016, 13 Mayıs). How bad biology is killing the economy. [Blog yazısı]. Erişim adresi: http://evonomics.com/how-bad-biology-is-killing-the-economy/?utm_source=twitter&utm_medium=organic&utm_campaign=deWaal

Kawano, E. (2018). Solidarity economy: building an economy for people & planet. Erişim adresi: <https://thenextsystem.org/learn/stories/solidarity-economy-building-economy-people-planet>

Köne, A. Ç. (2019, 27 Mart). Dünya dönüştürücü ekonomiler sosyal forumu 2019. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://sosyalekonomi.org/dunya-donusturucu-ekonomileri-sosyal-forumu-2019/>

Nembhard, J. G. (2014). Collective Courage: A History of African American Cooperative Economic Thought and Practice. Penn State University Press.

Polanyi, K. (2016). Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri. (A. Buğra, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

RIPESS. (2015). Global vision for a social solidarity economy: convergences and differences in concepts, definitions and frameworks. Erişim adresi: http://www.ripest.org/wp-content/uploads/2017/08/RIPESS_Vision-Global_EN.pdf

USSEN. (n.d.). Solidarity economy. Erişim adresi: <https://ussen.org/solidarity-economy/>

Alternatif Örgütlenme Modelleri

Katalan İntegral Kooperatifi

Katalan İntegral Kooperatifi, 2008 ekonomik krizinden sonra İspanya'daki bankalardan yarım milyon Euro'ya yakın kredi çekip de aktivist örgütlenmelere dağıtan ve bu parayı bankalara geri ödemeyeceğini ilan ederek nam salan Enric Duran'ın girişimiyle 2010'da kuruldu. Amacı üreticilerle tüketiciler arasındaki araçları öz-yönetim metotlarıyla devre dışı bırakarak kapitalist olmayan bir pazar oluşturmak. Kendi üretim düzenlemelerini, gıda tedarik sistemlerini, bunlar için gerekli depo ve dükkanları organize ediyor, finansal araçları ve yazılımları geliştiriyor, üyelerine temel gider sağlıyor. Eco adlı kendi para birimiyle takasların gerçekleştirildiği Katalan İntegral, bu ekonomik faaliyetleri destekleyen bir yatırım bankasına da sahip. 10 tane komite ile yönetilmekte, bunlar koordinasyon, karşılama, iletişim, bilgi teknolojileri, müşterek mekanlar, üretken projeler, ekonomik yönetim, hukuk, Katalan tedarik merkezi, bilim, teknik ve teknoloji ağı komiteleri. Öz-yönetim ilkesiyle zaman içinde iyice özerklik kazanmış olan ve ölçekleri büyümüş olan komitelerin Katalan İntegral haricinde başka benzer saiklere sahip örgütlenmelere de destek verecekleri öngörülüyor.

<http://cooperativa.cat/>

Tournevie

Büksel'de konumlanan Tournevie, ayda yılda bir kullandığımız alet-edevatları satın almaktansa ödünç alabildiğiniz bir sistem sunuyor. Üyeler bir ya da iki haftalığına alet kütüphanesindeki gereçleri ödünç alabiliyor ve hatta onları nasıl en iyi kullanacaklarına dair kurslara katılabiliyor. Bu yolla hem gereksiz yere tüketimin önüne geçilmiş hem de uygun fiyata daha sürdürülebilir bir çözüm geliştirilmiş oluyor. Kar amacı gütmeyen bir organizasyon olan Tournevie, çoğunlukla gönüllü çalışanların emekleriyle işlev görüyor. 38 ayın sonunda Temmuz 2019'da 13.500 kez alet-edevat ödünç alınmış ki bu da Tournevie'nin açık olduğu her bir saat için 15 ödünç alma işlemi demek. Yine aynı sürede 20'si gönüllü olmak üzere toplam 550 aktif kullanıcıya ve toplamda 1500 alet-edevata erişilmiş. Uygun fiyata alet-edevat kiralamanın yan etkisi olarak tamirat ve tadilata yapılan vurgu, daha ekolojik bir gelecek vaat ediyor.

<https://www.tournevie.be/english>

Başka Bir Okul Mümkün

Başka Bir Okul Mümkün (BBOM), Türkiye'deki mevcut eğitim sistemine alternatif bir model geliştirmek ve bu modelin uygulandığı okulları hayata geçirmek için 2010 yılında bir dernek olarak kuruldu. Varolan eğitim modellerini ve mevcut alternatifleri analiz ederek Türkiye'ye uygun bir alternatif model olan BBOM Modeli'ni geliştiren dernek dört ana eksen etrafında işliyor: alternatif eğitim, demokratik yönetim, ekolojik duruş ve özgün finansman. Ankara, İstanbul, İzmir, Çanakkale ve Eskişehir'de ilkokul ve/veya erken çocukluk merkezleri bulunan BBOM'un bunlara ek olarak çeşitli illerde kooperatifleri de var. Yeni eğitim modellerini sahiplenecek öğretmenlerin eğitimi için 2016'da başlattıkları Öğretmen Köyü projesiyle şiddetsiz iletişim, çocuk hakları, katılımcı ve barışçı eğitim gibi alanlarda bilgi ve deneyim aktarımı sağlıyorlar.

<http://www.baskabirolukumumkun.net>

Uzun İnce Bir Yol: Ekonomik Demokrasi ve Sosyal Kooperatifler

Kooperatifçiliğin neden yükselişte olduğu sorusunu piyasa ekonomisindeki çıkmazları üzerinden açıklayan **Berkin Şafak Şener**, sosyal kooperatifçiliğin kendine has özelliklerini ve Türkiye’deki gelişmesi için neler yapılabileceğine dair bir tespit sunuyor.

*“Dünyada darlık içinde sürünmekten kurtulmanın yolu buydu.
Sırtını ya dağa dayayacaksın, ya beye!”*

Fakir Baykurt, Yılanların Öcü (1954)

“İnsanlar (...) dayanışma sayesinde, bilinçlice ve duygulara kapılmadan, zulmedilen ve sömürülenlerle beraber bir çıkar ortaklığı kurarlar. Bu bakımdan ortak çıkar ‘insanın büyüklüğü’, ‘insan ırkının şerefi’ ya da insanlık onuru olur” (Arendt, 1963). Madem çıkarlarda ortaklaşmak bu denli ulu bir erdemdi, neden “dünyada darlık içinde sürünmekten kurtulmanın yolu” sırtını ya dağa ya beye yaslamak olageldi? Seçilen veya dayatılan düzen, kâr odaklı mutlak rekabete dayalı bir çatışma ve kriz silsilesi olarak tezahür etti (Shaikh, 2016). İnsana, çevreye ve bu dünyayı paylaştığımız cümle varlığa hükmeden bir ekonomi düzeninin artık sonuna geldiğimiz için mi eski defterleri açıp kooperatifleri hatırladık? Ne oldu da 1820’de Robert Owen’ın, 1844’te Rochdale öncülerinin attığı kooperatifçilik tohumları şimdi yeniden filizlendi?

İşyeri Diktası: Emek ve Mülkiyet İlişkisindeki Mevcut Çıkmazlar

Özel mülkiyet ile toplumsal fayda arasındaki uyumsuzluğun en eski anlatımlarından biri milattan önce dördüncü yüzyıla tarihlenen Plato’nun Devlet eserindedir. Sokrates muhafızların toprak, konut veya para edinirlerse yurttaşları değil kişisel menfaatlerini önceleyeceklerini, diğer yurttaşların dostu değil düşmanı olacaklarını ve tiran olup çıkacaklarını söyler. Özel mülkiyetin şehrin birliğine ve toplumsal dayanışmaya zarar vereceğini savlayan Sokrates bunu önlemek için muhafızlara özel mülkiyeti yasaklar (Arruzza, 2011). Kişisel (ιδιωτης) ile toplumsal (κοινωνια) menfaati örtüştürerek kolektifleştirici tedbirler önerir.

¹ Locke, bireyin “sahip olduğu” emekçilerin (köle, hizmetkar vb.) emeklerinin sonucunda ortaya çıkan ürünün de efendilerine ait olduğunu savlar (aktaran Kirzner, 1973). Ancak günümüzde bireyler köle olarak alınıp satılmadığından dolayı emekleri sözleşmesel olarak belirli süreliğine belirli koşullarda ve ücreti mukabilinde “kiralatabilmektedir” (Ellerman, 1989). Bu nedenle kölenin emeğinin efendinin mülkiyetine geçmesi bugün fiilen ve hukuken mümkün görünmemektedir.

Platon'a göre daha ılımlı bir yol çizen John Locke özel mülkiyete alan tanır ama bir şartla: Emek vereceksin! Locke *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* eserinde doğada sahihsiz bulunan bir parça toprağı bir kişinin sahiplenmesinin ancak o toprağı emeğıyle işlemesi ile mümkün olabileceğini söyler (27. Kısım). Locke 1689 yılında mealen "toprak işleyenin, su kullananın" demiş(!) Bu kuramda özel mülkiyet hakkı (örn. toprak), üretilen değerin (örn. patates) kaynağı olan emek (örn. çapa, sulama) ile güvence altına alınmış (Lichtheim, 1969).¹

Peki bugünün karmaşık üretim zincirlerinde emek veren kişilerin mülkiyet açısından durumu nasıl? Neoklasik iktisadin temel üretim kuramlarından biri olan Cobb-Douglas fonksiyonuna göre üretim (Y); verimliliğe (A), emeğe (L) ve sermayeye (K) bağlıdır. Üretimin, emek miktarının değişimine olan duyarlılığı (α) ve sermaye miktarının değişimine olan duyarlılığı (β), emek ve sermayenin önemini matematiksel olarak ifade eder.

$$Y = AL^{\alpha}K^{\beta}$$

Ekonomik demokrasinin önde gelen kuramcılarından Ellerman'a göre (1989) bu yapay fonksiyon bir karikatürden ibaret. Ona göre üretim, denklemin gösterdiği gibi emek ve sermayenin etkileşimi ile ortaya çıkan mekanik bir süreç değildir. Ellerman'a göre (1989) üretim döngüsü sonunda;

1. Emekçi, belirli süreliğine ve belirli koşullarda bir sözleşme dahilinde kiraladığı emeğı ile sermaye araçlarını kullanarak ürünü meydana getirir; karşılığında yevmiesini alır.
2. Sermaye araçlarının sahibi (ki bu işletmeci veya üçüncü bir taraf da olabilir) araçların kullanımından doğan kirasını alır (örn. bir inşaat şirketinin kiraladığı vinç).
3. İşletmeci ise pozitif gelir-gider farkını (kâr) alır.

Ellerman'a göre (1989) ne işletmeci, ne emekçi ne de sermaye araçlarının sahibi tüm üretim fonksiyonu üzerinde mülkiyet hakkı iddia edemez. Üretim ve bölüşüm ilişkileri; emekçi, işletmeci ve sermaye araçlarının sahibi arasındaki sözleşmelerle düzenlenir.

Günümüz kapitalist şirketlerindeki arıza tam da burada ortaya çıkar. İş sözleşmesi, bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir (4857 sayılı Kanun Md. 8). Sözleşme, işin olumlu ve olumsuz çıktılarının tüm sorumluluğunu işverene aktarır. Üründen, üçüncü taraflar nezdinde işçi değil işveren sorumludur. Sözleşmeye göre işçi ücretini alırken işveren yaratılan artı değeri alır.

Bu sözleşme, emeğin işletmeci karşısındaki konumunu akamete uğratan temel unsurdur. Sermaye araçları durdukları yerde (kol veya beyin gücü ile işlenmeksizin) artı değer yaratmadığı sürece üretim bahsine konu olamaz. Mülkiyeti kimin olursa olsun sermaye araçları onu kullanan emekçiler olmazsa bir hiçtir (örn. bir atölyede yalnız başına duran bir pres makinası). Üretimin faili emekçi ise, üretim sürecinden ve ortaya çıkan ürünün niteliğinden emekçi sorumlu olmalıdır. Diğer deyişle emekçi, üretimin hukuken sorumlu tarafıdır (Wieser, 1930). Dolayısıyla ortaya çıkan artı değer üzerinde hak iddia etmesi gereken o artı değerın kaynağını üreten emekçilerdir. Peki, işletmecinin ortaya koyduğu bilumum riski üstlenen girişimciliğın hiç mi kıymeti yok? Sonuçta işletmeciler getiri fırsatlarını görerek ekonomik faaliyete yön veren, toplumun geri kalanının emek ve sermaye araçlarını ücreti mukabilinde kullanımlarına sunduğu "hakiki üreticilerdir" (Knight, 1964: 271). Dolayısıyla kâr girişimciliğın mükafatı olmalıdır. Ancak Kırzner'in (1973) vurguladığı üzere bir işletmeci bir işçiyi işe aldığında, girişimcilik yalnız işletmeci tarafından değil aynı zamanda emeğini satmayı kabul eden işçi tarafından da ifa edilmiş olur. Her ne kadar edilgen ve buna mecbur gibi de algılsa, emeğini başka üretim sahalarına değil de buraya

“Sosyal kooperatifler
işte bu pencereden
uzanıp üretici
örgütlenmeler içinde
müşterek mülkiyetin
toplumsal fayda
sağlamanın anahtarı
olduğunu müjdelerler.”

harcamak emek sahibinin kararıdır ve girişimci bir irade gerektirir. İşletmecinin girişimci iradesiyle emekçinin girişimci iradesi arasında herhangi bir ahlaki değer hiyerarşisi olduğunu savunmak güçtür.

İş sözleşmeleri, artı değer hakkını emekçilerden aldığı gibi emekçilere işletmenin idaresinde söz hakkı da tanımaz. İş sözleşmeleri işverene işçiyi temsilen şirketi yönetme yetkisini değil, işçilerin sözleşme kapsamındaki üretim faaliyetlerini yönetme hakkını verir (Ellerman, 1989). Demokrasi açığı tam da bu noktada ortaya çıkar. Bireyler, kendi yaşamlarına etki eden koşulları seçme ve etkileme yetisine sahip değilse burada demokrasi açığından söz edilebilir (Schweickart, 2002: 46). Emekçi olarak üretimi yani işletmenin temel işlevini yerine getireceksin ama alacağın ücrete, üretilen malın fiyatına, niteliğine, kime satılacağına ve nerelere yatırım yapılacağına başkaları karar verecek. Bunun adı işyeri diktasıdır. Zıt kutbunda ise işyeri demokrasisi yer alır. İşletmeleri idare hakkının emekçilere geçmesi işletmelerin demokratikleşmesini sağlar. Bu tip işletmelerde iş akdiyle istihdamın yerini ortaklık alır. Ortaklık hissedarlık anlamına

gelmez; emekçilerin işletmede hem çalışan hem de artı değer üzerinde hak sahibi olması anlamına gelir.

Çalışanlarının sahibi olduğu demokratik işletmeler Platon’un ışık tuttuğu kişisel ve toplumsal menfaat çelişkisine yepyeni bir pencere aralar: üretici topluluğun kolektif menfaati. Sosyal kooperatifler işte bu pencereden uzanıp üretici örgütlenmeler içinde müşterek mülkiyetin toplumsal fayda sağlamanın anahtarı olduğunu müjdelerler.

İşyeri Demokrasisi ve Toplumsal Fayda: Sosyal Kooperatifler

Kooperatifler ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik yönetilen bir işletme yoluyla karşılamak amacıyla gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk örgütlenmelerdir (ICA). Sosyal kooperatifler ise sosyal hizmetler ve istihdam yoluyla ihmal edilmiş grupların (engelliler, uzun süreli işsizler, eski hükümlüler, bağımlılar vb.) topluma uyumlanması konusunda uzmanlaşmıştır (CICOPA). İkinci Dünya Savaşı sonrası kamu sektörünün karşılayamadığı sosyal hakların ve güvenceli istihdama erişim hakkının temini için ortaya çıkan sosyal kooperatif modeli Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika ülkelerinde toplumsal yapıya özgü şekil ve işlev kazanmıştır.²

Uluslararası Kooperatifler Birliği Kooperatif Kimlik Bildirgesi ve Uluslararası Çalışma Örgütü 193 Sayılı Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin Tavsiye Kararı kooperatiflerin temel ilkelerini tanımlar. Sosyal kooperatifler, kooperatiflerin evrensel ilkelerini taşımanın yanı sıra kendilerine has değerler taşır. Bu değerler Sosyal Kooperatiflerin Dünya Standartları adlı belgede (CICOPA, 2004) listelenmiştir. Özeti Genç İşçi Kooperatif tarafından dilimize uyarlanmıştır (2019).

² Sosyal hizmet odaklı Avrupa modelinden farklılık gösteren ABD menşeli işçi kooperatiflerini de sosyal kooperatif kapsamında değerlendirmekteyiz.

1. Sosyal kooperatifler açık bir şekilde kamu yararı gözetir. Bu görev doğrultusunda kamu yararına mal ve hizmet üretirler. Sosyal kooperatiflerin temel hedeflerinden biri olan işgücüne entegrasyon üretilen mal ve hizmetin niteliği ne olursa olsun kamu yararına yapılan bir hizmet olarak addedilmektedir.
 2. Kooperatiflerin dördüncü ilkesi olan özerklik ve bağımsızlık ile paralel olarak sosyal kooperatifler devlet dışı aktörlerdir. Devletten herhangi bir teşvik alsa veya bir kamu kurumu kooperatife ortak olsa dahi aldıkları kararlar ve uygulamalar kamu sektöründen bağımsızdır.
 3. Çok paydaşlı ortaklık yapısına sahiptir. Kamu kuruluşları, yerel ve merkezi yönetim birimleri, sivil toplum ve demokratik kitle örgütleri gibi paydaşların kooperatife ortak olarak katılabildiği demokratik temsil ile yönetilirler.
 4. Çalışan-işçi ortaklarının temsiliyeti esastır. Sosyal kooperatifler özellikle iş entegrasyonunu sağlamak amacıyla dezavantajlı işçi gruplarını da ortak olarak alıp yönetim yapısına dahil ederler. Toplumun tüm kesimlerinin işgücüne entegrasyonunun sağlanması için, kooperatif işletmelerin ekonomik boyutu düşünülerek ve olası emek suistimalini önlemek adına, tüm iş gücünün %30-50'sinin dezavantajlı işçi gruplarından oluşması gerekir.
 5. Ortaklarına kâr payı dağıtmaz veya kâr payı dağıtımını sınırlar. Kooperatifler elde ettiği kâr payını ortaklarının yararına paylaştırabilirken sosyal kooperatifler bu dağıtımı kısıtlar veya tercihen kâr payı dağıtmaz. Bunun yerine ortaklarının ve/ya toplumun refahını geliştirici müşterek tedbirler veya yatırımlar yapar. Bu değer sosyal kooperatiflerin kamu yararı gözetme ilkesini de pekiştirmektedir.
- Müşterek ihtiyacı karşılamak üzere kurulan kooperatif işletmelerin tümü sosyal bir vasıf ve görev taşır. Bir kooperatifi sosyal yapanın ne olduğu konusunda genelgeçer bir ölçüt belirlemek güç. Ancak verili kalkınma kuramlarından yalıtılmış bir sosyallik ölçütü tasarlamak yanlış veya eksik sonuç verecektir. Bu düşünceyle Amartya Sen'in "yapabilirlik" yaklaşımından yararlanacağız.
- Sen (1999) kalkınmayı bireylerin istifade ettikleri özgürlükleri genişletme süreci olarak görür. Bireyler işlevsel oluşlarını

SOSYAL KOOPERATİF EĞİTİM VE TANITIM TRENI “SONBAHAR SEFERİ”NE ÇIKIYOR!

BAŞKA BİR KOOPERATİFÇİLİK MÜMKÜN!

ANKARA
ERZİNCAN
KÜTAHYA
BALIKESİR
MANİSA
İZMİR
AYDIN
DENİZLİ
İSPARTA
AYYONABADİ
KONYA

(örn. sağlıklı olma, eğitilmiş olma, barınıyor olma) ve edimlerini (örn. seyahat edebilme, çocuğuna bakabilme, oy verebilme) özgürce icra edebilirlerse refaha erişebilirler. Bu oluşları ve edimleri kısıtlayan her türlü yoksunluk (örn. işsizlik, yetersiz beslenme, eksik eğitim, barınma) bireylerin özgürlüğünü kısıtlayıcı etmenlerdir. Öyleyse kalkınma, bireylerin kısıtlayıcı etmenlerden özgürleşerek müreffeh olmasını ifade eder. Pekiyi bu kısıtlayıcı etmenlerin sebebi nedir? Bireylerin işlevlerini, kabiliyetlerini ve refaha erişme gücünü kısıtlayan, toplumdaki egemen tahakküm ilişkileridir (Hulme, 2003). Sosyal kooperatiflerin temel ayırt edici özelliği, işte bu tahakküm ilişkileri ve insanları refahtan

alıkoayan yoksunluklar ile mücadele etmesidir (Şener, 2018).

Toplumdaki tahakküm ilişkilerini ve bunun sonucu olan yoksunlukları dönüştüren sosyal kooperatiflere birer örnek ABD ve İtalya'dan verilebilir.

Un Fiore per la Vita Kooperatifi (*Yaşam İçin Bir Çiçek*) Napoli'nin 5 kilometre kuzeyinde yer alan Aversa kentinde kurulu B tipi³ bir İtalyan sosyal kooperatifi. Bu kooperatif bölgede uzun yıllardır etkin olan *Camorra* isimli organize suç örgütünün devlet tarafından el koyulan topraklarını bio-tarım uygulamaları ile işliyor, hassas gruplara (eski hükümlü, bağımlı, mülteci

³ İtalyan B tipi sosyal kooperatifleri istihdama katılmada çoklu engellerle karşılaşan dezavantajlı bireylerin (eski hükümlü, bağımlı, zihinsel engelli vb.) eğitim, istihdam ve sosyal uyum ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan ve ortaklarının en az %30'u dezavantajlı bireylerden oluşan kooperatiflerdir.

vb.) güvenceli istihdam ve sosyal uyum olanağı sağlıyor. Mafyanın el konulan mülklerinin sosyal kullanımına olanak tanıyan yasaya⁴ istinaden faaliyet gösteren Un Fiore per la Vita, Aversa'da "kriminal ekonominin" dönüştürülmesini sağlıyor; bu ekonomiden mağdur olanlar ile bu ekonominin suistimal etmiş olduğu bireyleri yoksunluk girdabından kurtarıyor.

ABD'nin Baltimore (Maryland) kentinde faaliyet gösteren Core Staffing Kooperatifi ise eski hükümlülerin iş yaşamına katılması için iş aracılığı hizmeti sunuyor. Ortağı olan eski hükümlülerin işsizlik nedeniyle yeniden suça itilme riskini ortadan kaldırmak için iş aracılığı, mesleki eğitim ve kariyer koçluğu hizmetleri sunuyor. Ortak mülkiyet esasıyla çalışarak ortağı olan eski hükümlülere - ABD'de oldukça maliyetli olan- emeklilik, kapsamlı sağlık sigortası, ücretli izin, yaşam sigortasını kapsayan bir sosyal güvence paketi sunuyor. Görüleceği üzere, sosyal kooperatifler yerele özgü sorunlara ekonomik demokrasiyi genişleterek ve tahakküm ilişkilerini dönüştürerek özgün yanıtlar üretiyor. İşsizlik, işgücünden dışlanma, kayıtdışılık, yoksulluk gibi pek çok kısıtlayıcı etmenin hüküm sürdüğü Türkiye'de de sosyal kooperatif yanıtları yerelden doğuyor.

Türkiye'de Sosyal Kooperatifler

Türkiye'de kooperatifler "tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar" şeklinde tarif edilmiştir (1163 sayılı Kanun). Bu kanun dışında Türkiye'de sosyal kooperatiflerin faaliyet alanını düzenleyen herhangi bir mevzuat henüz bulunmamaktadır.⁵ Mevzuat ve tanım eksikliği sebebiyle Türkiye'deki

sosyal kooperatiflerin sayısı, niteliği ve ortak sayıları belirsizdir. Tarih itibarıyla artık güncelliklerini yitirmiş olan 10. Kalkınma Planı 2014-2018 ve Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016) başlıklı belge, sosyal kooperatifçiliği doğrudan anmaksızın, kooperatiflerin ortak iş yapma kültürünü ve sosyal sermayeyi geliştirmesi, daha adil gelir paylaşımını sağlaması ve yoksulluğu azaltılması yoluyla bütüncül kalkınmaya katkı koyduğuna dikkat çekmektedir. Temmuz 2019 itibarıyla henüz yayınlanmamış olan 11. Kalkınma Planı (2019-2023) "Girişimcilik, KOBİ'ler, Esnaf ve Sanatkârlar" özel ihtisas komisyonunda da kooperatiflerin kalkınmadaki işlevinin değerlendirildiği bilinmektedir. Mart 2015'te hizmete sunulan Kooperatif Bilgi Sistemi üzerinden erişilebilecek kooperatif türlerine göre toplam sayılar, sosyal kooperatif ölçütleri tanımlanmadığı için anlamlı bir nicel sonuç vermemektedir. Ancak Türkiye'deki mevcut sosyal kooperatif deneyimleri nitel olarak sınıflandırılıp izah edilebilir.

- 1. Sosyal hizmet kooperatifleri:** Ortağı bulunan veya bulunmayan hassas grupların müşterek ihtiyaçlarını karşılayan yararlanıcı ve yürütücülerine mülkiyeti dağıtan kooperatiflerdir. Sosyal fayda odaklı eğitim, özel bakım, yardımlaşma-dayanışma, gıda ve barınma gibi hizmetler sunar. Zihinsel engelli çocuk anneleri tarafından 2006 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Tomurcuk Eğitim Kültür Dayanışma ve İşletme Kooperatifi bu kategorinin en iyi örneklerindendir. Demokratik yönetim, alternatif eğitim, ekolojik duruş, özgün finansman modeline sahip bir ebeveyn inisiyatifi olan Başka Bir Okul Mümkün Eğitim Kooperatifleri de bu kategoriye örnek verilebilir.
- 2. İşçi/Emek kooperatifleri:** Çeşitli yoksunluklar altındaki ortaklarının

⁴ İtalya 7 Mart 1996 tarihli 109/96 sayılı yasa.

⁵ Yasal mevzuat açısından AB örnekleri ve Türkiye'deki gelişmeler TÜSEV tarafından özetlenmiştir (2018).

ihtisaslaştıkları mesleki alanlarda çalışmalarına imkan yaratır. Ortaklarının müşterek ihtiyacı olan geçim kaynaklarına erişmeyi, ortak mülkiyet ve kolektif çalışma esası ile sağlar. Sosyal fayda odaklı çalışır. İnsana yaraşır iş olanaklarından yoksun gençler tarafından İzmir’de 2015 yılında kurulan ve bugün Türkiye’de hassas grupların kooperatifleşmesi üzerine eğitim, yayın, danışmanlık faaliyetinde bulunan Genç İşi Kooperatif (Genç İşi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Eğitim Kooperatifi) bu kategori içinde konumlandırılabilir. Ankara’da 2004 yılında alternatif sosyal kalkınma çalışmaları yürütmek isteyen bir grup gönüllü genç tarafından kurulan ve bugün çocuk işçiliği, yoksullukla mücadele, mevsimlik gezici tarım işçiliği, ve arıcılığın toplumsallaşması gibi alanlarda projeler uygulayan Kalkınma Atölyesi Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi bu kategorinin örneklerindendir. Türkiye’de yaygınlaşmakta olan kadın girişimi üretim ve işletme kooperatifleri ise ortaklarına geçim kaynakları sağlama amacı güttüğü sürece bu sınıfta değerlendirilebilir.

- 3. Platform kooperatifleri:** Ortaklarının müşterek ihtiyaçlarını kooperatif bünyesinde mal ve hizmet aracılığı yaparak gideren, yararlanıcılarının aynı zamanda ortağı olduğu kooperatiflerdir. Satıcı, alıcı ve çalışanlarının ortak olduğu e-satış platformu Fairmondo veya bir araç paylaşım kooperatifi olan Modo yurtdışından örnek verilebilir. Her ne kadar kullanıcıları ortağı olmasa da, ihtiyaç sahipleri ile ihtiyacı giderenleri buluşturan İhtiyaç Haritası Yardımlaşma Fikri Mülkiyet Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatifi de platform kooperatifi olarak sınıflandırılabilir.

Yukarıda anılan örneklerden hareketle, Türkiye’de sosyal kooperatifçiliğin belli başlı fırsat ve tehditlerine değinilebilir.

Fırsatlar:

1. Kooperatif kuruluş sermaye gereklilikleri makul seviyededir. Kooperatifler Kanunu’na göre ortak başına düşen en düşük sermaye payının değeri 100 TL’dir (1163 sayılı Kanun Md. 19).
2. Yalnız ortakları ile işlem yapan kooperatiflerin (yukarıdaki sınıflandırmaya göre genelde sosyal hizmet kooperatiflerinin) birtakım diğer şartları yerine getirmesi koşuluyla kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur (5520 sayılı Kanun Md. 4/k).
3. Türkiye’de dayanışma ekonomisi içinde yer alan sosyal hizmet ve işçi/emek kooperatifleri rekabete değil dayanışmaya dayalı çalışma biçimini içselleştirmiştir.
4. Özellikle istihdam ve geçim kaynağı sağlamaya odaklanan kooperatif girişimler egemen siyasal kutuplaşmanın yarattığı somut ve soyut engellemelerden sıyrılabilir.
5. Ortaklarına rüştü dağıtmayan sosyal kooperatifler hukuken ticari işletme statüsünde de olsalar sivil toplum sahasında fiilen taban örgütlenmesi olarak kabul edilmektedir.

Tehditler:

1. Yetkili kamu kuruluşları tarafından kooperatiflerin işleyişine dair açık, yalın, düzenli, eksiksiz ve aracıya mahal bırakmayan yayınların yetersiz olmasına karşın, her türlü idari ve mali usulsüzlük halinde kooperatifler ciddi cezai müeyyidelerle karşılaşmaktadır.
2. Kooperatiflere hizmet veren mali müşavirler, hukuk müşavirleri, noterler, ticaret odaları ve ticaret müdürlükleri kooperatif iş ve işlemlerine ilişkin asgari yeterlik düzeyinde olmayabilmektedir.

3. Mevcut egemen toplumsal algı, sosyal kooperatiflerin “toplumsal fayda odaklı bir ticari işletme” olduğu değil, ilgi birliğine dayanan bir sivil toplum kuruluşu olduğu yönündedir.
4. Kooperatifler kanunu ve mali konuları düzenleyen kanunlar kooperatiflerin tam anlamıyla bir demokratik işletme olarak kurulup çalışmasına henüz imkan tanımamaktadır. Örneğin sosyokrazi ile yürütülen başkansı bir sosyal kooperatif kanun önünde temsil ve ilzama yetkili bir yönetim kuruluna sahip olmak zorundadır.

Türkiye’de sosyal kooperatifçilik potansiyelinin tam olarak kullanılabilmesi her halûkarda yasa koyucunun elverişli ortamı yaratmasına bağlıdır. İşbirlikleri (yerel yönetim, sivil toplum, kooperatifler, özel sektör vb.), girişim finansmanı, kaynak geliştirme, piyasaya erişim, sosyal etki ölçümü ve değerlendirmesi gibi muhtelif unsurlar ancak ve ancak elverişli yasal ortam üzerine inşa olunabilir.

Sonuç Yerine: “Şu Elimde Görmüş Olduğunuz Kooperatif...”

Makalenin en başında, kooperatifçilik tohumunun neden bugün yeniden filizlendiğini sormuştuk. Bugün o tohumun, ilkesel değil faydacı/fırsatçı saiklerle yeşertildiği pekala iddia edilebilir. Özellikle yerel demokratik siyasetin iltimasçı çarkları arasında “kooperatif” bir siyasi sermaye ve vaat metası olarak kullanılıyor. Bu kullanışlı meta, kadınlardan gençlere, engellilerden emeklilere adeta her derde derman olup her kapıyı açan bir maymuncuk olarak gösterilebiliyor. Kooperatifleri ekonomiyi demokratikleştirme işlevinden ve girift toplumsal ihtiyaçları giderme yetisinden yalıtığımız zaman ortada kalan, mütehakkime bağımlı uydu kooperatifler oluyor.

Sokrates’in kişisel ile toplumsal menfaati örtüştürdüğü tedbirler bugünkü yerel

“İşsizlik, işgücünden dışlanma, kayıtdışılık, yoksulluk gibi pek çok kısıtlayıcı etmenin hüküm sürdüğü Türkiye’de sosyal kooperatif yanıtları yerelden doğuyor.”

kooperatifçilik deneyimleri için hâlâ geçerli. Emeğine bağlı yaşayan kitlenin kentte söz ve pay sahibi olmasının yolu kişisel menfaatlerde ısrar değil müşterek menfaatlerde uzlaşmadan geçiyor. Müşterek menfaatlerin doğurduğu sosyal kooperatifler yerelde ekonomiyi demokratikleştirerek, yalnız birlikte yaşanan değil aynı zamanda ortaklaşa sahiplenilen bir kenti mümkün kılıyor.

Arendt ile başladık, onunla noktalayalım. “Yaşadım diyebilmek için” insanlara lazım gelen aslı üçlüyü (*vita activa*) şöyle tanımlıyor Arendt (1958): Emek, iş ve eylem.

“Şeylerin veya maddenin aracılığı olmadan, doğrudan insanlar arasında geçen yegane etkinlik olan eylem, insanın çoğulluk/bir aradalık durumuna (...) tekabül eder. Özellikle bu çoğulluk durumu bütün siyasi hayatın temel koşulunu oluşturmaktadır - sadece *conditio sine qua non* [olmazsa olmaz] değil, aynı zamanda *conditio per quam*dır [onu olanaklı kılan koşul].”

Tomurcuk Kùltür Dayanışma ve İşletme Kooperatifi

Türkiye’de zihinsel engelli bireylerle çalışmalar yapmak amacıyla kurulan ilk kooperatif olan Tomurcuk’u kurucularından **Gülser Özkan**’dan dinledik.

Duygu Toprak: Tomurcuk’un hikayesi nasıl başladı?

Gülser Özkan: Tomurcuk’un başlaması bizim çocuklarımızın doğmasıyla filizlendi diyebiliriz. Hepimiz bu kuruluştta özel çocuk annesiyiz. Çocuklarımız özel eğitim iş okulunu bitirecekleri yıl üniversiteye girme isteğıyle test çözmeye başladılar ve biz anneler panikledik. Lise diploması alıyorlar ama bu diploma üniversiteye girme hakkı sağlamıyor. Örgütlenmemiz gerektiğini anladık. 14 Mart 2006 tarihinde 16 kişi bir kulüpte toplandık. Üç ay muntazam her hafta 20 kişi toplandık ve kooperatifleşmeye karar verdik. Yer için belediyelerle görüşmeye başladık. O esnada babalardan birinin öncülüğünde herkes alım gücüne göre katkıda bulunmaya başladı. Epey uğraşlardan sonra Kadıköy Belediyesi ile Maltepe Belediyesi sınırındaki bu binayı bulduk. 2008’e geldiğimizde ailelerimizden aldığımız borçları geri ödedik.

DT: Bu çalışmaları kooperatif çatısı altında yapmaya nasıl karar verdiniz?

GÖ: Çocuklarımızın öğretmenleri bize atölye fikrini verdi çünkü bu çocukların işe girme şansları yok. O esnada Özürlüler Kanunu değışti, Korumalı İş Atölyeleri Yönetmeliğı çıktı. Şartları o kadar ağır ki! 30 kişinin 27,5’u engelli olacak, Sağlık Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı tarafından denetleniyorsun. Bunu en iyi kooperatif çatısı altında atölyeler kurarak yapabileceğimizi düşündük. Ortaklık şartı olarak özel bireylerin veli veya vasisi olma zorunluluğunu getirdik. İlk genel kurulda kesinlikle rısturn dağıtılmayacağı, arta kalan fonların kurumun gelişmesine ayrılacağı kararını aldık. Aynı ve nakdi bağış alabiliyoruz. Kermesler düzenliyoruz, stantlar açıyoruz.

“Biz 7-8 sene uğraştık, kanuna ‘Kadın Kooperatifleri’ni ancak koydurabildik. Sosyal kooperatifçilik yeni yeni başladı, biliyorsunuz, sıra ona da gelecektir.”

DT: Tomurcuk aslında bir sosyal kooperatif ama mevzuatta henüz böyle bir kategori yok.

GÖ: Elbette. Biz 7-8 sene uğraştık, kanuna ‘Kadın Kooperatifleri’ni ancak koydurabildik. Sosyal kooperatifçilik yeni yeni başladı, biliyorsunuz, sıra ona da gelecektir. Mesela Yerel Yönetimler Kanunu birliklere, vakıflara ve derneklere yardım edilmesini düzenliyor ancak kooperatifi dahil etmiyor. Onlarda da değışime gidilmesi lazım.

DT: Sizi harekete geçiren engelli bireylerin istihdamına yönelik fırsatların kısıtlı olmasıydı. Rehabilitasyon merkezini kurmaya daha sonra mı karar verdiniz?

GÖ: Evet, öğretmenlerin tavsiyesi üzerine, 14 Haziran 2007’de açtık. Diğer rehabilitasyon merkezleri gibi biz de Milli Eğitim’e kestiğimiz fatura ile kiramızı, öğretmenlerin ücretlerini ve cari giderleri karşılıyoruz.

DT: Şu ana kadar Tomurcuk’ta ne gibi faaliyetler yürüttünüz? Ne gibi işbirliği veya destek olanakları var?

GÖ: Çocukları istihdama katma adına hayli mesafe aldık diyebilirim. ‘Atölye 21’ adını koyduğumuz kafemizi 2017’de hizmete soktuk, çocuklarımız servis elemanı yetiştirme kursu aldı. 2013’te grup odasını atölye haline getirdik, Maltepe Belediyesi için bir senede 17.000 çevreci torba dikildi. Anneler makine işlerini, çocuklar da katlama, ipliğini kesme, toplu iğne ayıklama gibi ara işleri yaptı. Kadıköy Belediyesi, Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı, kermeslere üretim yaptık. Devamlı olarak gelen 6-7 gönüllü eğitmenimiz var. Maltepe’den iki ressam, 6 senedir resim atölyesi vermeye geliyorlar ve sergiler açılıyor. Bir perküsyon grubumuz var, bu seneye kadar 300’e yakın konser verdiler. Yüzme takımımız var, bölgesel ve ulusal yarışmalara katılıyoruz yüzmede. Gedik Üniversitesi’nin Aktifim, Toplumun İçindeyim adlı spor programına dahil olduk. Kartal Belediyesi de 4 senedir çocukların ulaşımı için servis veriyor.

DT: Son olarak kooperatifinizi, gönüllülerinizi ve öğrencilerinizi gelecekte neler bekliyor?

GÖ: Şimdi başka başka atölyeler yapmak istiyoruz. Atölyede özel çocuğu olan kadınlara öncelik verdik ama herkese açık. Bir kısmı emeğinin karşılığını alıyor, bir kısmı gönüllü yapıyor. Ama burayı gençleştirmemiz ve gelen genç kişinin emeğinin karşılığını vermemiz lazım; gönüllüyle yürümez. Biz onun usulünü bilmiyoruz. Bu konuda Bilgi Üniversitesi’nin Sosyal Kuluçka Merkezi’yle toplantılar yaptık. Problemlerimizin analizi yapıldı, en çok finans kaynaklarına ulaşmakta güçlük çekiyoruz. Tohum Vakfı’nın genel müdürünü bize mentor tayin ettiler. Bir tanışma toplantısı yaptık ve dört ay çalışacağız onlarla. Öğretmenlerin ortak olduğu bir yola gitmeyi düşünüyoruz şimdi.

Emek Müşterekleri

Emeğin müşterek olarak okunması ile kolektif/kooperatif yapıların nasıl örgütlenebileceğine işaret eden **Bengi Akbulut**, müşterekleşme yoluyla metasızlaşan emeğin dayanışma ağlarıyla nasıl güçlü bir mücadele alanı üretebileceğini açıklıyor.

Toplumsal hareketler ve müşterekler üzerine çalışmalarıyla tanınan düşünür/aktivist Raul Zibechi, müşterekleri tanımlayan (ve hatta kuran) asıl ilkenin paylaşılan bir zenginliğin varlığından veya bu zenginliğin nasıl paylaşıldığından ziyade kolektif emek olduğunu ileri sürer (Zibechi, 2018). Zibechi der ki, müşteregi yaratan ve maddi temelini kuran ortak mülkiyet haklarının, yani bir mülkiyet ilişkisinin varlığı değil, gündelik yaşamda tekrar tekrar üretilen ve olumlanan, karşılıklılık esasına dayanan kolektif emektir. Ve bu kolektif emek egemen biçimler dışına çıkan, alternatif toplumsal ilişkilerin kurulmasının da aracıdır.

Yani Zibechi'ye göre müştereklerin hem maddi temelinde hem de toplumsallığında yatan, emeğin kolektifliğidir. Bu açıdan Zibechi müşterekleri belli bir kaynak veya herhangi bir kaynak üzerinde tanımlanmış bir mülkiyet rejimi olarak kurgulamaz; böylelikle de müştereklere dair egemen anlayışın dışına çıkar. Hakikaten de, müşterek kavramının yaygın kullanımları çoğu kez birbiriyile benzeşmeyen –ve hatta çelişen– duruşlar içerse de (örn. bkz. Adaman vd., 2017) bu kullanımlar çoklukla müşterekleri verili ve durağan varlıklar (ekolojik kaynaklar, kentsel alanlar, vb.) olarak anlar. Ancak bu tür bir yaklaşım hem müştereklerin altında yatan –ve Zibechi'ye göre asıl olan– emek süreçlerini görünmez kılar, hem de emeğin kendisini bir müşterek olarak kavramamıza engel olur.

Dolayısıyla emeğin müşterekliğini ve emek müştereklerini düşünebilmek için başlamayı önereceğim ilk nokta “müşterekleri nasıl kavramsallaştırmalı”ya dair olacak. Bu bağlamda özellikle Peter Linebaugh (2008), Silvia Federici, George Caffentzis (Federici ve Caffentzis, 2013), Massimo de Angelis (2017) gibi düşünürleri takip ederek müşterekleri sadece ortak kullanılan ve/veya ürünleri paylaşılan verili alanlar ya da kaynaklar olarak anlamak yerine, bir süreç olarak müşterekleştirme kavramı üzerinden ilerlemeyi önereceğim. Bu kavramsallaştırma müşterekler analitiğini paylaşılan doğal/toplumsal maddi/gayri maddi kaynakların yanı sıra toplumsal ilişki, pratik ve mücadeleleri de kapsayacak şekilde genişletir. Bu sayede hem paylaşılan bir kaynağın ötesinde bir süreç ve ilişki olarak müşterekleştirme pratiklerini, hem de müşterekleri farklı bir toplumsal ilişki (ve farklı öznellikler) üretme süreci ve pratiği olarak görmek mümkün olur.

Bu yazıda bu tür bir kavramsallaştırma üzerinden ilerleyerek emek müştereklerini düşünme ve eyleminin önemli bir mecrası olarak kooperatif/kolektif üretim birimlerini tartışacağım. Öncelikle soyut anlamıyla emeğin kendisinin müşterekliğini, daha sonra ise kooperatif/kolektiflerin emeği meta biçiminin ötesinde ortak bir zenginlik olarak işlevselleştirme potansiyellerini açıklayacağım. Bu bağlamda vurgulayacağım üç boyut olacak: emeğin ortak ve paylaşılan bir zenginlik olarak anlaşılması, emeğin

yönetim ve örgütlenmesinin demokratik mekanizmaları ve emeğin metasızlaştırılma (*decommodification*) pratikleri. Yazının sonunda ise ağırlanmış bir kooperatif/kolektifler ekonomisinin emek müştereklerini genişletme ve derinleştirme imkanını vurgulayacağım.

Bir Müşterek Olarak Emek

Hilary Wainwright (2014), günümüzün kriz koşullarında düşünülmesi gereken en elzem meselenin dayanışmanın ekonomi politiğinin nasıl örgütlediği olduğunu söyler ve bu soruyu düşünmeye emekten başlamayı önerir. Wainwright bizi emeği üretim sürecinde kullanılan herhangi bir meta olarak görmenin ötesine geçmeye çağırır ve bunun için müşterekler çerçevesini kullanır. Wainwright der ki: “birbirinden ayırlamamak kadar iç içe geçmiş bireysel ve toplumsal boyutlarıyla insan yaratıcılığı bir müşterektir. Bu yüzden emek, müşterekler temelli bir ekonomi politik kurma imkanının da temel taşıdır” (76).

Hakikaten de emek en genel haliyle anlaşıldığında bir müşterektir: aldığı farklı somut biçimlerin ötesinde soyut olarak, yani genel bir yaratma ve dönüştürme kabiliyeti olarak emek, özünde müşterek bir zenginliktir. Çünkü emek bireysel (salt bireye özgü veya bireye ait) bir kabiliyet değildir; daha ziyade geçmişten beri toplumsal olarak örgütlenmiş sistemler içerisinde üretilmiş, geliştirilmiş, korunmuş ve yine benzer sistemlerle gelecek nesillere aktarılmış bilgi ve yeteneklere dayanan toplumsal ve kolektif bir kapasitedir. Yani emek toplumsal ve ortak bir faaliyetin ürünüdür ve bu ürün hepimizce paylaşılır. Herhangi bir şeyi üretmeyi mümkün kılan bilgi ve yaratıcı kapasitemizin ne kadarı bireysel olarak kendimizin ürünüdür, ne kadarını başkaları üretmiş ve bize aktarmıştır; ne kadarı tarihsel ve toplumsal olarak şekillenmiştir, ayırt etmek imkansızdır. Emeğin bu müşterek niteliğinin cisimleştiği en çarpıcı alanlardan biri tarımsal üretim olsa gerek: Nesilden nesle aktarılan üretim pratikleri, toprak ve ürün

“Emek en genel haliyle anlaşıldığında bir müşterektir: aldığı farklı somut biçimlerin ötesinde soyut olarak, yani genel bir yaratma ve dönüştürme kabiliyeti olarak emek, özünde müşterek bir zenginliktir.”

tipine dair geleneksel bilgi dağarcığı, paylaşılan tohumlar, vs. aslında tarımsal emeğin bireysel değil, müştereken üretildiğinin örneğidir.

Bilindiği gibi kapitalizm içinde emek gücü emek piyasalarında belli bir fiyat (maaş, ücret) karşılığı herhangi bir metaymış gibi alınıp satılır. Ancak edildiği bu meta biçimi, emeğin kolektif ve toplumsal karakterine ters düşer. Zira aslen kolektif toplumsal süreçler sonucu üretilmiş bir zenginlik olan emek meta halini aldığı anda sanki bireysel bir kapasiteymiş gibi değiş tokuş edilir ve kullanıma sokulur. Buradan hareketle Hilary Wainwright (2014), Tom Walker (2013) ve Dario Azzellini (2016) gibi düşünürler insanın yaratıcı gücünün müşterekler perspektifinden örgütlenmesi gerektiğini savunur. Örneğin Walker’a göre emek (günümüzdeki gibi) bireyler arasında bölünmüş bir meta olarak değil ancak kolektif olarak paylaşılan bir zenginlik biçimini aldığı anda, yani müşterekleştirildiğinde, en etkin biçimde işlevselleşir, değerlendirilebilir ve korunabilir. Benzer bir şekilde Wainwright’a göre insanın yaratıcı gücünün toplumsal ve ilişkisel karakteri bu gücün ürünlerinin kolektifleştirilmesinin de zeminini oluşturmaktadır.

Buradan bakıldığında emeğin müşterek niteliğinin olumlanması ve müşterekleştirilmesi, emeği herhangi bir üretim girdisi olarak aldığı meta biçiminin dışında ortak bir değer olarak anlamak ve eylemek ile mümkündür. Bu tür bir anlayış kooperatif/ kolektif üretim birimlerinin emek müşterekleri açısından potansiyelini ortaya çıkarır. Zira bu tür mecralar, insanın yaratıcı gücünü herhangi bir üretim girdisi ve bireysel bir meta olarak değil, kolektif olarak yönetilen ortak bir zenginlik olarak kurulduğu ve işlevselleştirildiği alanlara örnektir (Azzellini, 2016; Vieta, 2016; Wainwright, 2014; Walker, 2013).

Kooperatif/kolektiflerin emeğin müşterekleştirilmesi açısından açmılayacağım ilk boyutu bu mecraların emeği ortak bir zenginlik olarak yönetme pratikleri olacak. Bilindiği gibi kapitalist bir işletmede üretim girdisi olan kaynakların kontrolü ve bu kaynaklarla ilgili tüm karar gücü sermayedar/ patronadır ki bu kaynakların arasında elbette emek de vardır. Sermayedar ödediği ücret karşılığında emek gücünü bireysel bir kaynak olarak kendi karar verdiği şekilde kullanma hakkını elde eder. Bu anlamda kapitalist bir işletmede emek bireysel olarak kullanılan özel bir mal haline gelir.

Bir kooperatif/kolektif üretim biriminde ise üretim sürecine giren kaynaklar üyeler tarafından kontrol edilir; yani emek de dahil olmak üzere üretimde kullanılan kaynaklara dair kararlar ortaklaşa verilir ve emek süreci ortaklaşa örgütlenir. Bu anlamda aslında kooperatif/kolektiflerde emek ve bununla bağlantılı olarak bilgi dağılımı ve yaratıcılık paylaşılan ortak bir zenginliktir, yani müşterektir. Emeğin ne kadar kullanılacağı (örneğin çalışma saatleri), ne amaçla kullanılacağı (örneğin ne üretileceği) ve nasıl bölüştürüleceği (örneğin üyeler arasındaki işbölümü) iştirakçilerin kolektif kontrolüne tabidir. Öte yandan kooperatif/ kolektif üretim birimlerinde sadece emek değil, emek sürecinin ürünleri de paylaşılan ortak bir zenginlik biçimini alır. Zira kapitalist

işletmelerin tersine kooperatif/kolektiflerde emek süreci sonunda ortaya çıkan değer, emekçiler tarafından kolektif olarak kontrol edilir; üretilen bu değer nasıl kullanılacağı ve nereye aktarılacağı yine üyelerin ortak kararlarına tabidir.

Bu açıdan kooperatifler/kolektifler sadece emeğin ortak bir zenginlik olarak anlaşıldığı alanlar değil, bu müştereklerin ortak yönetimine dair mekanizmaların da cisimleştiği mecralardır. Somut örnekleri farklılaşsa da (komiteler, kurullar, üye genel meclisleri vs.) bu mekanizmaların genelinin temelinde demokratik karar süreçleri yatar. Kooperatif/ kolektifin işleyişine dair bir dizi nokta, örneğin neyin ne kadar üretileceği, üyeler arasındaki işbölümün nasıl olacağı, çalışma saatleri, ücretler, fiyatlandırma, girdilerin temini ve elde edilen karın nasıl bölüşüleceği demokratik ve kolektif olarak kararlaştırılır.

Müşterekler ve kooperatifler üzerine yazan de Peuter ve Dyer-Witthof'un (2010) da vurguladığı gibi kooperatif/kolektiflerde emeği *müşterekleştiren* emeğin ortak bir kaynak olarak anlaşılması ve pratik edilmesinin ötesinde tam da bu kolektif demokratik mekanizmalardır. Başka bir deyişle, kooperatif/kolektiflerde tesis edilen emek müşterekleri, ortak bir kaynağın varlığı ve paylaşılmasından ziyade, bu yazının giriş bölümünde de vurgulandığı gibi, bu ortak kaynağın etrafında işlevselleştiren toplumsal ilişkilerle ilgilidir. Bu bağlamda bahsi geçen kolektif karar ve yönetim mekanizmalarının hayata geçirdiği toplumsallığın niteliği, örneğin hakkaniyet, dayanışma, karşılıklılık gibi bu toplumsallığı kuran ilkeler önem kazanır. Kooperatif/kolektiflerin birçoğunda görülebilen üyeler arasındaki işbölümünün herhangi bir hiyerarşi içermeyecek şekilde örgütlenmesi, ücretler arasında herhangi bir farklılaşmanın prensip olarak reddedilmesi, üyeler arasında rekabeti değil, dayanışmayı önceleyen ücretlendirme biçimleri, bilgi ve becerilerin ortaklaştırılarak üyeler arasında paylaşılması gibi pratikler bu farklı toplumsallığın örnekleri olarak düşünülebilir.

Kooperatif/kolektiflerin emek müşterekleri açısından tartışılacak son boyutu ise emeğin metasızlaştırma (*decommodification*) pratikleri olacak. Kooperatif/kolektiflerde emeğin algılanma, icra edilme ve değerlendirilme biçimleri, tamamiyle olmasa da belli derecelerde bir metasızlaştırma pratiği olarak görülebilir. Örneğin birçok kooperatif/kolektifte çalışma saatleri ve işbölümü, yukarıda da bahsedildiği üzere eşitlik, dayanışma ve hakkaniyet gibi ilkeler üzerinden temellendirilir. Bu şekilde kimin hangi işi daha verimli bir şekilde icra edeceği veya işbölümünün nasıl en yüksek karı sağlayacak şekilde yapılacağından ziyade, emek sürecinin üyeler arasında hiyerarşi yaratmaması ve bilgi, yetenek ve yaratıcı kapasitenin herkesçe paylaşılması ve ortaklaştırılması öncelenir. Bu anlamda emek bir meta olarak farklı işler arasında (üretim marjinal katkısına göre) optimal biçimde tahsis edilmez; aksine, farklı bir toplumsallığı hayata geçiren bir süreç olarak örgütlenir.

Benzer bir durum emeğin ücretlendirilmesi pratikleri için de geçerlidir. Kooperatif/kolektiflerde çoğu kez ücret politikasının üyelerin makul bir geçim seviyesinin sağlanması, hasta, yaşlı veya çocuk bakımı sorumluluğu olan üyelerin ihtiyaçlarının önceliklendirilmesi, her işe eşit ücret gibi ilkeler doğrultusunda oluşturulduğunu görürüz (Azzellini, 2016; Cameron, 2015; Gibson-Graham, 2006). Bu anlamda emek, üretime katılan herhangi bir meta olarak (nihai ürüne katkısı üzerinden) fiyatlandırılmaz. Aksine bu gibi ücretlendirme pratikleri emeğin ortak bir zenginlik olarak değerlendirilmesi ve yeniden üretilmesine dair bir tercihi yansıtır.

Elbette bahsi geçen bu pratiklerin emeğin tam anlamıyla metasızlaştırılmasına denk geldiğini söylemek iddialı olur. Fakat yine de kooperatif/kolektif birimlerde emeğin nasıl algılandığının, nasıl icra edildiğinin ve nasıl değerlendirildiğinin meta biçiminden epey farklı olduğu da aşîkar. Zira, Karl Polanyi'yi (2001 [1944]) takip edersek, emeğin

metalaşması sadece piyasada fiyat karşılığı değış tokuş edilen bir mal haline gelmesi anlamına gelmez. Aynı zamanda bir zenginlik ve kaynak olarak emeğin piyasa mantığı ile yönetilmesi, yani nasıl, nerede, hangi amaçla kullanılacağı ve değerinin ne olacağı gibi kararların piyasa güçlerine bırakılması demektir. Yine Polanyi'ye göre metalaşmaya içkin olan yıkıcı dinamik aslında budur: yani emeğin karşılığı olan ücretin temel insani ve toplumsal ihtiyaçları göze önünde tutarak değil, piyasa dengesine göre belirlenmesi; istihdam seviyesinin piyasadaki arz ve talebe bırakılması ve örneğin talep azaldığında herhangi bir başka kaynak gibi emekçilerin de boşa çıkarılması (yani işten atılmaları) gibi. Bu açıdan kooperatif/kolektiflerde cisimleşen pratiklerin emeği herhangi bir meta olarak değil, ortaklaşa üretilen ve yeniden üretilen ve paylaşılan toplumsal bir zenginlik olarak işlevselleştirdiğini söylemek yanlış olmaz.

Emek Müşterekleri Cephesi Kurmak

Kooperatif/kolektiflere dair sol muhalif siyasetin farklı mecralarında tartışılabilen belki de en kritik soru, bu gibi alternatif ekonomi örneklerinin kapitalist bir ekonomik sistem içerisinde ne kadar hayatta kalabileceği ve/veya en iyi ihtimalle bir istisna olmanın ötesine geçerek dönüştürücü bir siyaseti hayata geçirme potansiyelleri. Bu soruların elbette hazır ve kesin cevapları yok; burada bir tartışma ve düşünme hattı olarak bakışımı ve ağılanmış bir müşterekler cephesinin potansiyelini önereceğim.

De Peuter ve Dyer-Witthof (2010), kooperatiflerin içinde bulundukları ekonomik sistemle ilişkisini sorunsallaştırarak kooperatiflerin diğer müşterekleştirme pratikleriyle ilişkilmesi gerektiğinin altını çizer. Bu bağlamda kooperatif birimler arası dayanışma ağlarının kurulması ve bu yolla birbirlerini desteklemenin somut kanallarını oluşturmaları ihtiyacından bahsederler. Yazarlar bu tür dayanışma ağlarına örnek olarak üretim girdilerinin diğer

kooperatiflerden temin edilmesi ve/veya ürünlerin arzında diğer kooperatif yapılarına öncelik verilmesi, tüketici kooperatifleri, adil ticaret sistemleri ve alternatif finansal kurumlarla kurulacak bağlantıları verir. Böylesi bir somut dayanışma/ağlanmanın en önemli potansiyeli “katılımcılarının etik ve politik bir toplumsal sorumluluk algısı ile hareket ettiği, gücünü kendinden alan bir ekonomik faaliyetler ağı” kurulabilmesidir (De Peuter and Dyer-Witthof, 2010: 39). Bu bağlamda De Peuter ve Dyer-Witthof özellikle özerklik mefhumuna vurgu yaparlar. Onlara göre kooperatifler arası bu tür bir ağı, yerleşik kapitalist işletmelere bağımlılığı hafifletir ve ağ üyelerinin kapitalist sistemden belli bir derece de olsa özerkleşmesini sağlayarak “paralel bir ekonomi”nin (De Peuter and Dyer-Witthof, 2010: 39) temellerini atar.

Rabitalanmış kooperatif/kolektif birimlerin oluşturduğu böylesi bir dayanışma ekonomisi ağı, emeği müştereklerini tikel örneklerin ötesinde daha geniş bir cephe hareketi olarak düşünmenin de imkanını verir. Halihazırda da örnekleri mevcut olan bu tür ağlanmalar örneğin ağ üyelerinin gündelik geçim ihtiyaçlarının teminini önceliklendirebilir ve bu sayede gündelik ihtiyaçların karşılanması açısından piyasa ekonomisine bağımlılığı azaltabilir. Veya, yukarıda bahsedildiği gibi kooperatif üretim birimlerinin varlıkları sürdürebilmek için, örneğin girdilerin temini veya finansal kaynaklara erişim konusunda kapitalist işletme/yapılara bağımlılığını azaltarak üretim ve yeniden üretimin örgütlenmesinde özerkleşmeyi mümkün kılar. Yerleşik ekonomik sistemden bu tür bir bağımsızlaşma sermaye ihtiyacı, üretim girdilerinin sağlanması veya nihai ürünlerin satışı bağlamında piyasa rekabetinin baskısını körelterek kooperatif/kolektiflerin üretim, tüketim ve yatırım kararlarında maliyet kısmak veya karlarını artırmanın dışında ilke ve değerleri (kendine yetebilmek, istihdam sağlamak, adalet gibi) gözetmelerini sağlayabilir.

“Rabitalanmış kooperatif/kolektif birimlerin oluşturduğu böylesi bir dayanışma ekonomisi ağı, emeği müştereklerini tikel örneklerin ötesinde daha geniş bir cephe hareketi olarak düşünmenin de imkanını verir.”

Bağlantılı olarak bu tür bir özerkleşme aynı zamanda emeğin müşterekleştirilmesi pratiklerine de daha geniş bir alan açar. Yukarıda da açıkladığım gibi bu pratiklerin zeminini emeğin ortak bir zenginlik olarak demokratik mekanizmalarla ve alternatif bir toplumsallıkla yönetilmesi oluşturur. Bu alternatif toplumsallığın temelinde ise emeğin değerlendirilmesi, yeniden üretimi ve işlevselleştirilmesinin farklı ilkelerle örgütlenmesi yatar: ücretler ve işbölümünde hakkaniyet gözetilmesi, ücretlerin herkese nitelikli geçim sağlayacak şekilde ayarlanması, finansal sıkıntılar karşısında istihdamın önceliklendirilerek işten çıkarmalar yerine artan maliyetleri eşit olarak yüklenmek gibi. Somut dayanışma ağları üzerinden temellenen bir müşterekleştirme cephesi bu tür müşterekleştirme pratiklerinin birbirinden destek alarak güçlenmesi, derinleşmesi ve yaygınlaşması potansiyelini taşır.

Kaynakça

Adaman, F., Akbulut, B., & Kocagöz, U. (2017). Müşterekler: Çatışklar, Hatlar, İmkanlar. F. Adaman, B. Akbulut & U. Kocagöz (der.). *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde. İstanbul: Metis Yayıncılık

Azzellini, D. (2018). Labour as a commons: The example of worker-recuperated companies. *Critical Sociology*, 44(4-5), 763-776.

Cameron, J. (2015). Enterprise Innovation and Economic Diversity in Community Supported Agriculture: Sustaining the Agricultural Commons. G. Roelvink, K. S. Martin & J.K. Gibson-Graham (der.) *Making Other Worlds Possible: Performing Diverse Economies* içinde (pp. 53-71). Minneapolis: University of Minnesota Press.

De Angelis, M. (2017). Grounding Social Revolution: Elements for a Systems Theory of Commoning. G. Ruivenkamp & A. Hilton (der.) *Perspectives on Commoning: Autonomist Principles and Practices* içinde (pp. 213-256). London: Zed Books.

De Peuter, G., & Dyer-Witheford, N. (2010). Commons and cooperatives. *Affinities: A journal of radical theory, culture, and action*.

Federici, S. & Caffentzis, G. (2013). Commons Against and Beyond Capitalism. *Upping the Anti: A Journal of Theory and Action*, 15: 83-97.

Gibson-Graham, J.K. 2006. *A Postcapitalist Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Linebaugh, P. (2008). *The Magna Carta manifesto: Liberties and commons for all*. Univ of California Press.

Polanyi, K. (2001 [1944]). *The Great Transformation*. Boston: Beacon Press.

Vieta, M. (2016). Autogestión: Prefiguring a 'new cooperativism' and the 'labour commons'. In *Moving Beyond Capitalism* (pp. 77-85). Routledge.

Wainwright, H. (2014). Notes for a Political Economy of Creativity and Solidarity. V. Satgar (der) *The Solidarity Economy Alternative: Emerging Theory and Practice* içinde (pp. 74-79). Pietermaritzburg: University of KwaZulu-Natal Press.

Walker, T. (2013). Labour as a Common-pool Resource. *Social Network Unionism*, <https://snuproject.wordpress.com/2013/05/21/labour-as-a-common-pool-resource-by-tom-walker/>

Zibechi, R. (2018). People in Defense of Life and Territory: Counter-power and self-defence in Latin America, *Transnational Institute*, <http://longreads.tni.org/state-of-power-2018/people-defence-life-territory/>

Dayanışma Ekonomisi Mekanları

Kültürhane

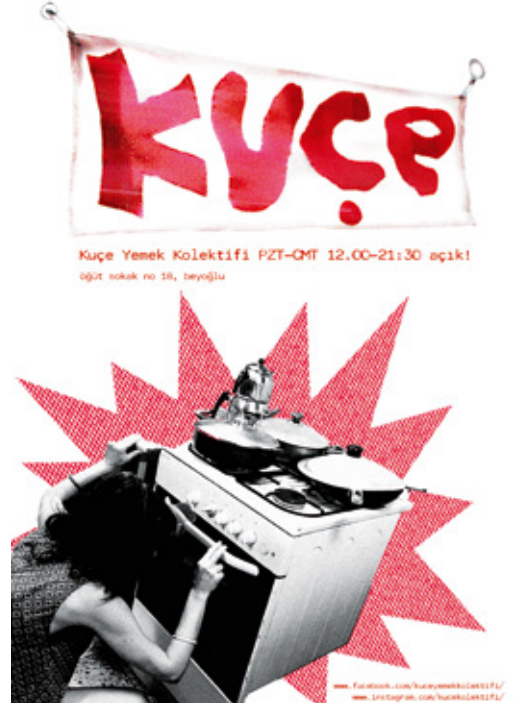
Üniversiteden ihraç edilen üç akademisyen ve bir feminist tarafından 2017 yılında Mersin’de kurulan Kültürhane’nin çıkış noktası, sözleşmeleri yenilenmeyerek işten çıkarılan akademisyenlerin bireysel kütüphanelerine bir yer bulma ihtiyacıydı. Kitaplığında şu anda 10 bin kitaba yer veren Kültürhane, aynı zamanda bir çalışma alanı, kafe ve kapılarını farklı toplulukların etkinliklerine de açan bir ortak mekan. Önce belediyeden destek almayı deneyen dört paydaş, gerek böyle bir kamusal alanın alışkın olunan bir model olmamasından gerek de yerel yönetimin kısa vadede etkisini gösterecek etkinliklere yatırım yapmayı daha uygun görmesinden dolayı kolları sıvayıp bir kiralanacak mekan arayışına koyuluyorlar. Çalışma alanı yoğun olarak sınava hazırlanan öğrenciler tarafından kullanılıyor. Diğer alana geçtiğinizde ise sizi motosiklet kursundan koroya kadar geniş bir yelpazede bir etkinlik bekliyor olabilir. Kültürhane’nin paydaşları, paylaşma ekonomisi üzerine konuşmak, kooperatifleri görünür kılmak, gıda meselesine dikkat çekmek için belli aralıklarla ‘Paylaşmanın Sanatı ve Zanaatı’ adlı bir de festival düzenliyor.

<http://www.kulturhane.org/tr/>

Kue Yemek Kolektifi

Kue Yemek Kolektifi 2017 yılında devraldığı mutfağın da yer aldığı dar sokaklardan alıyor adını. Bir yandan çehresi hızla değişen Beyoğlu'nu bırakmamak bir yandan da emeğinin değerini adil ve sağlıklı gıda üzerinden kolektif olarak belirlemek isteyen bir grup tarafından kuruldu. Gıda toplulukları, küçük üreticiler ve Şişli Ekolojik Pazar ile dayanışma içerisinde temin edilen ürünlerle ağırlıklı olarak vejeteryan bir mutfak işletiyorlar. Bu mutfakta iř bölümü, toplumsal cinsiyet üzerinden belirlenen görevler üzerinden değil eşitlikçi bir şekilde düzenleniyor. Üretimin etik olması kadar tüketimin de adil olması adına belirli aralıklarla herkese açık toplantılar düzenleyerek hem kendi içinde hem de tüketicilere bir araya geliyor ve diğer hak ve ekoloji temelli topluluklara mekanlarını da açarak dayanışma ağının genişletilmesi için çabalıyorlar. Kue ayrıca toplumsal cinsiyet üzerinden ayrımcılık yapmama taahhüdünü veren işletmelerden oluşan şugarmekan ağına dahil.

<https://www.facebook.com/kuceyemekkolektifi/>

Dünyada Mekan ve Ofissizler Freelance Dayanışma Ağı

İstiklal Caddesi'ndeki dayanışma mekanı Dünyada Mekan'ı ve güvencesiz ve yalnız çalışma koşullarına yine dayanışmayla çözümler arayan Ofissizler Ağı'nı **Özlem İlyas**'tan dinledik.

Duygu Toprak: Dünyada Mekan nasıl bir ihtiyaca cevaben ortaya çıkmıştı?

Özlem İlyas: Gezi sonrasında beyaz yakalılığın ve freelance çalışmanın tartışıldığı, geniş katılımlı forumlar düzenlenmişti. Freelance çalışma izole bir çalışma biçimi olduğundan insanlar en çok yalnızlık meselesinden yakınıyordu. Beyaz yakalılar ise iş arkadaşlarıyla rekabet veya çatışma gibi sebeplerden dolayı aslında aralarında bir paylaşım olmadığını, kendisinin de yalnız olduğunu söylüyordu. Freelance çalışanların gündüz kullanabileceği, akşamları beyaz yakalıların güvencesizlik veya borçluluk gibi konularda etkinlikler yapabileceği, alternatif üretim araçlarının düşünülebileceği bir mekan fikri çıktı. Forumdan doğan inisiyatifte otuz kadar aktif kişi de olunca Dünyada Mekan 2015 yılında Hazzopulo Pasajı'nda açıldı ve yakın zamanda kapandı, biliyorsunuz.

DT:Dünyada Mekan'ın sürdürülebilirliğini nasıl bir modelle sağladınız?

Öi: İlk başta haftanın beş günü açarak başladık ama bu düzeni az sürdürebildik. Gündüzleri iki kişi nöbet sistemiyle açıyordu. Aktif olan, orayı çalışmak için kullanacak ya da bir müştereyi devam etmesini isteyen insanların aylık on beş lira aidat ödemesini istedik. Oradan faturalar ile kiranın bir kısmını; genelde bahar aylarında düzenlediğimiz dayanışma partileriyle de gerisini karşılıyorduk. Takvim uygunsa akşamları Dünyada Mekan veya çeşitli taban örgütleri mesleki

paylaşım amaçlı atölyeler düzenliyordu. Dünyada Mekan bir örgütten ziyade bir müşterek mekan olarak farklı taban örgütlerine bir karşılaşma zemini sağlayabili. Ve aslında zayıflayıp bitmesinin bir nedeni de bu. Bir diğeri de Taksim’de patlayan bomba. Aktif olan insanlar demoralize olunca Dünyada Mekan kendi işleyişine dair toplantı almayı bıraktı ve bir süre sadece bir toplantı mekanı olarak kullanıldı. Etkinliklere çok sayıda insan geliyordu ama onları dahil edemiyorduk. Mekanı bize kiralayan dernek taşınma kararı alınca da çıkma kararı almak zorunda kaldık.

DT: Ofissizler bu zorunlu kararın ardından mı ortaya çıktı?

Öi: Freelance’ler özelinde neler yapabileceğimizi tartışmaya başlamıştık ve Dünyada Mekan’dan bağımsız bir kolektif olmasına karar verdik. İsmi de sonradan ‘Ofissizler’ oldu. Zaten 1 Mayıs’ta da öyle demiştik: işsiz değil ofissiz.

DT: Ofissizler Ağrı yakın zamanda freelance çalışma deneyimlerine dair bir dizi atölye ve üretim ve tüketimde dayanışma üzerine toplantılar düzenledi. Bunlardan biraz bahsedebilir misin?

Öi: Ofissizler’in hedeflerini ve ihtiyaçlarını belirlediğimiz atölye çalışmaları yaptık. Birincisi, bu bir çalışma biçimi olarak görülüyor. Çalışma koşullarının görünürlüğünün olmaması, ücret ve hak talep etmede engel teşkil ediyor. Dahası yalnızlığın, mesleki paylaşımında bulunamamanın, sosyalleşememenin güçsüzleştiren bir yanı var. Atölye çalışmasında ilk ortaya çıkan ihtiyaç, bu koşulların görünürlüğünün artırılması oldu. Sonra hak kayıplarımıza eğildiğimiz, hukuki boyutu ele aldığımız bir atölye düzenledik. Toplantılar, görece yeni başladığımız alternatif üretim biçimleri tartışmasını ilerletmeyi amaçladı. Bunların yanı sıra profil çıkarma, freelance çalışanlara yönelik online çalışma platformlarındaki koşulları tespit etme ve iş sözleşmeleri olmak üzere üç anket çalışmamız oldu. Yani aynı zamanda veri üretmeye çalışıyoruz. Online olarak da ‘Baloncuk’ diye bir mesajlaşma uygulamamız var ama yüz yüze iletişimin yerini doldurmuyor.

DT: Bu yüz yüze iletişimi sağlamak için Ofissizler haftada iki gün çalışma buluşmaları düzenliyor. Çalışma mekanı olarak şu anda Arthere’desiniz.

Öi: Genelde altı-yedi kişilik bir grup oluyoruz. Burayı da müşterek bir mekan gibi düşünebiliriz, yukarıda bir atölye, aşağıda küçük bir bahçe, bir de çalışma alanı var. Göçmen sanatçıların çalıştığı bir mekan olduğu için destek olmak da istedik.

DT: Ofissizler’in de bir mekanı olacak mı ileride?

Öi: Kafe kısmını Zapatista Kahve Kolektifi’nin, co-working alanını Ofissizler’in yönettiği; Köstebek Kolektifi’nin de ofiste kitaplarını yapabileceği bir mekan fikri üzerine kolektiflerle toplantı yaptık ama henüz ortaklaşamadık. Uygun bir yer bulunursa gerçekleşebilir. Bu iki grup da alternatif üretime yönelik kooperatifleşme sürecindeler. Örgütlenme açısından güçlendirici bir etkisi olabilir.

DT: Bu geride kalan deneyim kolektif girişimlere dair bir hayal kırıklığı yaratıyor mu, yoksa çıkarılan dersler yeni pratiklerin önünü açıyor mu?

Öi: Moral bozmuyorum açıkçası çünkü o karşılaşma mekanından ‘Ofissizler’ çıktı, başka ilişkileri de beslemiştir muhakkak. Karşılaşma mekanlarında spontane olmak ile zorunluluklar arasında bir denge kurmak gerekiyor. Aynı zamanda ihtiyaçların kolektifleştirilmesi ve politikleştirilmesi, politik dile çevrilmesi çok önemli.

Kaynakları Müşterekleştirmek

Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yol: Kır-Kent Dayanışma Ağları

Çare Olgun Çalışkan, orta ölçekli kentlerin kır ile kent arasında kurulabilecek dayanışma ağları ve daha büyük ölçekte sürdürülebilir kalkınma için taşıdığı potansiyelleri Kars'ın Boğatepe köyü örneği üzerinden okuyor.

Artık dünya genelinde yaşam alanlarımızı etkileyen hakim ekonomik modellerin -ve bunlara dayalı kentleşme yaklaşımlarının- sürdürülemez olduğu ve bu haliyle insan yerleşimlerini daha da kötüye götürecek bir yakın gelecek vaat ettiği açıkça görülmekte (Petrini, 2012; Özkaya, 2018; Dawson, 2017; Babalık vd., 2006). Buna rağmen daha fazla kalkınma ve büyüme hedefini sürdüren çoğu ülkede rekabetçi ve kapitalist kentleşme eğilimleri önemini korurken dünyamız, Roma Kulübü'nün 1972'de yayımladığı "Limits of Growth (Büyümenin Sınırları)" adlı raporda tahmin edildiğinden çok daha hızlı bir şekilde kentleşmiş durumda. Bu raporun, yaklaşık yarım asır sonra gelen ve 2050 yılında nasıl bir dünyaya ulaşmalıyız diye soran yeni versiyonuysa büyümenin değil, durup düşünmenin vaktidir diyerek dünyamızın kapasitesinin üzerinde bir yükte hızlı bir tükeniş içinde olduğunu hatırlatıyor (Club of Rome, 2018). Bu konuda yaşanabilir bir gezegen için atmosferdeki CO2 miktarının güvenli üst sınırı olan milyonda 350 parçacık (ppm) düzeyinin dünya genelinde 410 parçacık düzeyine ulaşmış olması (Url-1) ve doğanın bize 2019 yılı boyunca kullanmamız için sunduğu kaynakları, daha 2019 yılı ortasında tüketmiş olmamız (Url-2) başka verilere gerek kalmadan konunun vahametini fazlasıyla ortaya koyuyor. Birleşmiş Milletlerin (BM) kentleşmeye dayalı -başta ekolojik yapılarda görülen- tüketici etkilerin önüne geçilmesi için farklı bir yönetim anlayışına

ihtiyaç duyulduğunu ve bu noktada kentlerin farklı bir bakışla yaklaşıldığında potansiyel çözüm alanı olabileceği vurgusu (Balaban ve Tamer, 2016), bu bakımdan oldukça önemli. Esas ihtiyaç duyduğumuz ve içi çoktandır boşaltılmış olan sürdürülebilirlik ise boşlukta gezinip duruyor. Akademik düzeyde ve kavramsal önemini ayakta tutarcasına arada sırada ona tutunsak, savunsak bile. Ancak yine de tüm olumsuzluklar ve yeni yol arayışları için kır ve kent yerleşimlerini öncelik farkı olan iki ayrı özne gibi düşünmek yerine, birbirini destekleyen, geçirgen iki eşit özne gibi ele almanın ve kentleşmeyi bu çerçevede yeniden düşünmenin zamanı geldi de geçiyor bile!

Uygur'un (1997), 90'lı yıllarda "Doğa nerede?" sorusuna verdiği "geleceğin kentleşmiş şimdisinde" yanıtı, bugün dahi önemini korurken, geleceğin şimdiki mekanlarını ve yaşamlarını gözetken yeni yaklaşımların hayat bulmasıyla, belki de olası bir distopyanın kuyusunu kazabiliriz. Bu yazıda dünya ile benzer sorunları ve sürdürülemez gidişatı ile öne çıkan Türkiye kentleşmesi için yeni bir yol arayışına kavramsal bir öneri getirmeye çalışarak Kars-Boğatepe örneği üzerinden bu kuyuyu biraz kazmaya çalışacağım. Yazıda öne sürdüğüm yaklaşım, bütüncül bir kentleşme çözümü iddiası taşımazken, Türkiye ve benzeri ülkeler özelinde orta ölçekli kentleri (OÖK) öne çıkaran yapıcı bir yeni yol önerisi sunmakta ve çarpan etkilerle tabanını büyütmeye çalışarak...

Türkiye Kentleşmesinin Çok Boyutlu Sürdürülemezliği

Türkiye'nin kentleşme sürecine nüfusun kentsel alanlardaki birikim süreci ötesinde bakıldığında; kentleşmenin, ekonomi-politik, toplum-mekan ilişkisi, ekolojik etki, kırsal yapı ve kır-kent ilişkisi bakımından çok boyutlu sorunlar içerdiği ve bunların kentleşmeye dayalı çözüm yaklaşımlarını belirlemede önemli etkileri olduğu söylenebilir. **Ekonomi-politik** yönüyle irdelendiğinde, dünya kapitalizmi ile bütünleşmeyi sürdüren Türkiye kentleşmesi, mekanın yeniden üretimi, kentsel boş arazilerin giderek azalması ve neoliberal politikalar gereği yeniden işlevlendirilmesi gereken alanlar nedeniyle büyük ölçüde mekansal dönüşüm süreçleriyle şekillenmekte (Çalışkan vd., 2013). Kırsal alanları giderek daha fazla etkileyen bu durum özellikle metropollerde yoğun olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye kentlerinin neredeyse tamamında küreselleşmenin yarattığı değişim ve benzeşme süreçleri izlenebilirken, üretim özelliklerini yitiren kentler birer tüketim merkezine dönüşerek birbirine daha çok benzeyen mekansal yapılarıyla kimliksizleşiyorlar (Kiper, 2007). Sayısal üstünlükler yarışı olarak da kendini ifade eden yeni kentleşme ve dönüşüm biçimlerinin bu niceliksel kapasiteler üzerinden yeni/başka dönüşümlerin altyapısını da kurduğunu ve sermaye-artı değer üretiminin kentsel mekanda kendine yer bulma arayışını artırdığını söylemek mümkün. **Toplum-mekan ilişkisi** yönüyle bakıldığında, Türkiye kentleşme süreci boyunca bu ilişkinin başarılı analiz edilemediği ve kentleşmeye, -nüfus odaklı- engellenebilir bir yer değiştirme olarak bakan yüzeysel yaklaşımların ağırlıklı olduğu görülmektedir (Tekeli, 2011). Bugünse Türkiye kentleşmesinin genelde ekonomik ve mekana dayalı eylem ve sonuçlarla belirlendiği, toplumsal yapı dinamiklerinin sonucu etkileyecek düzeyde genel bir bileşen olarak görülmediği (Çavuşoğlu, 2017); toplumsallığın, devletin gücü ile sermayenin dönüştürücü etkisi altında edilgen bir konuma itildiği

“Neoliberal kentleşmenin insanları üretim araçlarından koparan ve yabancılaştıran etkilerinin görüldüğü günümüzde, insanlar hem birbirlerine hem de doğaya yabancılaşmış ve gıda konusunda sorgulayıcı olmaktan uzaklaşmışlardır.”

anlaşıyor (Altınok ve Enlil, 2012). Kentleşmeye **ekolojik etkiler** üzerinden bakıldığında, kentleşmenin mekansal yayılma, kentsel arazi kullanım yoğunlukları ve artan enerji tüketimi, küresel iklim değişikliği vb. konulardaki rolü nedeniyle çevresel bir sorun odağı olarak görüldüğü söylenebilir. Türkiye'de 90'lı yıllarla birlikte kentleşme, ekolojik sorunların kaynağı olarak görülmeye başlarken 2000'li yıllar biyolojik çeşitlilik ve kaynaklar üzerinde yaşanan kayıpların en yoğun olduğu ve bunda tarımsal-kırsal nedenlerin de rol oynadığı bir dönem olarak öne çıkmıştır. Gen, tür ve ekosistem üzerinde tarihin başka hiçbir dönemi ile kıyaslanamayacak kayıpların yaşandığı bu dönemde yerleşimlerin yayılıp büyümesi, ulaşım, endüstri, turizm ve benzeri nedenler dışında tarla açmaya dönük fiziki bozunumlar, hatalı sulama, mono-kültür uygulamaları, kimyasal kullanımı ve hatalı tarım uygulamaları gibi kırsal kaynaklı nedenler de söz konusu tahribatın oluşmasında pay sahibidir (Eroğlu, 2018).

Neoliberal kentleşmenin insanları üretim araçlarından koparan ve yabancılaştıran etkilerinin görüldüğü günümüzde, insanlar hem birbirlerine hem de doğaya yabancılaşmış

ve gıda konusunda sorgulayıcı olmaktan uzaklaşmışlardır. **Kırsal yapı ve kır-kent ilişkilerine** bakıldığında, güçlü potansiyeller içeren dünyadaki sayılı bölgelerden biri olan Türkiye’de kentleşmenin geleceği kritik önem taşımakta. Son dönemde Avrupa’da kırsal kalkınma politikalarında potansiyel bir araç olarak değerlendirilen kır-kent ilişkilerinin, kır ve kenti iki ayrı olgu olarak değil, aralarındaki geçişliliği de gözetenek bütüncül bir kapsamda ele aldığını söyleyebiliriz (Copus, 2015). Güncel kentleşme tartışmaları, kenti ve kırı yeni bir yerleşmeler sistemi ve kavramsal yaklaşım içinde ele almayı gerekli görürken (Tekeli, 2016), kent ve kır birbirinden ayıran istihdam yapıları da önemli değişikliklere uğramakta (Öğdül, 2010) ve tarım yeniden kent gündemi içine girebilmektedir (Tekeli, 2016). Ülkemizde 1980’den bu yana uygulanan tarım politikalarının temelde üretici ile devlet arasındaki bağları koparan, çiftçi örgütlülüğünü zayıflatan, şirketlerin tarımda egemen olmasına zemin hazırlayan ve hem tarımsal üretim ve rezerv alanlarının azalmasına yol açan, hem de ekosistem dengesini bozucu mekan politikalarını yaygın hale getiren bir süreç yarattığı söylenebilir (Aysu, 2013). Bu bağlamda bir yanıla güç ve nüfus kaybına uğrayan kırsal alanlar diğer yandan büyük kentlerden daha küçük ölçekli yerleşimlere yönelen bir tersine göç eğilimine de konu olmaktadır. Bu göçler, kent-kır ilişkileri kadar kırdaki değişimi de yansıtırken, kırsal-geleneksel yapıyı kısmen de olsa dönüştürüyor (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014). Son yıllarda kırsal alandaki tarım ve doğa kaynaklı yerel girişimciliğin artması da değişen bu göç eğilimlerinde etkilidir. Kentlerde tüketicilerin sağlıklı ve doğal gıdaya yönelik artan kaygıları ve üreticilerin serbest piyasada (çok aktörlü geleneksel gıda zincirinde) düşük gelir payına sahip olması, tarıma dayalı yerel girişimciliğin büyümesindeki başlıca etkenlerdir (Yaşlak, 2016).

Farklı boyutlarıyla bakıldığında Türkiye kentleşmesinin izlediği süreç ve uygulamalara yön veren eğilimlerin günümüz ve yakın

gelecek için benzer bir durumu ortaya çıkardığı ve kentler arası dengesizlikleri arttırarak, çözüm yaklaşımlarını daha da zorlaştırdığı açık. Söz konusu mekansal eşitsiz büyüme sadece kentlerde değil, kırsal yerleşimler ve bölgesel düzeyde de kendini göstermekte ve bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duymakta. Türkiye’de kentsel ve bölgesel düzeyde devam eden eşitsizlikler önemini hala korurken bu sorunların kır-kent bütününde ele alınmaması, süregelen kentleşme yaklaşımlarının ve kırdaki yansımalarının sürdürülemez oluşunu da beraberinde getiriyor. Türkiye kentleşmesinin, sadece nüfus hareketleri ve yerleşimlerin büyüklük ve yayılma etkileri bakımından değil, toplumsal, ekolojik, ekonomi-politik ve kır-kent ilişkilerine dair sorunlar içeren ve devam etmesi halinde mevcut durumu daha da çözümsüz kılacak bir gidişatı söz konusu. Hızlı büyümeye çalışan ve neoliberal kentleşme politikalarının baskınlığına sınırlı ve yetersiz müdahalesiyle devletin de göz yumduğu bu sürdürülemez kentleşme eğilimi, gelişmekte olan ülkeler kadar dünya geneli için de benzerlikler taşıırken farklı çözüm arayışlarını da beraberinde getiriyor. Türkiye’nin çok boyutlu sorunlar içeren ve sürdürülemez bir niteliğe sahip kentleşme sürecinin en kısa zamanda farklı bir çözüm arayışına konu edilmesi, bunun daha kapsayıcı ve yaygın bir etki ortaya koyabilmesi son derece önemli ve gereklidir.

Yeni Bir Yol Arayışı: Kır-Kent Dayanışma Ağları

Kentleşme, izlediği yol, ortaya çıkan etkileri ve öne çıkardığı kavramlar üzerinden hem Türkiye’de hem de dünyada önemli bir tartışma alanı yaratmış ve yeni bir söylem-kavramsallaştırma ihtiyacını da doğurmuştur. Bu bakımdan Giddens, devlet ve piyasa mantıklarının hakimiyetindeki kentleşmenin, kentleri yönlendirmede başarısız kalarak, yaşanabilir kentler ve geleceği konusunda belirleyici olabilen yerel topluluklar yerine insancıl olmayan kentler ve yabancılaşmış topluluklar yarattığını ortaya koyar (Babalık vd., 2006’da atıfta bulunulduğu gibi). Öte

yandan dünya genelinde büyük kentler üzerinden şekillenen kentleşme eğilimleri yerine alt metropoliten alanlar ve daha küçük yerleşmeleri odağına alan kentleşme yaklaşımlarının önem kazandığını da söyleyebiliriz (BM, 2014; Davis, 2010). Türkiye içinse nüfus seyrelmesi sonucu kırsal yerleşimlerin, ölçek ekonomilerinden uzaklaşmasının yarattığı kayıplar nedeniyle yerel koşulları gözetilen yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesi bir zorunluluk halini almakta (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014). Dünyada kentleşmeye dayalı tartışmaların, odağını metropollerden biraz olsun uzaklaştırarak kentleşmenin kır ve ekoloji ile olan ilişkisini daha yoğun içeren, küçük ve orta ölçekli kentleri daha çok önemseyen bir paradigma değişimine ihtiyacı var. Böylesi bir bakış, sürekli kentleşme ve kalkınma (büyüme) eğilimlerinin yerine farklı dayanışma pratiklerini ve ilişkisel ağları neden öne sürmesin?

Sonuçta Türkiye kentleşmesi için farklı kavramsallıklar da içeren yeni çözüm yaklaşımlarına yönelik ihtiyaç son derece açıktır. Ancak çok boyutlu sorunlar içeren ve sürdürülemez görülen bu kentleşmenin her yönüyle ele alınarak genel bir çözüm yaklaşımına konu edilmesi, oldukça kapsamlı, çok katmanlı ve farklı bir çalışma ölçeği-niteliği gerektiriyor. Bu bağlamda, bu yazıda sunduğum alternatif yol arayışı, kentleşmeye dayalı sorunların her boyutunu geniş kapsamlı olarak ele alan bir bakış yerine, öncelikli gördüğüm ve dolaylı (çarpan) etkileri ile çözümü hızlandırmasını beklediğim daraltılmış bir kapsamı içeriyor ve buna dayalı bir çözüm yaklaşımı öneriyor. Bu bağlamda, rekabetçi, yereli metalaştırarak tüketen bir kentleşme yerine kırsal yapılar ve kır-kent ilişkileri üzerinden yerel ekonomileri destekleyici, dayanışmacı bir kentleşmeyi, ağ ilişkilerini ön plana çıkararak yansıtan bir yaklaşımın gerekliliğini önemsiyor ve bunun Türkiye kentleşmesini daha iyi bir niteliğe kavuşturacağını ileri sürüyorum. Bu bağlamda “kır-kent dayanışma ağları” olarak ifade ettiğim

bu yeni yol arayışında küçük ve özellikle de OÖK’ler oldukça önemli bir role sahip. Kırsal üretimin kentsel ihtiyaçları karşılama potansiyelini yerel ekonomiler üzerinden ele aldığımızda –başta gıda olmak üzere- kır ile kent arasında, çok aktörlü-zincir halindeki mevcut piyasa ilişkisi dışında, ekonomik bir dayanışma halinden söz etmek de mümkün. Yerel üretimi kırsal alanlarda öne çıkaracak böylesi bir yaklaşımın sürdürülebilir olması, dolayısıyla ekolojik çevre ve sistemleri de korumayı, onarmayı gerektirir. Haliyle çarpan etkileri ile birlikte düşünüldüğünde, yerel ekonomilere dayalı bir kır-kent dayanışma ağının yaygınlık kazanması, ülkemizin daha dengeli bir yerleşme sistemine, nüfus yapısına ve ekolojik yapıya kavuşmasına vesile olacaktır. Bu açıdan, ileri sürdüğüm yeni yol arayışının en önemli niteliklerini **orta ölçekli kentler** ile **dayanışma ve ağ ilişkileri** temsil edeceklerdir.

Orta Ölçekli Kentler (OÖK)

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kentleşmeye dayalı çözüm politikalarında OÖK’lerin denge arayışında temel unsurlardan biri olduğu bilinse de pratikte yeterli bir çözüm yaklaşımı içinde yer almadıklarını söyleyebiliriz. Konuya yerleşmeler sistemi üzerinden yaklaştığımızda gelişebilme potansiyeline sahip orta büyüklükte kentlerin özellikle desteklenmesi gerektiği, desteklenecek kentlerin orta ölçekli ve yavaş gelişen bölgelerden seçilerek nüfusun dengeli dağılımına katkı yapabileceği, bunun için nüfusun mekansal dağılımının kırsal ve kentsel stratejilerin kombinasyonunu içermesi gerektiği vurgusu (Çabuk ve Demir, 2010) oldukça önemlidir. Yerleşme sistemi içinde OÖK’lere odaklanan Yazar (2006), metropolleşme eğilimlerine karşı OÖK gelişimini ikincil merkez yerleşmeler olarak ekonomi ve pazar alanında öne çıkarmayı gerekli görürken, OÖK’lerin kırsal ve kentsel gelişim bütünlüğü içinde ele alınmasını vurgular. OÖK’lerin metropollerden daha bütüncü kent-kır etkileşimine sahip

olduklarını belirten Bolay ve Rabinovich (2004), OÖK'lerin kırsaldan daha modern bir yaşam ve istihdam sunumuyla ayrıştığını; metropollerden de yine daha kaliteli bir yaşam ve daha sağlıklı bir çevre ve bazen de mikroekonomi fırsatları sunumuyla nüfus akışları sağlayabildiğini ileri sürer. OÖK'ler, uzun ömürlü/dayanıklı birer kent olma adına daha sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmeleri nedeniyle sık sık büyük bir metropolün kıymetli bir temsilcisi olarak değerlendirilirken (Léo vd., 2010), kompakt karakterleri onlara daha iyi yaşam koşulları (ulaşımda harcanan süre ve trafik sıkışıklığı, sera gazı salımı, etkin kamu yönetimi vb.) sağlama bakımından güç kazandırır (a.g.e.). Büyükkentlerle kıyaslandıklarında küçük veya OÖK'lerde işbirliğine dayalı kolektif bir eylemin halk katılımına dayalı olarak planlanması ve yaşama geçirilmesi daha kolay olurken idari birimin ölçeği büyüdükçe katılım süreçleri ve sonuç alma görece zayıflar. Diğer yandan büyükkentlere göre sosyal yapısını ve yerel özelliklerini daha fazla koruyabilmiş olmaları, OÖK'lerin yerel özellikleriyle kendine özgü bir iddia sergileyebilmelerini mümkün kılabilir (Eke vd., 2000). Elbette bu noktada yerel özgünlüklerin nasıl bir yönetim mantığı ile değerlendirildiği de sonucu etkileyecek önemli faktörlerden biridir. OÖK'lerin kır-kent ilişkisini, yerel ekonomik bir dayanışma ile sürdürebilmeleri de ancak iyi bir yönetim ile mümkün olabilir.

Dayanışma ve Ağ İlişkileri

Literatürde dayanışma kavramına belirli bir açıdan yaklaşan ve doğrudan ilişki kurarak kentleşme yaklaşımı içinde ele alan bir araştırmaya pek rastlanamazken dayanışma kavramının özellikle kırsal veya enformel yerleşim alanlarındaki hak temelli mücadelelerde (Latin Amerika'daki köylü mücadelesinde olduğu gibi) kullanıldığı görülür. Ancak bu yazıda dayanışmayı, OÖK'ler üzerinden kır-kent ilişkilerinin güçlendirilmesinde ve mekansal-coğrafi sınırların ötesinde, ağsal bir nitelikte

değerlendirdim ve rekabetçilik temelli bir gidişata karşı yeni bir söylem ve iddia olarak ele almaya çalıştım. Kentleşme alanında giderek yaygınlaşan ağ ilişkileri kavramıysa ağırlıklı olarak kentler arasındaki ekonomi-finans ve hizmet sektörlerine dayalı ilişkiler bakımından -ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerde- öne çıkmakta. Bu yazıda dayanışma kavramı ile birlikte ele aldığım ağ ilişkileriniyse kır-kent ilişkilerinin yerel ekonomik döngüsünün mekandan bağımsız, örgütlenme biçimini açıklamak için kullandım. Her iki kavram da bu çalışmada Türkiye kentleşmesinin çok boyutlu sorunlar içeren, sürdürülemez gidişatının rekabetçi-yarışan, mekana, kente ve idari sınırlara dayalı şekillenen niteliğinin farklılaşmasında kilit role sahiptir.

Kiper (2007), bir yanda birbiriyle benzeşen, aynılan kentler ve sundukları yaşamları diğer yanda da yerel ve özgün değerlerin, kimliklerin önemine vurgu yaparken giderek birbirine benzeşen kentsel çevrelerin yanına kentlerle birlikte değişen toplumsal yaşam ve yansımalarını da katar. Çağımızın esnek üretim/daha fazla tüketim yönelimli yaklaşımları medya ve iletişim endüstrisi desteği ile bireyin seçimlerini ve toplumsal yaşam tarzını da yönlendirirken yeni bir tüketim toplumu ve kültür yaratmakta; yerelin özgün değerlerinin yeriniyse ekonomik kaygılarla yönlendirilen piyasa kültürünün “moda” (daha genel anlamıyla “marka”) değerleri almaktadır (a.g.e.). İronik olarak yerel yönetimler bir yandan küresel ekonomik düzene eklemlenebilmek adına birbirleriyle rekabet ederek yatırım çekmek isterken, diğer yandan da küresel düzenin karmaşası içinde diğer yerelliklerle aynılanarak kaybolmamak için çevresel/kentsel değerlerin korunması ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi konularını da öne çıkarmaya çalışırlar (Gedikli, 2012). Her ne kadar kentsel rekabetin önem kazanmaya başlaması ile birlikte “mekansız ekonomi” ve “coğrafyanın sonu” gibi görüşler ortaya atılsa da, bunun aksine üretimin belirli mekanlarda yoğunlaştığı, bölgesel-yerel uzmanlaşmaların gerçekleştiği ve farklı mekanların

uzmanlıklarıyla öne çıktığı da görülür (Akturan & Oğuztımur, 2016). Türkiye’de farklı ölçeklerde pek çok kentin, kentsel büyüme sorunları ile karşı karşıya olduğunu belirten Yaşar (2013), devletin yeniden ölçeklenmesinde önem kazanan yarışmacı kentler söyleminin, bu sorunu daha da derinleştirdiğini ileri sürer. Pek çok kent için sosyo-ekonomik gelişmenin ve kentsel refaha ulaşmanın anahtarı olarak görülen markalaşma olgusu, gerçekte kentlerin anlam, içerik ve tarihsel bağlamlarından kopmalarına yol açarken kentlerin rekabet ortamı içinde yarışabilmeleri için planlama ve yerel yönetimse birer kolaylaştırıcı araç halini almakta (Özerk & Yüksekli, 2011). Castells’in de altını çizdiği, yarışmacılığa dayanarak gelişen kademelenme yerine bağlantıya ve işbirliğine dayalı bir ağ sistemi üzerinden hareket edildiğinde özellikle OÖK’ler, kentleşme sorunları karşısında daha dirençli olabilecek (Yazar, 2006’da atıfta bulunulduğu gibi) ve kırsal ekonomik açıdan alternatif yaklaşımlarla buluşmasına imkan yaratabileceklerdir.

Rekabete dayalı kapitalist sistem ekonomileri, yarışan ve büyümeye odaklanan bir düzen ortaya koyarak farklı türden zorluklarla mücadeleyi gerektirirken buna karşı geliştirilebilecek olan alternatif ve daha iyi bir ekonomiyse dayanışmacı yönüyle öne çıkarılabilir (Albert, 2007). Bu bağlamda kentleşmeyi bütüncül olarak rekabetçi bir düzlemin odağından çıkarak farklı bir kavramsallık içinde ele aldığımızda imdadımıza Galeano’nun öne sürdüğü **“dayanışma”** kavramı yetişiyor. Dayanışma, gerek yukarıdan aşağıya doğru dikey ve eşitsiz ilişkileri reddederek bunun yerine yatay ilişkileri öne çıkarması, gerekse içerdiği karşılıklı öğrenmeye ve yarar sağlamaya elverişlilikle (Müfettişoğlu, 2016), -bir nevi mutualist bir yaşam vaadiyle- kentleşmedeki yeni yol arayışında yeni bir kavramsal vurgu ve dışavurumdur benim için. Salt rekabetçi bir söylemi ve katı-hiyerarşik bir kentleşme yaklaşımını reddeden, kentleri birbirleri ile ve özellikle de etkileşime girebilecekleri kırsal çevreler ile dayanışmaya yönlendiren

bir kentleşme yaklaşımının savunulması yeni bir yol arayışı için oldukça önemli. Bu bağlamda alansal olmayan, OÖK’ler üzerinden geliştirilecek ağsal ilişkiye dayalı bir dayanışmanın kentleşmeye dayalı sorunların çözümünde olumlayıcı rolü açıkken ağ ilişkileri bu açıdan kilit bir öneme sahip.

İletişim ve üretim ağlarının gelişmesi üzerine sınır ve kademelenme kavramlarının önemini yitirmesi ve kentlerin bir ilişkiler ağının parçası olarak temsili konusunda Tekeli, özellikle de 80’li yılların sonlarına doğru öne çıkmaya başlayan ağların, yeni mekansal paradigma içinde daha önceki tanımlarından önemli farklarla ayrılan yönlerini özetlemiş; rekabetten paylaşıma geçişin bir aracı olarak düşünülen bu değişen bakış açısı içinde ağ türü ilişkileri iki temel niteliği ile öne çıkarmıştır (Babalık vd., 2006):

- Ağın içinde yer alan birimler arası karşılıklı ilişkilerin paylaşımına dayanması,
- Sınırların kesin ve durağan etkilerini anlamsızlaştırma (farklı şebekelerin içinde yer alan birey ya da aktörlerin oluşturduğu mekanın fiziksel sınırların ötesine taşıdığı, sürekli devingen, bireyin ya da aktörlerin rollerinin katı bir şekilde belirlenmediği, katılım ve ayrılmalara açık bir süreç)

Etkileşimin yersel değil, ağsal gerçekleşmesi, kentlerin yakın ve uzak çevresi ile kurduğu yersel ilişki yerine artık düğüm noktaları olarak tarif edilen kentlerle kurduğu farklı ilişki ağlarını işaret ediyor (Erkan, 2007). Ağ ilişkilerinin gelişmesindeki ortak zemin, başta kooperatif vb. kuruluşlar olmak üzere yerel yönetimlerin öncülüğü ile geliştirilebilir. Kentler arası paylaşım ağları kurmanın kent mekanı üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışan Camagni, kentlerin rekabet güçlerinin olduğu alanlarda güçlerini yoğunlaştırmalarını, ancak bunu yaparken daha büyük bir bütünün parçası haline gelmelerini, kentler arasında yatay ilişkilerin artmasını ve kentler arasında sinerji yaratan yeni ilişkilerin kurulmasını önemle vurgular (Babalık vd. 2006’da atıfta

bulunulduğu gibi). Gülümser vd. (2010) ise bölgesel yaratıcı kapasitenin son ve en önemli bileşeni olarak kabul edilen, ürün – özellikle bilgi – transferini sağlayan ağların, kırsal bölgelerin en yakın kentsel merkezlere ve yenilikçilik kümelerine olan fiziksel mesafelerine ve coğrafi erişilebilirliklerine, kırsal alanların ürünlerinin küresel pazardaki yerini ifade eden ekonomik mesafeye göre tanımlanabileceklerini ve kırsal kesimde yerel-sıcak noktalar oluşmasında etkili olabilecekleri tezini savunur. Bolay ve Rabinovich ise (2004) sahip oldukları bölgesel ve sosyal özgünlükleri nedeniyle OÖK'lerin, kent-kır arasında pozitif bir dinamizm yaratacak bölgesel planlama bağları düşünüldüğünde, kentsel gelişme ve bölgesel denge için ayrıcalıklı bir ortam sunabileceklerini ileri sürer. OÖK'ler önemli bir kır hinterlandı barındırdıkları ve kırsal üretim yapısı ile tarım ekonomileri için önemli birer saha oldukları için çeşitli ticari ağ ilişkileri için de elverişlidirler. Bu konuda Dağ (2007) da bizlere Türkiye’de yeterince örgütlü olamayan ve ticari ağ ilişkileri zayıf küçük üreticilerin, yerel potansiyellerini kullanamayıp geri çekilerek üretim eyleminin dışında kalmamaları için “adil ticaret ağı” vb. dayanışmacı ekonomik döngülerin oldukça önemli olduğunu hatırlatır.

Bu önemli katkılardan da beslenerek ağ ilişkileri üzerinden geliştirilecek dayanışmacı yerel ekonomilerin ağırlıklı olarak kırsaldaki tarıma dayalı yerel üretimler olması gerektiğine inanıyorum. Çünkü bu türden bir üretim süreci ve ilişkiselliği, beraberinde üretici-tüketici arasındaki ilişkiyi, ürünlerin pazara ulaşma ilişkilerini, hammadde-üretim ilişkisini ve yatırım zemini ve gelişimi bakımından kurumlar ile olan ilişkiler gibi çok sayıda farklı ilişki türünü içererek çok yönlü bir süreci ifade edebilir. Bunlardan üretici-üretim sahaları ile tüketici-tüketim odakları arasındaki ilişkiler, ağ ilişkilerinde en önemli boyutu temsil eder. Bu açıdan öne çıkardığım çözüm yaklaşımında OÖK'ler, hem kendi içlerinde hem de büyük kentler ve çevrelerindeki az gelişmiş kentler ile bu türden (üretim dayalı) kır-kent

“Kent ile kır arasındaki ağ ilişkileri sadece üretimi doğrudan etkileyecek unsurlar için değil, dolaylı etkileri olan unsurların da içerildiği takdirde, üretimin daha etkin olması ve özellikle gençlerin kırdan ve tarımsal üretimden kopma eğilimlerinin azalması mümkün.”

arası ilişki ağlarını kurabilme potansiyellerini harekete geçirebildikleri oranda gelişme sağlayabileceklerdir. Burada iletişim-bilgi akışı ve hizmet altyapılarının gelişmişlik düzeyi, OÖK gelişimini de kolaylaştıracaktır. Kent ile kır arasındaki ağ ilişkileri sadece üretimi doğrudan etkileyecek unsurlar için değil, dolaylı etkileri olan (haberleşme, iletişim, temel kamu hizmetleri ve donatılar gibi) unsurların da içerildiği takdirde, üretimin daha etkin olması ve özellikle gençlerin kırdan ve tarımsal üretimden kopma eğilimlerinin azalması mümkün. Bu noktada yerel ekonomilerin de kırsal yaşamın gelişmesini destekleyecek etkiler yaratabilmesi için dayanışma ve ağ ilişkileri ile bir arada düşünülmesi gerekir. Özellikle kentsel alanlarda giderek artan sağlıklı-doğal gıda talebi ile ekolojik açıdan temiz bir çevrenin avantajlarından yararlanma isteği, kırsal ekonomiler için belirli bir kullanım dengesi gözetildiğinde oldukça önemlidir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Bu bağlamda orta ölçekli bir kent niteliğindeki Kars’ın Boğatepe Köyü’nde yaklaşık 10 yıldan beri yaşanan süreç, bu yazıda ortaya koyduğum kır-kent dayanışma ağı yaklaşımının bir

anlamda uygulamadaki halini yansıtan yapısal özellikleriyle oldukça önemli mesajlar veriyor ve yakından bakmayı gerektiriyor.

Kars-Boğatepe Örneği'nin Anlattıkları

Bu inceleme alanını tercih etmemde, Boğatepe'deki sürecin giderek güçlenen bir kır-kent ilişkisini yerel dinamikler ve ekonomik gelişmeler üzerinden sağlayabilmesi ve bunu Türkiye'deki diğer kentleri (başta metropoller olmak üzere) de içine alan bir üretim-yararlanma ağı içinde geliştirebilmesi, farklı dayanışma örüntüleri oluşturabilmesi etkili olmuştur. Kars, kırsal nüfus yapısı, tarımsal ekonomisi ve son yıllarda artan turizm geliriyle; Boğatepe ise hayvancılığa dayalı üretimi ve dayanışmacı turizm faaliyetleri ile öne çıkan yerleşimlerdir.

2007 yılıyla birlikte Boğatepe'de kurulan Çevre ve Yaşam Derneği'nin (ÇEVDER) öncülüğünde, daha organize hareket edebilen köyde kurumsal ilişkilerin devreye girmesiyle çeşitli hibe ve fon mekanizmalarından da yararlanılarak birbirinden farklı önem düzeylerine ve etki alanına sahip onlarca proje ve etkinlik gerçekleştirilmiş. Köy yaşamının desteklenmesinde doğayı sınırsız bir kaynak gibi görmeyen farklı ekonomik gelişme alternatiflerinin hedeflendiği bu süreç,

“Kırsal ağırlıklı bir ekonomiye ve yerleşim karakterine sahip OÖK’lerde yerel ekonomilerin kır-kent ilişkisini güçlendirme potansiyelinin aynı zamanda ekolojik yaşam konusundaki” çarpan etkilerini izlemek de bütüncül bir kentleşme yaklaşımı bakımından oldukça önemli.”

gerçekleştirilen çok sayıda proje ve etkinlik ile başta geleneksel tohumlar, şifalı (tıbbi aromatik) bitkiler, kırsalda kadın ve gençler, dayanışmacı turizm, toplum destekli tarım, ekomüze, peynirin coğrafi işareti ve benzeri birçok konuda somut gelişmeler göstererek kırsal alan literatürü içinde yeni bir araştırma sahası olmaya başlamıştır.

Kars ilinin ilçeleri ve komşu illeri (sol-Url-3)¹ / Köyün yakın çevresindeki mera ve çayırlar (sağ)

¹ Harita, aslına uygun olarak revize edilmiştir.

Köyün ilk yerleşimcilerinden Malakanlardan kalan özgün konut yapıları

ÇEVDER öncülüğünde gerçekleşen bu sürecin farklı düzeylerde ve sıklıkta katılım gösteren veya paydaş olan (öğrenci, bağımsız araştırmacı ve akademisyen ağırlıklı) çok sayıda gönüllünün, üniversitenin, yerel ve merkezi yönetim temsilcilerinin, STK ve çeşitli kooperatif temsilcilerinin, bölge kalkınma ajansının (SERKA), uluslararası kurum ve STK'ların (SlowFood, UN, TAMADI, Bakü-Tiflis-Ceyhan Proje Ortaklığı vb.), yerel üreticiler ve yöre insanının fikirleri, destekleri ve katılımları sayesinde önemli bir gelişme eğilimi sağladığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda 1970'li yıllardaki durum ile kıyaslandığında, 2000'li yıllarda iyice gerilemiş ve üretmekten çok tüketen bir yaşam döngüsünün hakim olmaya başladığı Boğatepe'de, söz konusu süreç ve dernek öncülüğündeki çalışmalarla dışa göç durdurulmuş ve kısmen geriye göç sağlanabilmiş. Öte yandan, yörenin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığa

dayalı canlı hayvan varlığı ile peynir üretimine dönük mandıra sayısının da yeniden artmaya başladığı gözlenmiş. Kaşar peynirinin coğrafi işaret alması, Türkiye'de peynircilik ile ilgili ilk ekomüzenin burada kurularak farklı turizm türlerinin durak noktası olması, gravyer peynirinin Slow Food çatısı altında 'presidium' (yok olma riski altındaki artizan gıda ürünü) niteliği kazanarak koruma altına alınması ve daha birçok konuda oldukça yaşanan ilkler ve önemli kazanımların elde edildiği bu süreç, basında da geniş bir yer bulmuş ve ülke genelinde metropoller başta olmak üzere çeşitli kentlere uzanan bir üretim-yararlanıcı (tüketici) ağının da odağında yer almaya başlamıştır.

Kars ve Boğatepe'de yaptığım mülakatlar ve çeşitli kurum görüşmeleri sonucunda vardığım önemli bulguları kır-kent dayanışma ağları bağlamında düşünerek özetlediğimde aşağıdaki sonuçlara ulaştığımı söyleyebilirim:

Aynı yapı içinde yer alan Ekomüze (alt kat) ve köyün ortak kullanımındaki salon (üst kat)

Tıbbi aromatik bitkilerin kurutulduğu atölye (sol) ve köyün ziyaretçiler için hazırlanan konuk evi (sağ)

- Kars-Boğatepe örneğinin kır-kent ilişkilerini büyük oranda güçlendirdiği ancak bunu ilgili tüm aktörleri ve kırsal üretim yapılarını-yerleşimlerini etkileyerek sağlayamadığı,
- Kars-Boğatepe örneğinin dayanışma ve ağ ilişkilerini belirli oranda sağlayabildiği, çok sayıda il ve bölgede örnek alınarak geliştirmeye çalışılan bir model olarak algılandığı ve üretimin Pazar ağının özellikle örgütlü ve belirli dayanışma pratikleri olan kurum ve kuruluşlara yöneldiği (kooperatifler, dernekler ve alternatif gıda toplulukları gibi),
- Başta kamu kurumları (Belediye ve Valilik) olmak üzere Üniversite ve kısmen de STK'ların eksikliği en çok hissedilen aktörler/paydaşlar oldukları,
- Kars-Boğatepe örneğinin belki de en önemli ve olumlu sonuçlarından birinin dışa göç eğilimini durdurarak tersine göç eğilimini yaratması olduğu ve buna bağlı olarak kırsaldaki üretimin ve sosyal ilişkilerin de canlandığı, olumlu çarpan etkilerinin görüldüğü,
- Kars-Boğatepe örneğinin yerel ekonomileri (kır ve kent ölçeğinde) olumlu etkilediği ve bunda ÇEVDER öncülüğünde yürütülen çalışmalarla yerel-geleneksel tarım ve hayvancılığın yeniden önem kazanarak ürün çeşidi ve Pazar sahasının turizm ile iç içe ve dengeli bir şekilde geliştirilmesinin büyük pay sahibi olduğu,
- Kars-Boğatepe süreciyle birlikte yerel ekonomiler bakımından önemi artan yerel-geleneksel üretimin kent merkezindeki gıda odaklı ticari faaliyetlerde önemli bir gelişme sağladığı ve turizm açısından da önemli bir destinasyon halini alarak hem kır hem de kent ayağı olan bir turizm hareketliliğine yol açtığı,
- Kars-Boğatepe sürecinin yeniden ön plana çıkardığı ve önemini artırdığı yerel-geleneksel üretim yapılarının bir nevi hammaddesi ekolojik çevrenin sürdürülebilirliği ile sıkı bir ilişki içinde olduğundan, bu yönde bir farkındalık ve dengeli kullanım bilincinin önemli oranda arttığı, buradan hareketle özellikle kadınlar için mikroekonomiler geliştirilebildiği (tıbbi aromatik bitkiler ve bunlardan elde edilen ürünler, süt ve süt ürünleri vb.),

Yakın gelecekte, sürdürülebilir bir kentleşme ve yerleşme gelişimi için daha sağlıklı ve uzun ömürlü bir kentleşme yaklaşımına ve bunun önemli bir parçası olan kırsal/ekolojik çevreye daha çok ihtiyaç duyulacağı kesin. Bu bağlamda kentsel nüfusun büyük bir kısmını (Türkiye’de dünya genelindeki kadar olmasa da) barındıracak OÖK’lerin hem kentsel politikalar, hem de planlama yaklaşımları bakımından kayıtsız kalınamayacak bir yerleşme ölçeği olduğu da tartışma götürmez bir diğer kesinlik benim için. Kars ve benzeri yapıdaki, kırsal ağırlıklı bir ekonomiye ve yerleşim karakterine sahip OÖK’lerde yerel ekonomilerin kır-kent ilişkisini güçlendirme potansiyelinin aynı zamanda ekolojik yaşam konusundaki çarpan etkilerini izlemek de bütüncül bir kentleşme yaklaşımı bakımından oldukça önemli. Bu noktada Kars-Boğatepe örneği, kırsal yaşamın kent ile ilişkili olarak gelişebildiği ve bunun yerel ekonomik döngüler, göç hareketleri, kır-kent arasında ekonomik ilişkilerin tarıma-hayvancılığa (sağlıklı gıdaya) dayalı gelişmesi, büyükşehir pazarına ulaşabilme, turizmin farklı türlerindeki sosyo-ekonomik girdiler, bölgesel etkileşim ve kırsal alandaki akademik çalışmalarda önemi artan bir saha olması gibi boyutlarıyla ülkemiz için önemli bir kır-kent dayanışma ağı örneği olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak düşük profilli bir OÖK’in ortaya koyabileceği gelişme dinamiği ortadayken, Türkiye’de OÖK’leri de içerecek şekilde yerleşme sistematığının oluşturulması ve farklı ölçeklerdeki yerleşmeler arasında ilişki/işlev temelinde ağlar kurulabilmesine zemin yaratılmalı. Bu açıdan Türkiye’de kentlerin kırsal çevreleri ile daha güçlü ilişkiler geliştirmesi halinde, başta gıda temelinde kurulacak yerel üretim-tüketim ağları üzerinden oldukça önemli bir ekonomik dayanışma deseni yaratma potansiyeli söz konusu. Bu potansiyelin harekete geçirilmesi için yerel yönetimlerin, kamu idarelerinin ve planlama sisteminin mevcut kentleşme pratiği ve yaklaşımını değiştirerek, daha güçlü bir kır-kent ilişkisini OÖK’ler üzerinden

“Türkiye’de kentlerin kırsal çevreleri ile daha güçlü ilişkiler geliştirmesi halinde, başta gıda temelinde kurulacak yerel üretim-tüketim ağları üzerinden oldukça önemli bir ekonomik dayanışma deseni yaratma potansiyeli söz konusu.”

içermesi gerekmekte. Bunun için öncelikle iller düzeyinde yeni bir sistematik yapı oluşturarak karşılıklı üstünlük ve işlevsel/ ilişkisel ağ potansiyellerinin belirlenerek harekete geçirilmesi oldukça önemli. Bunu, merkezi bir kentleşme politikasından bağımsız, kendi iç dinamikleriyle başlatmış ve eksikliklerine rağmen önemli kazanımlar elde etmiş olan Kars-Boğatepe örneğinden çıkarılan sonuçlar da doğrular niteliktedir. Bu örnek, OÖK’lere dayalı benzer gelişme süreçlerinin çoğalabilmesi ve daha dengeli, sürdürülebilir bir gelişim için umut verici olsa da daha bütüncül bir kentleşme politikası ve kamu desteği olmaksızın geleceğin kentleşmiş şimdisinin kaderini bütünüyle değiştiremeyiz.

Kaynakça

- Akturan, U. & Oğuztimur, S.** (2016). Kent Markalaşması Kavramının İçeriği ve Gelişimi : Farklı Disiplinler Farklı Yaklaşımlar. *Planlama*, 26 (2), 117–129. <https://doi.org/10.14744/planlama.2016.76376>
- Albert, M.** (2007). *Kapitalizmin Ötesinde Yaşam - Umudu Gerçeğe Dönüştürmek*: Bgst
- Altınok, E. & Enlil, Z.** (2012). Mekanın yeniden organizasyonunun ekonomi politikası. *Sigma*, 4, 37-44.
- Aysu, A.** (2013). Küresel Kapitalizme Koşut Olarak Türkiye Tarımında Değişim, Dönüşüm, Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar. MSGSÜ
- Babalık, E., Berkman, G., Eraydın, A., Şengül, T., Tekeli, İ. & Türel, A.** (2006). Yerleşme Bilimi/Çalışmaları İçin Öngörüler. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı:14. Ankara
- Balaban O. ve Tamer N. G.** (2016) Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. Ersoy, M. (Der.). İklim Değişikliği, Küresel Isınma ve Kentler içinde (ss.152-155). Ninova
- BM.** (2014). World Urbanization Prospects. United Nations (C. 12). <https://doi.org/10.4054/DemRes.2005.12.9>
- Bolay, J. C. & Rabinovich, A.** (2004). Intermediatocities in Latin America risk and opportunities of coherent urban development. *Cities*, 21(5), 407–421. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2004.07.007>
- Club of Rome.** (2018). Transformation is feasible: How to achieve the Sustainable Development Goals with in Planetary Boundaries. (Written by Stockholm Resilience Centre)
- Copus, A.** (2015). New Relationships between Rural and Urban Areas in EU Countries What sort of relationships?, (November), 1–16.
- Çalışkan, Ç. O., Çılgin, K., Dündar, U. & Yalçınan, C.** (2013). Dönüşümün Tezahür Biçimleri: Sariyer/İstanbul Örneği, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokiyumu. DEÜ Üniversitesi. İzmir
- Çavuşoğlu, E.** (2017). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi: Ayrıntı
- Dağ, R.** (2007). Kırsal Kalkınma Siyaseti: Dipnot
- Davis, M.** (2010). Gecekondu Gezegeni: Metis
- Dawson, J.** (2017). Ekoköyler Sürdürülebilirliğin Yeni Ufukları: Sinek Sekiz
- Demir, K., & Çabuk, S.** (2010). Türkiye’de Metropolen Kentlerin Nüfus Gelişimi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 28, 193–215.
- Eke, F., Özdemir, N., Varol, Ç., Gürel Üçer, A., & Özer, M. N.** (2000). Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği. Dünya Şehircilik Günü–Geleceği Planlamak–24. Kolokiyumu (6–8 Kasım 2000) Bildirileri, 124–134.
- Erkan, N. E.** 2007. Dünyanın Yerel Aynası. Ayşegül Mengi, (Ed.). Kent ve Politika-Antik Kentten Dünya Kentine içinde. İstanbul: İmge
- Eroğlu, D.** (2018). Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma. Bayramoğlu, M ve Gür, F. (Ed.). Kırsal Yayım ve İletişim: Teoriden Pratiğe içinde (ss. 301-328). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi
- Gedikli, B.** (2012) Kentsel Planlama Kuramları. Ersoy, M. (Der.). Stratejik Mekansal Planlama: Planlamada Yeni Anlayışlar, Yöntemler ve Teknikler (s.237–290). İmge
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.** (2014). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020. Ankara.
- Gülümser, A. A., Levent, T. B. & Nijkamp, P.** (2010). Türkiye’nin kırsal yapısı: AB düzeyinde bir karşılaştırma. İTÜ dergisi/a, 2(212), 133–144.
- Kalkınma Bakanlığı.** (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Elektronik. Ankara. Tarihinde adresinden erişildi http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma_Planlar/Attachments/12/Onuncu_Kalkinma_Planı.pdf
- Kiper, P.** (2007). Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler-Yitirilen Değerler. Ayşegül Mengi, (Ed.). Kent ve Politika-Antik Kentten Dünya Kentine içinde. İstanbul: İmge
- Léo, P. Y., Philippe, J. & Monnoyer, M. C.** (2010). Services and high skills: A new challenge for developing medium-sized cities. *Service Industries Journal*, 30 (4), 513–529. <https://doi.org/10.1080/02642060903078768>
- Müfettişoğlu, M.** (2016, 14 Şubat). Hayırseverlik Balonu-1. Birgün Gazetesi Erişim adresi <http://www.birgun.net/haber-detay/hayirseverlik-balonu-i-103731.html>
- Öğdül, H. G.** (2010). Urban and rural definitions in regional context: A case study on Turkey. *European Planning Studies*, 18(9), 1519–1541. <https://doi.org/10.1080/09654313.2010.492589>
- Özerk, G. B., & Yüksekli, B. A.** (2011). Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-Mekan İlişkileri. İdealkent Kent Araştırmaları, 3 (2000), 82–93.
- Özkaya, T.** (2018). Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma. Bayramoğlu, M ve Gür, F. (Ed.). Başka Bir Kırsal Kalkınma ve Tarım Mümkün içinde (ss. 87-99). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi
- Petrini, C.** (2012). Tohum ve Gıdanın Geleceği Üzerine Manifestolar. Shiva, V. (der.). Gıda Toplulukları içinde. (ss. 13-24): Sinek Sekiz

Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm: Tarih Vakfı

Tekeli, İ. (2016). Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları: İdealkent

Yaşar, C. G. (2013). Bütünşehir’de Görünmez Kır ve Topyekun Kentleşme Afeti:Büyükşehirlerde Kentsel Büyüme ve Tarım. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu-Kent Yönetimi ve Planlama. İzmir: ŞPO

Yaşlak, B. (2016). Online Entrepreneurship as a Strategy for Rural Development: Case Of Turkey. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Yazar, K. H. (2006). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Uygur, N. (1997). Kentler, Köyler. Cogito, (8), s.131-152. ISSN 1300-2880

Url-1<<https://350turkiye.org/hakkimizda-old-before-efes-edits/#how-we-work>

Url-2<<http://www.diken.com.tr/turkiye-bu-yilin-dogal-kaynaklarini-bitirdi-2020den-yemeye-basliyor/>

Url-3<http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_kars_ili_haritasi> erişim tarihi 16.12.2018.

Bu metin, Çare Olgun Çalışkan’ın Mayıs 2019’da tamamladığı Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yol Arayışında Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları: Kars-Boğatepe Örneği başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Müşterek Mekan Olarak Topluluk Bahçeleri

Melike Selin Durmaz Ekenler'le topluluk bahçeleri, bostan mücadeleleri ve Mersin'deki müşterekleşme pratikleri üzerine söyleşi

Duygu Toprak: "Mekanı müşterekleştirmek"ten ne anladığımızdan bahsederek başlayabiliriz. Ve neden böyle bir ihtiyaç duyuyoruz?

Melike Selin Durmaz Ekenler: Şehir planlama eğitimim sırasında da kentsel tasarım yüksek lisansı yaparken de hep o mekanları kimin için tasarladığımızı merak ediyordum. Ben belki tasarımcı ya da plançı olarak bazı yerlerin işlevselleştirilmesini, belli açıklık-kapalılıklar doğrultusunda form kazanmasını sağlamalıyım ama nasıl yaşayacak? Görürüz, kentin içinde bir park vardır, sessiz, sakin, hiç kullanılmaz. Yeni tasarlanan alanlarda bile o müştereklik olgusunun ortaya çıkması aslında bir ihtiyaca tekabül ediyor. Çünkü yaşanılabilir, kullanılabilir alanların oluşturulması için aslında o bölgenin demografik yapısına, etrafındaki işlevsel dokulara göre yol alınması gerekiyor. Müşterekleşme süreçlerinden bahsederken aslında gündelik hayatın içindeki ihtiyaçların daha örgütlü olarak tasarlanmasına vurgu yapıyoruz. Bir mekanın herkesin kullanımına açık kalmasını ya da işlevselleştirilmesini istiyoruz. Kimi zaman bir gıda topluluğunun bahçesi, kimi zaman da kent aktivistlerinin savunduğu bir sokak, sinema veya kent parkı seni müşterekleşmeye itiyor.

DT: Bu bağlamda topluluk bahçelerini de birer müşterek olarak ele alabileceğimizi savunuyorsun.

MSDE: Benim müşterekler literatürüne eğilmemin başlangıç noktası topluluk bahçeleriydi. İngilterede *community garden* olarak kullanılıyor. Bunun yanı sıra hobi bahçeleri ve kent bostanlarını da kapsayan *urban garden* kavramı da var. Kent bostanları aslında kentsel tarım pratiğinin bir parçası ama topluluk bahçeleri daha ziyade işlerken, eylerken o topluluğun derdini çözmeye yönelik bir zemin. Berlin'de gönüllü olarak çalıştığım bir topluluk bahçesi zamanla yüksek lisans tez konusuna evrilen bir saha oldu. O bahçe artan kira oranlarına, özelleştirilen kamusal alanlara karşı bir protesto motivasyonu ile oluşturulmuş bir bahçeydi, aslında gıda öncelikli değildi. Ama sonradan gıda adaleti konusunda da bir politikası oldu bahçenin. İnsanların topluluk olarak bir yeri moloz yığınının temizlemesiyle, yeşertmesiyle müşterek bir mekan vücuda gelmiş oldu. Sadece gıda üretimine odaklanmış bir topluluğun mekanı veya bir protesto alanı olarak var olmuyor o bahçe. Özellikle büyük metropollerde, kent merkezindeki bir bahçenin hırçın kentsel yayılma dinamikleri içerisinde varlığını sürdürmesi bile bir mücadele alanı haline geliyor, hele ki o süreci herhangi bir kurumsal zeminden yoksun bir topluluk olarak yönetmeye çalışıyorsanız.

DT: Türkiye'de karşılaştığımız örnekler genellikle topluluk temelli mekanlar mı yoksa daha sıklıkla mücadele alanları mı?

MSDE: Bunu cevaplarken kazanılmış deneyimler olması nedeniyle İstanbul örneğinin faydalı olacağını düşünüyorum. Bugünün savunulan bostanlarına baktığımızda kimisi tarihi bostanlar ama özellikle

Gezi sonrasında savunma pratiklerinde birtakım değişimler meydana geldi. Gezi öncesinde elbette kent hakkı tartışmaları vardı ama kadınlar, çocuklar, yaşlılar, gıda hakkı, ekoloji, kentsel dönüşüm gibi farklı aktivist grupların bir şemsiyesi haline geldi. Bu bostanların savunulmasına da yansdı. Mesela Yedikule’de bostancılar geçimlik, gündelik ihtiyaçları doğrultusunda ekip biçiyorlar ve İstanbul’un yeşillik ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunuyorlar. Yaşatılması gereken, yenilebilir peyzaj olarak niteleyebileceğimiz, tarihi değeri olan işlevsel bir yeşil alan var. Sonrasında karşılarına çıkan ise ilk bakışta masum görünebilen bir neoliberal yeşil alan tasarımı. Bostanların karşısında belediyenin tasarladığı park, aslında kara surlarıyla birlikte UNESCO listesinde yer alan kentsel peyzajın bütünlüğünü bozan, bostancıları yerinden eden, kentin gündelik hayatının akışına zarar veren bir proje.

“Gezi öncesinde elbette kent hakkı tartışmaları vardı ama kadınlar, çocuklar, yaşlılar, gıda hakkı, ekoloji, kentsel dönüşüm gibi farklı aktivist grupların bir şemsiyesi haline geldi.”

DT: Bir bostanda verilen mücadelenin ve elde edilen deneyimin başka bir müşterek mekana aktarıldığını gözlemleyebiliyor muyuz?

MSDE: İstanbul’da bostanların bu açıdan paslaştığını görüyoruz. Yedikule’deki deneyim, Piyalepaşa’da daha küçük ölçekteki bir bostanın mücadelesine destek verdi ve daha sonra Yedikule’deki mücadele sonuçlanamamışken Piyalepaşa’daki kazanım emsal teşkil etti. Kuzguncuk’a baktığımızda bostanın açık alanı çok uzun bir süre boyunca Kuzguncukluların müşterek mekanıydı. Orada tanımlanmış bir park veya bir meydan olmasa da şenliklere, pikniklere, çocuklara karşılaşma mekanı olmuş müşterek bir zemin var. Ve yine orada 90’lardan beri vakıflarla, belediyenin projeleriyle bir mücadele söz konusu. Mücadeleler karşısında alanı savunurken topluluklar da müşterekleşiyor. Kuzguncuk bugün parsellenmiş hobi bahçeleri görünümünde bir bostan, buna karşı çıkan da bir grup Kuzguncuklu veya İstanbullu var. Ancak verilen uzun bir mücadelenin sonunda uzlaşmış ve yapılaşma engellenmiş; bu da bir kazanım aslında. Gezi döneminde bir işgal süreci olarak başlayan bostan pratiği, hareketler sönümlendikten sonra gerilla bostan pratiği olarak işlemeye devam edemedi. Ama Kuzguncuklular aktif bir mücadele yürüttü ve belediye o alanı aldıktan sonra Kuzguncuklular Derneği’ni aynı masaya çağırdı. Bu da o sürecin bir kazanımı.

DT: Yine İstanbul özelinde konuşursak, bostanların hikayelerinin farklılaştığını da görüyoruz.

MSDE: Kuzguncuk’ta bostana dahil olan birinin belediye tarafından ayrılmış parsellerde ekip biçmeye başlaması deneyimiyle sıfırdan bir molozu temizleyip üzerine toprağı, yükseltilmiş yatakları belli bir matematikle, belli bir hevesle kurmuş ve yeşertmiş olmanın motivasyonları çok farklı. Tüm bu bostanların dertleri de farklı, ekip biçme yöntemleri de farklı, hitap ettiği ve birlikte mücadele içinde olduğu topluluklar da farklı. Roma Bostanı’nda bir gıda ormanı iddiası var; kentin ortasında kendi kendine işleyen bir doğayı üretmeye çalışmak, aktif yeşil alanın da ötesine geçmek zaten bir mücadele alanı. Kendilerini ‘Roma Bostanı İnsanları’ olarak tanımlayan bu gönüllüler mahalleli, Cihangirli, kentin ortasında çapa yapmak kimi insan için kendisini ayrıştırıcı bir yaşam tarzı oluyor, kimisi için de başka mücadelelerin başlangıç tohumunu oluşturuyor.

Boğaziçi Üniversitesi'ndeki Tarlataban keza: Üniversite kampüsü içindeki serada ürettikleri başka bostanlara dağıttılar ve böylelikle artırılan bilgi ve beceri çok farklı yerlere aktarıldı. Mekanın giderek özelleştirilmesi karşısındaki bu müşterekleştirilmesi çabası, bostanlarda vücuda gelmiş olduğu için beni ayrıca heyecandırıyor.

DT: Bunlar aynı zamanda mahalle dayanışmasının vücut bulduğu bir mekan da oluyor.

MSDE: Evet. Mesela daha çok yeni olan Fenerbahçe Topluluk Bahçesi var: Bir lisenin öğrencilerinin belediyeyle işbirliği sonucunda permakültür ilkeleriyle tasarlanmış bir alan. Bir yandan Küçük Armutlu Halk Bahçesi var, daha antikapitalist: bağımsız tohumlarla ilaçsız, gübresiz, kimyasalsız üretim odaklı. Baktığınızda iki farklı mahalle; belediye işbirliğiyle daha kurumsal ve tasarımsal boyutu olan Fenerbahçe'nin bir meskeni ve Küçük Armutlu gibi son derece politik, aktivist bir mahallenin bir köşesinde kurulan bir yer. Aslında ikisi de aynı şeyleri söylüyor: Tohumun bağımsızlaşması, iklim, gıda bağımsızlığı ve en temel ihtiyacımız olan bu gıdanın üretim sürecine dair bir fikrimiz olması. Gıda egemenliği, gıda krizi, kentlerde oluşan yeni gıda inisiyatifleri; kooperatifleşme, kolektifler, gıda toplulukları; bu konularda büyük metropollerde hareketliliğin hızla arttığını ve görünürlük kazandığını biliyoruz.

DT: Diğer kentlerde de benzer süreçler var mı? Yaşadığınız şehir olan Mersin bu anlamda nasıl değerlendirilebilir?

MSDE: Mersin'de kıyıdan kuzeye doğru yüksek katlı bloklar halinde siteler vardır ve bu sitelerin yanında hala yaşayan ve işleyen bahçeler, tarlalar vardır. Bu farklı kentsel yayılımın sağladığı

“Akademi veya STK
camiası içinde adını
‘müşterekleşme
pratikleri’ diye
koyduğumuz şey aslında
kimi zaman kimsenin
böyle bir ‘karşı projenin’
içinde olmaya yönelik
kaygı gütmmediği yerlerde
gerçekleştiriliyor
ve önemli bir
zemin oluşturun.”

başka bir zemin de var. Bu farklı kesimler bir arada yaşıyorlar, başka üretim ve tüketim ihtiyaçları söz konusu ama bir belediyenin sunduğu üretici pazarında veya bir hobi bahçesinde yan yana düşüyorlar. Bu ilişkiler ağı neye doğru evrilecek? Belediye es geçilmemesi gereken bir mecra çünkü müşterekleştirme pratiklerindeki en büyük sorunlardan biri idame sorunudur. O

mekanın sürekliliğini işlevsel kılacak talepleri karşılayacak araçlardan biri de belediye. 2014’te bir gıda topluluğu kurulmuştu ve Kültürhane’nin kurulmasıyla birlikte gıda topluluğunun örgütlenme süreci hızlandı: Çukurova İnsan, Tohum, Toprak Atölyeleri”, kısaca ÇİTTA. Mersin ve Çukurova ölçeklerinde alternatif bir gıda tedarik ağının başlatıcısı olduğu için oldukça önemli. Bir kooperatifleşme tartışması dönüyor ama önemli bir ihtiyaç değil şu anda. Mersin’de kent-kır iç içe geçmiş; kentin makroformu denize paralel bir şekilde ve dağ köylerinden, kırsaldan kente bir geçirgenlik söz konusu. Mezitli ilçesi bunun somut örneği. Mersin’in kıyı boyunca olan yayılımından dolayı sonradan kentleşmiş, uç bir ilçesi aslında. Merkez ilçelerin yazlık taraflarına ve kırsallığı hala devam eden bir bölgesine demir atmış, sonradan kentleşmiş bir ilçe. Dolayısıyla kırsal ayağı, kırsal alanları kentle hala güçlü ilişki kuran bir bölge. Eski Mezitli Köyü’nün hala üreticileri olan kesimin belediye öncülüğünde kadın üreticiler olarak teşvik edildiği bir pazarı oluştu. Orada şöyle akıllıca bir iş var: “Kent ve kır birliktedir Mezitli’de”. Bunun gerçekliğini kavramış belediye başkanı. O üretici pazarında kentli üretici kadınların tezgahları ve kırdaki hala gıdasını üreten ve onun bunu satmak için kente gelmesini sağlayan tezgahlar yan yana. Başka bir müşterekleşme mekanizması başlıyor. Bir yanda üretici-tüketici ilişkisi var, bir yanda da üretici kadınlar arasında birtakım paslaşmalar görüyorsunuz.

DT: Bir karşılaşma zemini oluşuyor diyebilir miyiz?

MSDE: Evet, önemli bir karşılaşma zemini oluşuyor. Müşterileri olmasa da o sakinlikte, o tezgahın ardında başka ilişkiler de yaşanıyor ve üretken bir mekan haline geliyor üretici pazarı. Tabelasında ‘üretici pazarı’ diye yazdığından değil. Onun dışında belediyenin hobi bahçesi olarak tasarladığı yerler var. Müşterekler pratiklerinde belediyeyi, şirketlerin çalışmalarını dışarıda bırakmaya çalışmıyoruz; “daha antikapitalist müşterekleştirme pratiklerine yoğunlaşmalıyız” dipnotunu benimsememiz gibi. Halbuki aslında çok mühim. Orada kendi mutfağına gıdasını üreten emekli bir öğretmen mesela. Onun hayatında nasıl bir akış değiştiriyor?

DT: Belki müşterekleşmenin benzer talepler üzerinden kurulması gerektiğini düşündüğümüzde konuya dair tartışmalarda bu insan boyutunu es geçiyoruz.

MSDE: Kent ve içindeki toplulukların duygu bütünlüğü de o kentin nasıl yaşanacağına dair bir başka zemin. Bağları kurarken kimi kesim onu hep politik bir mücadele, reaksiyon, kazanım olarak görüyor. Ama nasıl yaşıyor o alan? O hobi bahçesinin sınırları içerisinde yaratılan emek ki ekip biçmek çok kolay bir süreç değil, bireysel ve bedensel bir mücadele söz konusu. Buranın ilk önemli notu şu: Hobi bahçeleri de karşılaşma zemini; çünkü yan parseldekiyle başka bir ilişki kurmaya başlıyor. İkincisi ise bilgi aktarımı. Orada küçük bir alanın idaresi bile bazen yapılamıyor ve yan parselden sana aktarılan bilgi elzem oluyor. O parsel sınırları içinde kaldığını sanıyorsun o bilginin ama aslında o parseli idare eden kişi başka bir topluluk içinde barınmaya başladığı zaman başka bilgi aktarımlarını tetiklemeye başlıyor.

DT: Bu açıdan yaklaştığımızda müşterekleşme pratiklerinin politik bir söz söylemeden de kurulabileceğini öne sürmek mümkün mü sence?

MSDE: Desteklenmesi, körüklenmesi gereken mücadeleler var elbette ama insanların bağ kurmasına da izin vermek lazım. Bir gıda topluluğu içinde politik bir kaygının olması kimi zaman gruplardan çözümlere kadar gidebiliyor. O müşterekleşme çabası içerisinde bireyselliklere, öznelliklere yer açmakta fayda var. Akademi veya STK camiası içinde adını ‘müşterekleşme pratikleri’ diye koyduğumuz şey aslında kimi zaman kimsenin böyle bir ‘karşı projenin’ içinde olmaya yönelik kaygı gütmmediği yerlerde gerçekleştiriliyor ve önemli bir zemin oluşturuyor. Sağlıklı yaşam trendleri bir yerde, gıda egemenliği politikası bir yerde, kent hakkı mücadelesi bir yerde, köylüleşme ya da kırsalın karşı karşıya kaldığı tarımdaki dönüşüm, tohum meseleleri

“Toprağa karşı mesafeli
olan çocuk toprağı
mıncıklamaya, bitkilere
dokunmaya, böceklerle
yaklaşmaya başlıyor.
O merak duygusunun
körüklenmesi gerekiyor
ve bahçe bunun için de
çok bereketli.”

bir yerde. Bunlar ayrı yerlerde gibi duruyor ama aslında bunların hepsine temas etmeye başlamış yeni kentlilik yaşam biçimi oluşmaya başladı.

DT: Bir anaokulunda bostan dersi veriyorsun. Çocuklarla ekip biçmek nasıl bir deneyim?

MSDE: İnanılmaz bir deneyim. Bir süper kahraman haline geliyor tohumlar! Turpu hasat ettikten sonra topraktan çıkarınca, onunla birlikte ektiğin tohumu tekrar gösterdiğinde, çocukların gözlerindeki o şaşkınlığı görmek inanılmaz. Zaman kavramı farklı, gerçeklikler farklı, mesela toprağın pis olduğu algısı var çocukta. Onu üç aylık bir sürecin sonunda aşıyorsun. Toprağa karşı

mesafeli olan çocuk toprağı mıncıklamaya, bitkilere dokunmaya, böceklerle yaklaşmaya başlıyor. O merak duygusunun körüklenmesi gerekiyor ve bahçe bunun için de çok bereketli. Çoğumuz gündelik hayat içinde çok sık kullandığımız gıdalara dair bilgiye sahip değiliz. Bunun deşifre edilmesi, bahçede deneyimlenmesi ve o deneyimi yaşarken kente dair bir meselenin çözülmesi için örgütlenilmesi, topluluk bahçeleri pratiğinin içinde.

DT: Son olarak Ulaş Bayraktar ile yürüttüğünüz “MüşterekYerimiz” adlı podcast serinizden bahsedelim mi?

MSDE: Ulaş doktora programından hocamdı. KHK ile ihraç edilme süreci sonrasında kendisiyle yollarımızı ayırdığımızı düşünürken Kültürhane’yi kurdular. Ben o kafede, kütüphanede yeterliğe hazırlanırken bana inanılmaz bir nefes alanı oluşturdu Kültürhane. O sınavda çoğu çalışmamın müşterekler literatüründen beslendiğini fark ettim. Ben orada çalışırken Ulaş’ın da alanda halihazırda çalışmaları bulunduğu için, aynı kitapları okuduğumuz için bir tartışmaya ihtiyaç duyduğumuzu fark ettik. Ulaş akademik dünyayla, okumalarla olan bağı taze tutmaya çalışıyordu; ben de çalışmalarımın, fikirlerimin geri dönüşlerini almaya ve bunu konuşmaya ihtiyaç duyuyordum. İlk birkaç program biz bize konuştuk. Ardından başkalarıyla röportajlar, ortak yayınlar takip etti. Kimi zaman kentin meydanında, pazar yerinde kayıt yaptık, kimi zaman Kültürhane çatısı altında tartıştık; kimi zaman başka şehirlerdeki programlara katıldık. Zamanla bizi besleyen ve yeni araştırma fikirlerini teşvik eden bir şey oldu. Podcast’te konuşuyorsun; ama o kaydın kime ulaştığını, kime dokunduğunu bilmiyorsun. Bir hobi bahçesinde, küçük bir parselin sınırları içerisinde ekip biçmenin, bu ellerin çalışıyor olması hissinin neye evrileceğini, kime dokunacağını kestiremezsin. “MüşterekYerimiz” de iki kişilikken şu anda küçük de olsa bir topluluğun bostanı gibi.

Üniversitenin Bitmeyen Krizi Karşısında Eleştirel Bilgi Üretimini Müşterekleştirmeye Dair Türkiye’den Bazı Güncel Deneyimler

Modernizmle kitleselleşmesinden neoliberalizmle piyasalaşmasına dek uzanan tarihiyle üniversiteleri ele alan **T. Gül Köksal**, alternatif öğrenim modellerini tartışan ve deneyen güncel örnekler üzerinden yeni bilgi müştereklerinin nasıl kurulabileceğini araştırıyor.

Bilgi üretimi deyince ilk elden bu metin aracılığıyla üretilecek olan bilginin çerçevesini sunan bu başlıktaki kelimeleri açmakla işe başlamakta fayda var. Üniversite kelimesi Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre Fransızca université kelimesinden gelen, “Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu, darülfünun” anlamını taşıyor (1). Bu anlama göre üniversitenin sıklıkla karşılığı gibi kullanılan akademiden ayrı tutulması gerekiyor. Nitekim TDK’ye göre akademi Fransızca académie kelimesinden gelen “yüksekokul veya bilginler, yazarlar, sanatçılar kurulu” anlamına geliyor (1). Bu yazıyla doğrudan ilgisi olmayan son bir anlamı da “çıplak modelden yapılmış insan resmi” (1). Üniversite ve akademi arasındaki anlam farkı her iki yapılanmanın tarihsel geçmişi farkı nedeniyle de önemli. Üniversite kamu tüzel kişiliği nedeniyle kurulduğu dönemdeki devlet yapıları ile ilişkili olduğu için, yine kurulduğu yerin hâkim işleyiş biçimiyle, diğer bir deyişle politik-ekonomik işleyişle iç içe bir yapılanma. Üniversitelerin kurulduğu ilk zamandan bugüne incelendiğinde görüldüğü üzere bu kurumlar içindeki bilginin üretimi ve toplumsallaştırılması ancak bu işleyişler bağlamında mümkün olabiliyor (2). Dolayısıyla bu metnin temel meselesi olan bilgi üretim

sorunsalında bilginin hangi ortamda, kimler tarafından, kimler için, ne amaçla, ne şekilde üretildiği ciddi bir önem kazanıyor. Bu noktada başlıktaki “eleştirel bilgi üretimi” vurgusuna dikkat çekmem gerekiyor. Bilgi üretimini sorunsallaştırmaya yukarıdaki sorular ile başlayacaksa açık ve şeffaf bir eleştirel bakışı da ortaya koymamız lazım. Bilginin bireysel ve toplumsal dönüştürücü gücünün toplumun ezilen, sömürülenler yararına mı, toplumsal eşitsizliği yaratanlar ve sürdürenler yararına mı olduğu önem kazanıyor (2). Başlıktaki kriz de buradan çıkıyor bir anlamda. Son iki yüzyıldır gitgide artan bir ölçekte dünyaya hâkim politik-ekonomik sistem olan kapitalizmin içine düştüğü krizler ve ardından ürettiği çözümlerle yenisini yarattığı toplumsal krizlerde bilgi üretiminin rolü çok büyük. 18. yüzyılın sonlarından itibaren insanın doğa üzerindeki hakimiyetini sağlayan teknolojinin ve toplumsal dönüşümü sağlayan temel/ sosyal bilimlerin üretimi halk yararına değil, egemenlerin lehine olmuştur. Bu bağlamda mevcut politik-işleyiş ilişkini köklü bir değişiklik olmadığı müddetçe halen aynı düzen içinde benzer krizlerle uğraşacağımız ve üniversitenin de bundan azade olmadığını söylemek kehanet olmayacaktır.

Başlıkta ele almam gereken son kelime ise, müşterekleşme olacak. Müşterek ifadesi 2000’lerden itibaren yoğun olarak

“Müşterekler korunaklı bir alanda, bir adacıkta müşterek hareket etmek yerine, bu hareketi ülke, dünya ölçeğine taşımak ve o ölçekte toplumsal dönüştürücü gücü hedeflemek, iktidarla doğrudan karşılaşmayı, hatta onu ortadan kaldırmayı ve yeni bir sistem kurmayı zorunlu kılacak.”

kullanılagelen ve zaman zaman bir “boş gösteren” olarak her şeyle ilişkilendirilen bir tanım olmuştur. Bunun sebebi, müşterek kelimesinden türeyen ifadelerin burjuva kuramcılardan, liberal düşüncüyü savunanlara veya otonomculara kadar farklı fikir dünyalarında çok çeşitli biçimlerde anlamlandırılmaları olabilir (3). Müşterekler burjuva kuramcılar tarafından mülkiyeti ortak kaynaklar olarak tanımlanmaktadır ve bu nedenle çoğul olarak, yani nesneler bütünlüğü biçiminde ifade edilmektedir. Radikal/otonomcu kuramcılar ise, müşterekleri ortak kaynaklar etrafında örülen ilişkiler ve bu ilişkilerin kapitalizm ötesindeki bir dünyanın vuku bulması için taşıdığı potansiyeller olarak ele alırlar. Müşterekler literatürüne katkıları ile bilinen Massimo De Angelis ve David Harvie müşterekleri “mevcut kaynakların bir kullanıcılar/üreticiler topluluğu tarafından paylaşıldığı, bu kaynakların kullanım ve üretim tarzlarına, dağıtımına ve dolaşımına da bu kullanıcı/üreticilerin demokratik ve yatay yönetim biçimleri ile karar verdiği sosyal sistemler” olarak tanımlar (3). Bu metinde geçen anlamı ile müşterek ifadesi, anti-

kapitalist bir dünya tahayyülünde Harvey’in de ifade ettiği gibi, “belli bir nesne, varlık veya toplumsal süreç olarak değil, kalıcı olmayan, her türlü dış etkiye açık bir toplumsal ilişki biçimi olarak” kullanılmaktadır (4). Bir tür müşterekleşme/müşterekleştirme pratiğinin özünde yatan şey ise, toplumsal hareket ile ortak alan arasında kolektif, gayri ticari, piyasa mübadelesi ve değerleri mantığının dışında, devrimci/ezilenden yana hak temelli dönüştürücü olması çabasıdır (4). Bu bağlamda müşterekler korunaklı bir alanda, bir adacıkta müşterek hareket etmek yerine, bu hareketi ülke, dünya ölçeğine taşımak ve o ölçekte toplumsal dönüştürücü gücü hedeflemek, iktidarla doğrudan karşılaşmayı, hatta onu ortadan kaldırmayı ve yeni bir sistem kurmayı zorunlu kılacak.

Başlığın işaret ettiği bu tartışmalar Türkiye’ye yayılan, hatta uluslararası boyut kazanan eleştirel bilgi üretimi müştereklerine dair bazı deneyimlerle metin içinde örneklenecek. Dayanışma Akademileri, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Akademisi, Off University, Müşterek Yerimiz / Müşterekleşme Çalışma Grubu gibi oluşumlar son yıllarda üniversitelerde yaşanan krizlerin ardından kurulmuşlardır. Herbiri bilgi üretimi ve paylaşımına ilişkin sorunları aşmaya yönelik çabalar içindeyken bir yandan da krizler karşısında ayakta kalmaya çalışmaktalar.

Bilginin Üretim ve Paylaşımına Dair Bir Değerlendirme

Bilgi üretimi sürecinin kitleselleşmeden, yani endüstri devriminden, önceki ile sonrasındaki arasında belirgin bir fark var. Endüstrileşme sonrasında bilgi toplumu, sistemin lokomotif gücü olmuş, üniversiteler kapitalist sisteme nitelikli emek gücünü en düşük maliyetle yetiştirmeyi hedefleyen yerler olmuşlardır. Esnek üretim sistemi ile güvencesiz ve tektipleştirici olan bu kurumlar bir fabrika gibi çalışmaktalar. Üniversitelerin bir fabrika gibi çalışmasını tartışmaya açan ve buna karşı hareketlerde bulunan Edefactory gibi oluşumlar da var (5).

Mevcut kapitalist üretim sisteminde bilgi, piyasada mübadele konusu olarak üretilmekte ve bu, bilginin metalaşması, satılması, kâr ve konum elde etmek amacıyla kullanılması anlamına gelmekte (6). Üretilen her nesnenin olduğu gibi, bilginin de bir kullanım değeri, bir de değişim değeri var. Bilginin kullanım değeri, nesnelerin kullanım değeri gibi ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenir, üretilir, kullanılır, değiş-tokuş edilir, paylaşılır. Bilginin değişim değeri ise, bilginin artık bir meta işlevi gördüğüne işaret eder. Diğer bir deyişle bilgi öğreten-öğrenenin olduğu, nicelleşebilir, ölçülebilir, dolayısı ile karşılaştırılabilir ve rekabet aracı haline gelebilir bir şey/metadır. Bireyin kendini gerçekleştirme, keşfetmesi, yetkinleştirme, özerk ve özgür olması için bilgi edinilmemektedir. Bu durum bilginin üretim ve kullanımına ilişkin her alanda, üniversitede akademisyenden, özünde ücretli çalışan emekçi sınıfı olup kendini “orta sınıf” veya “yaratıcı sınıf” olarak ifade eden ve vasıflı emeğin değersizleşmesiyle birlikte gitgide ayrıcalıklarını yitiren meslek gruplarına dağılan çeşitlilikte karşılaşılan bir olgudur. Bilgi canlı ve ölü emek arasındaki ilişkide önemli bir konumda olmasına karşılık, kapitalizm içinde nesneleştirilmesinden dolayı işçiden/üretenden tamamen koparılmıştır. Bilginin üretildiği ortamlardan biri olarak kabul edilen üniversitelerde sistemle paralel olarak aşırı yığılma, kamudan öze kayış, piyasalaşma, ekonomik krizler nedeniyle bütçelerin kısılması ve nitelik kaybı, emek sömürüsü sıklıkla eleştirilen şeylerdir. Bu koşullarda başka ortamların kurulması ve başka yapma biçimlerinin denenmesi gerektiği açıktır (6).

Kapitalist üretim ilişkileri sadece ekonomik model değil, toplumsal ilişkilere müdahale eden bir sistemse, müşterekleşme de bir ilişkilene türü olarak ortak alana sahip çıkmanın yanı sıra toplumsal alanla bir ilişki kurma boyutu olarak da ele alınabilir. Toplumsal alanla nasıl bir ilişkilenemeden söz ettiğimi açarsam, sınıfsal tabakalanmayı gören, toplumsal cinsiyet vb. eşitsizliklerin

“Kapitalist üretim ilişkileri sadece ekonomik model değil, toplumsal ilişkilere müdahale eden bir sistemse, müşterekleşme de bir ilişkilene türü olarak ortak alana sahip çıkmanın yanı sıra toplumsal alanla bir ilişki kurma boyutu olarak da ele alınabilir.”

farkında, statik bir savunu eksenli olmayan, bir alana sıkışma riskine karşı kurucu güç konumuna geçmeye niyetli hareketlere işaret etmekteyim. Peki, bu hareketlerin bilgisi nasıl üretilecek ve ne şekilde eyleme geçecek dersek, bunun yolu eleştirel bilimsel bilginin uzmanlarca tekelleştirilmeden, tahakküm-güç ilişkilerine dön(üştürül)meden anti-kapitalist bir hedefle müşterekleşmiş başka yollarla yeniden üretimi olarak ileri sürülebilir.

Bilgi Üretimini Müşterekleştiren Oluşumlar

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de üniversiteler küresel kapitalist üretim ilişkileri içinde sıkışmıştır. Ülkenin eğitim-öğretim ortamına köklü müdahaleler yapan son dönemin hükümeti AKP ile, 2002 sonrasında üniversite sayısı 66’dan 183’e, akademisyen sayısı 66 binden 180 binlere yükselmiş, öğrenci sayısı ise, 1 milyon 223’den 7 milyon sınırına dayanmıştır (7). Toplumsal sorunlara karşı sesi sınırlı çıkan, fabrika gibi seri üretim meslek insanı yetiştiren kurumlar, bu dönemde Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ve hükümet baskısı nedeniyle özgür, özerk, laik, eleştirel bilimsel kurumlar olmaktan daha da uzaklaşmışlardır.

15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi ardından üniversitelere müdahaleler iyice artmıştır. Bu müdahalelere OHAL kapsamında çıkarılan KHK'ler zemin yaratmış, 2000'den fazla bilim insanının aynı yıl 11 Ocak'ta kamuoyu ile paylaştığı "Bu Suça Ortak Olmayacağız" isimli metin ise, üniversitelerdeki cadı avının bir gerekçesi olarak gösterilmiştir (8). Barış İçin Akademisyenler Davalarına İlişkin Bilgi Notu'nda geçtiği üzere, *"bu metni imzalayan ve kamuoyunda Barış İçin Akademisyenler olarak bilinen araştırmacılar bir yandan çalıştıkları kurumlardan ihraç edilerek, pasaportlarına el konulurken, iş bulmaları engellenmiş, bulundukları yerelerde tehdit edilip saldırıya uğramış, defalarca karakola çağırılmış, bu hak ihlallerine dikkat çekmek için bir basın bildirisi okuyan dördü tutuklanmış, yüzlercesi KHKlerle kamu hizmetinden men edilmiş ve nihayetinde hepsine birden bireysel davalar açılmıştır. AKP taraftarı gazetecilerin önerdiği gibi imzacılar, hükümet, YÖK ve üniversite rektörlüğü iş birliğiyle 'sivil ölüme' mahkûm edilmişlerdir. Tüm bu baskılara, tehditlere ve sonu gelmez tacizlere rağmen akademisyenlerin büyük çoğunluğu imzalı oldukları metnin arkasında durarak direnmeye ve dayanışmaya devam etmişlerdir"* (9). Bu dayanışma hukuki olmanın yanı sıra akademik üretimi de kapsamış ve bu dönemde farklı illerde dayanışma akademileri oluşturulmuştur. Barış talep eden bir bildiriyi imzalayan bilim emekçileri bu kez toplum yararına eleştirel bilgi üretmeye kolektif olarak devam edeceklerini ifade etmişlerdir (10).

Dayanışma Akademileri

Dayanışma akademilerini kuranlar sadece barış metnini imzalayanlar değil, halen devlet veya özel üniversitelerde çalışmaya devam edenler olduğu gibi aynı zamanda hükümet ve sermayenin baskılarına karşı eğitim hakkını savunan Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası üyesi (Eğitim-Sen'li) akademisyenler. Ocak 2016'dan sonra ilk olarak Eskişehir'de görevden uzaklaştırmalar olmuş ve kentin akademisyenleri buna karşı dayanışma dersleri vermeye başlamışlar. Bu hareket

bugün Eskişehir Okulu'na evrilmiştir (11). Okul dernek olarak tüzel bir kurum haline de gelmiş. Barışa Ezgiler isimli bir müzik grubu ile Uçurtma Kafe bu süreçte Eskişehir'de kurulan diğer oluşumlar. Kampüssüzler ismiyle bir araya gelen araştırmacılar ise, kendilerini çok disiplinli ve ilişkisel bilgi üretimi ile tariflediler (12). Kocaeli Üniversitesi'nden ihraç edilen ve halen çalışan kişiler ise, Kocaeli Dayanışma Akademisi'ni (KODA) kurdular (13). Ankara'da ADA (Ankara Dayanışma Akademisi), İzmir'de İDA (İzmir Dayanışma Akademisi, Antalya'da AnDA (Antalya Dayanışma Akademisi), İstanbul'da İstanbulDA (İstanbul Dayanışma Akademisi) Mersin'de ise, kentin kültürel gündelik yaşantısına çeşitli boyutlarda katkı veren bir kafe-kütüphane olarak Kültürhane kurulmuştur (14). Herbiri kurulduğu yerelde seminerler, atölyeler, yaz okulları, yayınlar ile akademik bilgi üretimine devam ederken lisansüstü öğrencilere gölge danışmanlık, ders ortaklıkları, interdisipliner dersler, öğretmen-öğrenci ilişkisini karşılıklı öğrenmeye dönüştüren metotlar denemektedir.

2019-2020
AKADEMİK YIL AÇILIŞI

Bir aradayız, buradayız!

EĞİTİM SEN
ve
DAYANIŞMA AKADEMİLERİ

Fusun Üstel
Akademi ve Ötesi:
İktidar Biçimlerini Yeniden Düşünmek

12 Ekim Cumartesi
14:00 Açılış Dersi
15:30 Forum
17:00 Kokteyl

ÇAĞDAŞ SANATLAR MERKEZİ
Kavaklıdere Mahallesi. John F. Kennedy Caddesi No: 4
ANKARA

Bazı kentlerde ise, ihraç edilen ve kurumları ile ilişkisi kalmayan akademisyenlerin sayısının azalması veya çalışan akademisyenlerle ilişkilerin zayıf olması vb. nedenlerle sürekliliği olamayan akademik faaliyetler de olmuştur. Ankara'da Sokak Akademisi, Dersim, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Samsun illerindeki dayanışma dersleri gibi (15). Bunlar dışında Praksis Dergisi gibi bazı akademik oluşumlar da bir süre akademik dayanışma amaçlı etkinlikler yapmışlardır.

Dayanışma Akademileri'nin (DA) karşı oldukları rekabetçi yapıya düşmemek, kendi aralarında bilgi-belge-deneyim paylaşımı yapmak amacıyla düzenledikleri çalıştaylar, tüm DA'lardan temsilcilerin olduğu bir oluşumun gerektiği fikrini pekiştirmiştir (16). Bu amaçla kurulan BirAraDa Derneği (Bilim, Sanat, Eğitim, Araştırma ve Dayanışma Derneği) kendini şu şekilde ifade etmekte: *"toplum ve doğa yararına eğitim ve araştırma faaliyetleri yürütmek, sanatsal ve kültürel etkinlikler gerçekleştirmek, yürütülmekte olan etkinlikleri desteklemek, benzer amaçlara sahip kişi ve kurumlarla dayanışmak ve var olan dayanışmayı güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Cinsiyet ve cinsel yönelime*

dayalı, etnik, sınıfsal, inançsal, yaşla ve engellilikle ilgili her türlü ayrımcılığı ve şiddeti reddeder. Laik, eşitlikçi, özgürlükçü değerler ve bilimin evrensel ilkeleri doğrultusunda eleştirel bilgi üretimini, bilgiye kolay ve eşit olanaklarla erişimi destekler ve akademik özgürlüklerin her koşulda korunmasını amaçlar" (16). DA'lar bu amaçla akademik açılışlarını da belirli bir zaman aralığında, birbirleriyle çakışmayacak şekilde planlamaya başlamışlardır (17). 2019-2020 akademik yılı açılışını ise, Eğitim-Sen ile ortak olarak bu süreçte barış imzası nedeniyle hapis yatan Füsün Üstel'in ilk dersi ile Ankara'da gerçekleştirmişlerdir (Görsel 1).

DA'ların bir mekânı olması ve işsiz bilim emekçilerine istihdam/ekonomik kaynak imkânı sağlaması bazı fonlardan destek almasını gerekli kılmıştır. Bu durum kendi içinde bir sıkıntı da yaratmakta. Her ne kadar çalışma içeriklerine müdahale edilmese de bir fona bağlı kalmak uzun vadede süreklilik sağlayamayacağı gibi, aynı zamanda bağımsız/özerk bir yapıya zarar verme riski de barındırmakta. Bu bağlamda DA'lara kendi ekonomik kaynaklarını oluşturabilecekleri dayanışma ekonomilerini örgütlemek bir zorunluluk olarak gözükmektedir. Eğitim

emekçilerinin bir kısmının üyesi olduğu Eğitim-Sen dayanışma hesabının katkıları ve bazı DA'larda uygulanan komün bütçe ve kooperatif yapısı maddi kaynak konusunda farklı nitelikteki olumlu girişimler.

DA'ların başka bir akademi tartışmaları, bu akademinin nasıl bir mekânsal özelliği olması gerektiğini de gündeme taşımıştır. Mekânın toplumu, toplumun mekânı dönüştürme gücünün farkındaki DA'ların kurucu üye profili, mekâna ilişkin tartışmaları doğrudan çok disiplinli yürütme imkânı sağlamıştır (18). Başka Bir Atölye'nin çağrısı ile Mimarlıkta Dayanışmacı Taban Hareketi gibi oluşumlar ve tasarıma ilgi duyan kişiler belirli aralıklarla bu buluşmalara destek vermekteler (19) (Görsel 2). Herbiri bir atölye biçimde çoğulcu ve katılımcı olarak sürdürülen bu çalışmalarda mekânın politik, ekonomik, sosyal, kültürel dönüştürücü yönleri ve bunlar arasındaki ilişkisellik transdisipliner bir anlayışla tartışılmaktadır.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Akademisi

Üniversitelerin toplumsal sorunlar karşısında sessiz kaldığı, ses çıkaran bilim emekçilerinin çeşitli baskılara ve ihraçlara maruz kaldığı bir dönemde, akademisyenler kendi süreçlerini de insan hakları bağlamında kayıt altına alacak müşterek çalışmalar yapmışlardır (20). Türkiye İnsan Hakları Vakfı Akademisi (TİHV Akademi) yukarıda ifade edilen süreçte kurulmuştur. TİHV Akademi'de akademisyenlere yönelik hak ihlallerine ve akademik ortamın tahribatına dair araştırma/ belgeleme çalışmaları, insan hakları konulu eğitim programları, koruma, güçlendirme, savunuculuk faaliyetleri yapılmakta.

Akademisyenlerin korunması ve güçlendirilmesi bağlamında hak ihlaline uğrayan akademisyenlerin hukuki ve psiko-sosyal açıdan desteklenmesiyle birlikte, maruz kaldıkları politik, idari ve adli baskıların ulusal ve uluslararası kamuoyunda görünür kılınmasına yönelik çalışmalar

sürmektedir. Bu amaçla, hak ihlaline uğrayan akademisyenlerin hukuksal ve psiko-sosyal kanallara başvurusunu yönlendirecek, hukukçular ve psikologların gönüllü desteğiyle online erişime açık bir rehber olarak haklar kılavuzu, İzmir ve İstanbul'da insan hakları ihlallerine maruz kalan akademisyenlerle uzman danışmanlığında psiko-sosyal destek atölyeleri (PSDA) ve uluslararası dayanışma kampanyası yapılmakta. TİHV Akademi ayrıca "Zor Koşullar Altında Akademisyenlerin İnsan Hakları Aktivistleri Olarak Desteklenmesi" isimli projeye "Üniversitenin Olağanüstü Hali: Akademik ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme" ve "Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri" raporlarını hazırlamıştır (20). Tüm bu çalışmalar ilgili web sayfasından bedelsiz olarak indirilebilmektedir (20).

Off-University

Ağırlığı Almanya'da yaşayan ve online bağlantı ile yurtdışına çıkamayan akademisyenlerin çabasıyla kurulan Almanya merkezli inisiyatif Off-University, bu sürecin uluslararası girişimidir (21). Off-University'nin deniz aşırı kurduğu bağlantılarla birlikte bilginin sınırları daha da genişlemiştir. Off-University, akademik yaşam ile beraber anti-demokratik ve otoriter rejimlerin tehdit ettiği bilgileri korumak için yeni stratejiler yaratmayı hedeflemiştir (21). Web sayfasındaki açıklamasına göre, "*başta Türkiye olmak üzere dünyanın her yerinden anti-demokratik rejimlerce işine son verilen, istifaya zorlanan, beyan ve araştırmalarından dolayı hukukî ve siyasî takibata uğrayan veyahut hapsedilen bilim insanları ve bu duruma itiraz edip destek vermek isteyen diğer eleştirel araştırmacılar için yeni ve özgür eğitim- araştırma imkânları sunmak üzere kurulmuştur. Ekim 2017'deki "Barış Hakkında Zor Sualler"* çevirim içi konferans yapmış, tartışmalarda 10.000'den fazla aktif katılımcı yer almıştır. İnisiyatifin uzun dönemde sınıf içi ve dijital eğitim ortamlarını birleştiren bir Barış Üniversitesi kurma planı vardır" (21).

**“Toplumun ezilen/
sömürülenleri, yani halk
için eleştirel bilginin
üretilmesine, bu bilginin
toplumsallaştırılmasına,
siyasal ve toplumsal
dönüşümün zemininin
kurulmasına ihtiyaç var.”**

Müşterekleşme Çalışma Grubu

Yukarıda söz edilen süreçte bir araya gelen, diğer oluşumların kurucuları gibi uzun yıllardır kamu yararına teori ve pratikte müşterekler üzerine çalışmalar yapan kişiler de açık bir çalışma grubu oluşturarak müşterekleşmişlerdir. Süreç şöyle gelişmiştir; ilk olarak 2018 Baharında 13. Karaburun Bilim Kongresi’nin “Ne Yapmalı?” sorusu üzerinden sanal ortamda bir tartışma başlamıştır. Kongrenin “Ne Yapmalı?” sorusu, “kapitalist toplumsal ilişkileri dönüştürecek müşterek örgütlenmeleri ve müşterekler arası bağları nasıl kurabiliriz?” olarak açılmış ve 14 araştırmacı birbirlerini yüz yüze dinlemek ve tartışmak için Mersin’de Kültürhane’nin ev sahipliğinde 28-29 Temmuz 2018’de iki günlük açık bir atölye düzenlemişlerdir (22). Karaburun atölyesinin ne şekilde gerçekleştirileceği, katılımcılık yöntemi de bu atölyenin önemli bir gündem konusu olmuştur (23). Dört ana hat üzerinde, siyaset, gıda, bilgi ve kent bağlamında geliştirilen tartışmalar 8 Eylül 2018’de Karaburun Kongresi’nde bir atölye çalışmasıyla kamusallaşmıştır (24). Bu buluşmada ortak bir yayın hazırlama, daha fazla kişinin katılım ve izlemesine imkân tanıyacak Müşterekler Okulu düzenleme, konuları/hatları geliştirerek açık bir konferans yapma kararları alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda Mart 2019’da Müşterekler Okulu yapılmıştır (25, 26). Ulaş

Bayraktar ve Melike Selin Durmaz editörlüğünde Mekanda Adalet Derneği’nden müştereklik halinin nasıl somut bir pratiğe dönüşebildiğine, nasıl işleyebildiğine ve neye hizmet ettiğine dair tartışmalara yer veren Mekanda Adalet ve Müşterekler sayısı çıkarılmıştır (27, 28). Tüm bu buluşmalar ve ürünlerin video-ses kaydı Ulaş Bayraktar ve Melike Selin Durmaz’ın yürüttüğü Müşterek Yerimiz tarafından alınmış ve paylaşıma açılmıştır (29). Konferansın yöntemi, müşterekler üzerine yapılan çalışmaların ağlaşması, bu ağın ne şekilde kamuoyuna açılabileceği de zamana bırakılmış durumdadır. Aynı şekilde Off-University bünyesinde düzenlenmesi arzu edilen bir müşterekleşme dersi de olgunlaşması için beklemededir.

Sonsöz Yerine

Yeniden başlığa dönersek mevcut sistem içinde üniversitenin krizinin bitmeyeceği açık. Çünkü bu kriz politik-ekonomi ile doğrudan ilişkili ve üniversitelerin bundan özerk olmadığı müddetçe özgürleşemeyeceğini söylemek mümkün. Bu sadece Türkiye için geçerli değil, dünyanın birçok yerinde de böyle. Ancak toplumun ezilen/sömürülenleri, yani halk için eleştirel bilginin üretilmesine, bu bilginin toplumsallaştırılmasına, siyasal ve toplumsal dönüşümün zemininin kurulmasına ihtiyaç var. Bulunduğumuz ortamlarda bunu gerçekleştirebileceğimize ilişkin bazı örnekler bu yazının konusu oldu. Bilgi üretimini tüm aktörleri ile birlikte, bir hiyerarşi içine sokmadan, karşılıklı deneyim/birikim aktarımına dayalı, kolektifçe yapmak çeşitli baskılar altındayken bile mümkün. Hatta belki de böylesi zamanlarda daha da elzem olduğu için, çok daha yaratıcı ortamlar sağlanabiliyor. Bu süreci müşterekleştirmek için bugüne dek içinde yer aldığımız akademik ortamlardaki farkında olarak veya olmayarak uygulayageldiğimiz yapma biçimlerimizi değiştirmemiz, ezberlerimizi bozmamız gerekiyor. Ezber bozmak, yeni yollar denemek tabi ki kolay değil, ancak çok geliştirici ve özgürleştirici. Bir gün tüm kurumların bu şekilde değişebileceği inancı ise, çok umut verici...

Kaynakça

Web kaynakları için izleme tarihi: 30 Kasım 2019.

1. <https://sozluk.gov.tr>
2. **Özsoy, S.**, “Bilginin Metalaşma Süreci: “Eğitimde Yapısal Dönüşü”me İlişkin Bazı Çıkarımlar”, derleyenler: Fuat Ercan, Serap Korkusuz Kurt, *Metalaşma ve İktidarın Baskısı Karşısında Üniversite*, İstanbul: SAV, s. 121-143. https://www.academia.edu/2992905/BİLGİNİN_METALAŞMA_SÜRECİ
3. **De Angelis, M., D. Harvie** (2017) “Müşterekler”, *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*, F. Adaman vd. (der.), İstanbul: Metis, s.105.
4. **Harvey, D.** (2013) *Asi Şehirler, Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, çev. A. D. Temiz, İstanbul: Metis, s.125.
5. <https://edufactoryblog.wordpress.com>
6. **Köksal, T. Gül**, Beyond İstanbul, “Haliç Dayanışması: Müşterekleşmiş Bir Mücadele ve Bilgi Üretimi Üzerine”, editörler: Ulaş Bayraktar, Melike Selin Durmaz, *Mekanda Adalet ve Müşterekler*, Beyond İstanbul, s. 50-57.
7. https://birartibir.org/siyaset/19-buyuk-donusum#_ednref6
8. <https://barisicinakademisyenler.net> izleme tarihi: 30 Kasım 2019.
9. <https://barisicinakademisyenler.net/node/1697>, Barış İçin Akademisyenler Davalarına İlişkin Bilgi Notu
10. <https://ilerihaber.org/icerik/doc-dr-gul-koksal-devlet-maas-veriyor-diye-akademisyen-degiliz-59360.html>
11. <https://www.eskisehirokulu.org>
12. <https://www.facebook.com/Kampussuzler/>
13. <http://www.kocaelidayanisma.org/>
14. <https://yersizseyler.wordpress.com/2017/09/30/dayanisma-akademileri/>
15. <https://www.birartibir.org/siyaset/46-dayanisma-akademileri-yakici-ihiyaci-erdeme-donusturmek>
16. <http://biraradadernek.org/index.php/2019/04/16/birarada-dernegi-kurulus-oykusu/>
17. <http://bianet.org/bianet/toplum/190273-dayanisma-akademileri-guz-donemi-basliyor>
18. **Lefebvre, H.** (2014) *Mekânın Üretimi*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel.
19. www.baskabiratoyle.com
20. <https://off-university.com/tr-TR/page/vision>
21. https://tihvakademi.org/?fbclid=IwAR2gFBxLS-QRs4qTK7Y-rJ3OdjNLnPSp-ny7WMzyzSF5_yMDGlc-q9cbJE
22. <https://soundcloud.com/user-382548913/mustereyerimiz-17>
23. <https://soundcloud.com/user-382548913/mustereyerimiz-20>
24. <https://soundcloud.com/user-382548913/sets/ozel-yayin-karaburun-bilim-kongresi-musterekler-calisma-grubu>
25. <https://www.facebook.com/events/kultürhane/kültürhanede-müşterekler-okulu/270960957158146/>
26. https://www.youtube.com/watch?v=GfOe-by_Nzs&list=PL8F7R7P9lxJqX_PhcmYKZlwezEH6p2N-a
27. <https://beyond.istanbul/beyond-istanbulun-6-sayisi-mekanda-adalet-ve-müşterekler-çikti-32deff2e2657>
28. <https://soundcloud.com/user-382548913/mustereyerimiz-33-mekanda-adalet-ve-musterekler-sayimiz-huzurlarinizda>
29. <https://soundcloud.com/user-382548913>

Yayıncılık

Solfasol

*“Yeni bir Ankara sabahı için bir araya geldik.
Derdimiz bir gazete çıkarmak.”*

Gazete Solfasol Mayıs 2011’den bu yana yayımlanan aylık ve yerel bir kent gazetesi. Editoryal süreç, tasarım ve dağıtımın gönüllü emeğe dayalı olduğu gazete, mali sürdürülebilirliğini düzenli aboneler ve ilanlar sayesinde sağlıyor. Katılımcı bir sivil platform olarak Solfasol 200 kadar kişinin dahil olduğu bir e-posta haberleşme listesi üzerinden ana faaliyetlerini düzenliyor ve gönüllü yazar, çizer ve editörlerin ürettiği içeriklerle yayın hayatına devam ediyor. Basılı Solfasol ve Solfasol Blog olarak iki farklı mecrada yayın yapan gazete özellikle kentsel sorunlara ve hak haberciliğine ağırlık veriyor. Solfasol ayrıca kentin sorunlarının tartışıldığı forumlar ve ikinci el pazarları düzenliyor.

<http://www.gazetesolfasol.com/>

MüşterekYerimiz

“literatür, pratik, deneyim, keşif”

Müşterekler literatürünü ve pratiklerini anlama, keşfetme ve deşifre etme yönünde motive iki iştirakçinin muhabbeti olarak açığa çıkan MüşterekYerimiz bir podcast dizisi. Mersin’de “sosyal bilimler esnaf ve zanaatkarı” Ulaş Bayraktar ve doktora araştırmasını müşterekler üzerine yürüten Melike Selin Durmaz Ekenler’in ortak çalışması olan bu dizi, zaman zaman Kültürhane çatısı altında kimi zaman da kentin farklı noktalarında müşterekler üzerine çalışan araştırmacılarla söyleşiler, müşterekleri merkezine alan yeni çıkan kitaplar üzerine tartışmalar ve müşterek mekan yaratma deneyimleri, kooperatifçilik, dayanışmacı kolektif hareketler konularında sohbetlere yer veriyor.

<https://open.spotify.com/show/0QIA5YyLbTCJvR62HEasMj?si=fASzcHRoS0SgByqDu2jxNA>

Ekofil

“Evimiz ve üzerindeki tüm varlıkların hayrını gözettiği müddetçe her konu ve alanda yayın yapmak”

İlhamını topluluk destekli tarımdan, adını Yunanca oiko (ev) ve phile (sever) kelimelerinden alan

Ekofil, bir alternatif yayıncılık girişimi. 2017 yılında açık çağrıyla yola çıkan topluluk, konvansiyonel yayıncılıktaki emek sömürüsüne ve ticari kaygılar doğrultusunda düşen üretim kalitesine bir alternatif sunmayı amaçlıyor. Topluluğun ve gezegenin ihtiyaçlarını gözetken, katılımcılığa ve yatay örgütlenmeye dayalı bir modelle sektörün üreticileri için adil çalışma koşullarının yaratılmasına öncelik veriyor. Topluluk destekli yayıncılık modeli aynı zamanda tüketicileri de sürece dahil ederek kitle fonlama ve ön satış gibi deneyimlerden çıkardığı dersleri bir adım öteye götürüyor. Yayın hayatına 2019 yılında Balkonlarda ve Küçük Bahçelerde Tohum Alma ve Saklama El Kitabı ile başlaayan Ekofil'e destek vermek için topluluğa üye olabilir; dağıtım, üretim, iletişim ve içerik alanlarındaki çalışma gruplarına dahil olabilirsiniz.

ekofilyayinlari.org

Dünya Varmış!

Alper Can Kılıç'la EkoHarita, gönüllülük ve topluluk destekli yayıncılık üzerine söyleşi

Duygu Toprak: Gönüllü kurucularından olduğun EkoHarita şu anda 200 kadar ekoloji girişimine yer veriyor. Bu ağ oluşturma fikri nasıl ortaya çıktı?

Alper Can Kılıç: 2010 yılında katıldığım bir permakültür buluşmasında ağ kurmak vurgulanıyordu. Daha sonra Buğday Derneği'nin düzenlediği bir etkinlikte de gıda topluluklarıyla tanıştım. Küçükyalı'da bir gıda topluluğu kurulmuştu, Kadıköy'de kurulmak üzereydi. Oradaki gönüllü çalışmamız esnasında gıda toplulukları üzerine daha çok düşünmeye başladık. 2015 yılında altyapısını oluşturduk, haritaya gıda topluluklarını koymakla başladık. İlk etapta elli nokta girdik; her birini araştırmak, içeriklerini bulmak bir yıl sürdü. Kalabalık bir ekibimiz yok, giderlerini kendimiz karşılıyoruz ve onun getirdiği bağımsızlığı sürdürebilmek için de yavaş ilerliyoruz.

DT: İnisiyatifler EkoHarita'ya eklenmek için başvuruda bulunabiliyor. Ana filtreleme kriterlerinizden biraz bahseder misin?

ACK: Bir kooperatifin yönetimi kolektif değilse veya paydaşlarına kar dağıtıyorsa bizim haritamıza girmiyor. Orada senin ayrıştırıcı olman gerekiyor ve EkoHarita'da da onun eksikliği hala var. Ayrıca proje bir güven alanı da oluşturuyor, o güveni kırmamak için seçici olmak, gerektiğinde reddetmek gerekiyor. Mesela yeni bir başvuru geldiğinde onun eklenme süresi 3 ila 6 ay arasında, aslında uzun bir süre. Daha fazla gönüllü olsa belki şipşak halledilir ama bahsettiğim güven ağının oluşması için filtrasyonu yapacak insanın da belli bir bilgiye sahip olması ve hassasiyetleri bilmesi lazım. Bu gibi kriterler geçmişte oluşturulmadığından bu gibi projeleri başlatan kişilerin kendilerini o konuda geliştirip o altyapıyı ve kriterleri oluşturması gerekiyor. "Neye göre alıyorsunuz?" sorusuna ancak o projenin çerçevesini tamamen algılayabilen birisi cevap verebilir.

DT: O bilgiyi üretirken onun bir tahakküm yaratacağının, filtrelemenin getirebileceği kısıtların farkında olmak önemli.

ACK: Bu yeni bir kültür yaratmanın bir parçası. İnsanlar arasındaki eşitliği sağlayan mekanizmaların pratiğin içerisinde nasıl gerçekleşeceğini ortaya koymak üzere düşünebiliyoruz artık. Toplumun kendi içinden örgütlenmesiyle gerçekleşen, hayatın içinde kendi pratiğini bulan bir şey müştereklik. Bütün bu gıda toplulukları, ekolojik yerleşkeler, sivil inisiyatifler böyle bir yere tekabül ediyor. Aslında EkoHarita sadece bir web sitesi değil, oradaki insanların gerçek hayatta bir araya gelmeleri için yapılmış bir çalışma. Bir şeyleri istifleme insanın yapısal bir özelliği ve bilgiyi istifleme de seviyoruz. Ancak bilginin fonksiyonel hale gelmesi için emek vermek gerekiyor. İnsanların elini taşın altına sokmak konusunda bir ataletleri var. Öte yandan insanlar kazanç beklemeden, yaşamında ona ihtiyacı olduğunu gördüğü için kooperatif veya gıda topluluğu kuruyor. Aslında umut verici bir dönem içinde olduğumuzu söyleyebiliriz bu açıdan.

“EkoHarita sadece bir web sitesi değil, oradaki insanların gerçek hayatta bir araya gelmeleri için yapılmış bir çalışma.”

DT: EkoHarita’nın yanı sıra dahil olduğun bir de topluluk destekli yayıncılık girişimi var: Ekofil. Bu Türkiye için yeni bir kavram, değil mi?

ACK: Ekofil’de üretildi ‘topluluk destekli yayıncılık’ kavramı. Daha öncesinde topluluk fonlamasıyla yayımlanan Nalan Özdemir Eren’in “Tohumun Rüyası” adlı çocuk kitabı var, “Kalplerimizin Mümkün Bildiği Daha Güzel Dünya” var. İlknu’ın [Urkun Kelso]

topluluk destekli yayıncılık çağrısına yaklaşık 80 kişinin başvurmasıyla başladı süreç. İlk toplantımızı İstanbul’da yaptık, Şiddetsizlik Eğitim ve Araştırma Merkezi’nden de moderasyon desteği aldık. Bir çerçeve belirlendi, sonra o grup internet üzerinden iletişime devam etti, tabii sayımız giderek azaldı. İlk kitabımızı topluluk üyelerimizden biri yapsın istedik ve harçlık fonlamaya tohum üzerine yazılan bir kitap yaptık. Biraz meşakkatli bir süreç oldu, herhalde ikinci kitapta daha rahat olacağız. Çünkü matbaa, tasarım süreçleri, kitabın mizanpajı hiç bilmediğimiz konulardı.

DT: Ekofil şu anda bir kolektif. İleride kurumsallaşma fikriniz var mı?

ACK: Şu anda seçeneklerimizi araştırıyoruz. Dernek ya da kooperatif olduğunda bazı kısıtlamalar söz konusu olduğundan şirket kurma fikrini tamamen silmiş değiliz. Avrupa’da kar amacı gütmeyen şirket yapısı örnekleri var ancak Türkiye’de yok. Şeffaf olursam, yaptığım işin artı değerini nasıl değerlendireceğimi insanlara açıklarsam buna ihtiyaç olmayabilir. Önemli olan örgütlenme modeli, örgütün içindeki bireyleri kendi yeteneklerini keşfetmeleri konusunda nasıl yönlendirdiğin. Permakültürün en önemli kısımlarından bir tanesi görünmez yapılar, örgütlenmenin yerelden yukarıya doğru işlemesine vurgu yapıyor. Bill Mollison bunu permakültür çiftlikleri üzerinden de anlatıyor. Ben yıllar içerisinde köylerde, çiftliklerde gönüllülük yapıp oradaki yaşamları, toplulukları, yaşanan sorunları gözlemledim. Öğrendiğim şeylerin önemli olduğunu düşünüyorum: Şiddetsiz iletişim, kolektif olmak, toplantı yöntemleri gibi. Benim hayatımı değiştiriyor çünkü onları bir araç olarak görüyorum. O zaman biz bütün öğrendiklerimizi bir şeyleri iyileştirmek için, çoğaltmak için kullanabiliriz.

DT: Ama bunu yapmak için herkesin inisiyatif alması gerekiyor.

ACK: Aslında mesele hayatın bütün alanlarındaki temel ihtiyaçlarımızın müşterekleşmesi. Şunu biliyoruz ki örgütlenmeyi biraz öğrenmişiz; birbirimizle konuşmayı, paylaşabilmeyi, birlikte üretmeyi. Gezi’den sonra, Gezi forumlarında olmaya başladı bu. Birbirini tanımayan insanlar bir araya geliyor, bir şey yapmaya çalışıyor. Onu öğrendi toplum ve o mekanizmalar artık çalışmaya başladı. Biz bunları bir yaşamı güzelleştirme fırsatı olarak görüp onlara sıkı sıkı sarılıp gerçekleştirmeliyiz artık. Aksi takdirde dünyanın bizi sokmak istediği konum şu: Kendini gerçekleştiremeyen insanlar olsun, rahat rahat güdüsün. Bunun karşısında biz yaşamı savunmalıyız. Vandana Shiva diyor ki: “Şu anda endüstriyel tarım, kimyasal ilaçlar, şirketler; bunlar çok çoğaldı ve büyüdüler. Her yere tohum, ilaç satıyorlar. Ama bunun farkında olan insanlar da çoğaldı.” Kötüler çok kötü belki ama dünyanın döngüsünde iyiler de çok iyi. Denge vardır belki, kötüler güçlendikçe iyiler de güçleniyordur.

Bilgiyi Çoğaltmak

Shareable

Shareable, paylaşımı ve paylaşım ekonomisine geçişi merkezine koyan bir yayın ve eylem projesi. Amerika'dan çıkan ve dünyaya yayılan ve kar amacı gütmeyen bu organizasyon, 2009'dan beri aktif. Paylaşım ekonomisinden iyi örneklerin bir araya getirildiği Sharing Cities kitabının yayıncısı, afet-sonrası dönemlerde toplulukların nasıl organize olduklarına dair öykülerin paylaşıldığı The Response adlı podcast sersinin yapımcısı olmanın yanı sıra Shareable, dünyanın farklı noktalarında grupların organize olarak paylaşım ekonomisini yaygınlaştırma ya da belgelemek için çalışmalarını kolaylaştıracak deneyimleri de aktarıyor. 330'den fazla başlığın sıralandığı "nasıl yapılır?" listesi ile tohum takası başlatmaktan konut kooperatifi kurmaya dek birçok gündelik ve politik eylemin nasıl kurgulanıp hayata geçirilebileceği de Shareable'da paylaşıyor, kentindeki paylaşım ekonomisi aktivitelerinin MapJam'lerle nasıl haritalanabileceği de.

www.shareable.net

P2P Foundation

2005 yılında kar amacı gütmeyen bir organizasyon olarak kurulan P2P Foundation, müşterekleri merkezine alan bir denkler-arası işbirliği ağı. Vakfın amaçları müşterekler ve denkler-arası paylaşım konularında bilgi müşterekleri üretmek, bir ağ üzerinden bu alanda çalışanların bir araya gelmesini sağlamak. P2P Foundation çatısı altında denkler arası işbirliği pratiklerine dayalı girişim ve projelerin bir araya getirildiği açık kaynaklı bir wiki, güncel haberlerin paylaşıldığı bir blog, müştereklerin hayata geçirilmesi için dönüşüm stratejilerinin paylaşıldığı Commons Transition sitesi ve kuramsal çalışmaların yürütüldüğü P2P Lab gibi birbirini besleyen parçalar mevcut.

<https://p2pfoundation.net>

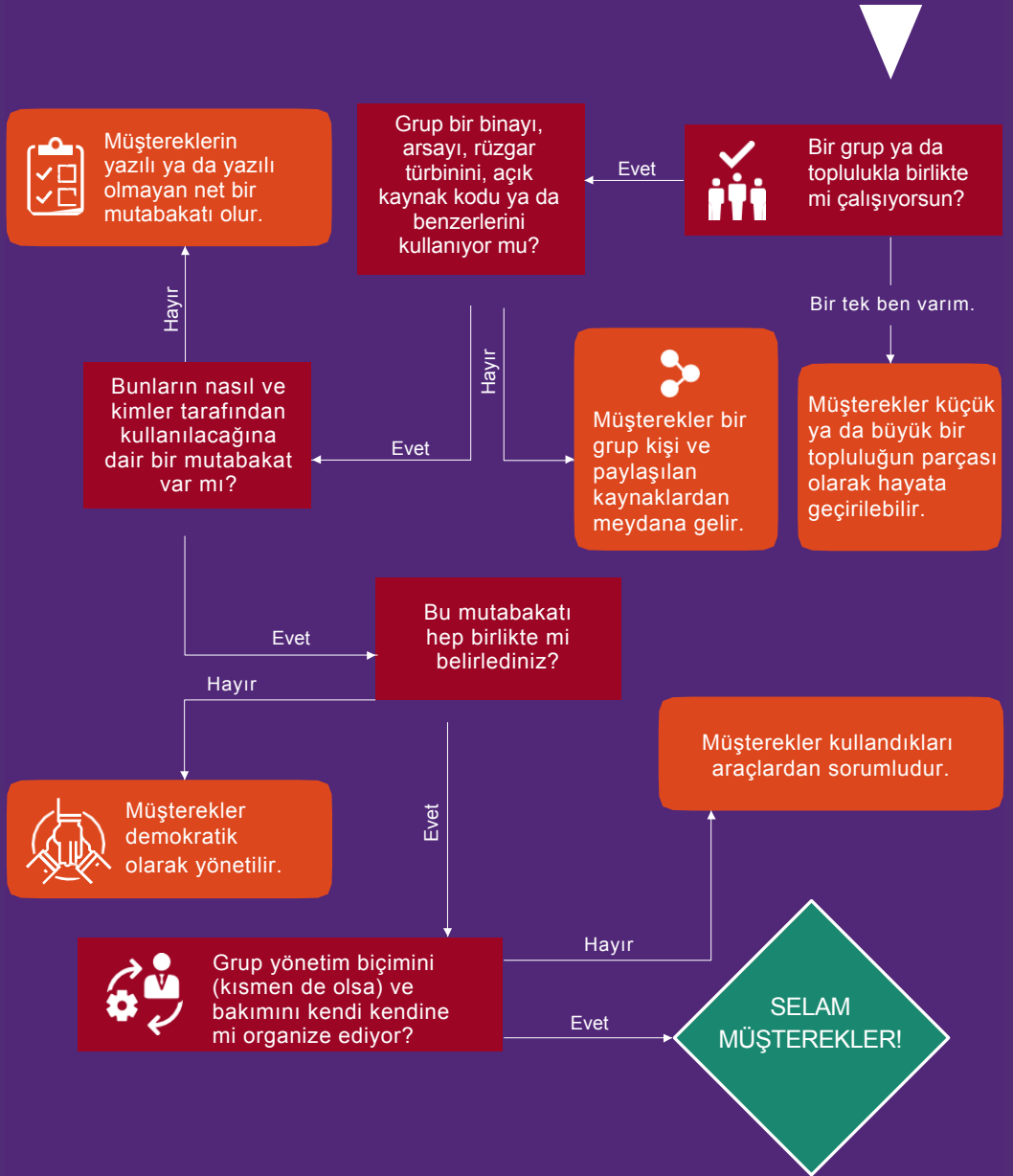
Umut Arşivi

Mekanda Adalet Derneği tarafından yürütülen Umud Arşivi, farklı alanlarda verilen mücadelelerin görünürlüğünü artırmayı ve birbirleriyle iletişim kurmalarını amaçlayan katılımcı bir platform. Platformda mekanları görüntüleyebildiğiniz bir harita, mekanları kavramlarla ilişkilendiren bir ağ haritası ve umut mekanlarına dair video içerikleri bulunuyor. Farklı coğrafyalarda verilen mücadelelerin ortak noktasını “geleceği belirsiz ve bilinmeyen bir dünyada eylemek sorumluluğuyla devam etmek” olarak tanımlayan platforma katkıda bulunmak için e-posta veya sosyal medya hesabınızla giriş yaptıktan sonra haritaya bir umut mekanı ekleyebilir, video ekle bağlantısına tıklayarak Vimeo veya YouTube sitelerinde yer alan bir içeriği paylaşabilirsiniz.

<https://hopearchive.org/>

Giriřimim
bir müşterekler
inisiyatifi mi?

Kenti Müşterekleştirmek